

TYOSKRIF VIA LETTERKUNDE

JAARGANG 3 : NOMMER I

Tydskrif
vir Letterkunde

KWARTAALBLAD VAN
DIE AFRIKAANSE SKRYWERSKRING

Redakteur:

C. M. VAN DEN HEEVER

Letterkundige Adviseurs:

D. F. Malherbe, H. A. Fagan, P. C. Schoonees,
F. J. Eybers en W. A. de Klerk.

JOHANNESBURG

1953

MAART 1953

JAARGANG 3 : NOMMER 1

INTEKENGELD: 15/- (posvry)

Los nommers in die handel: 5/- per eksemplaar

Uitgegee deur

Die Afrikaanse Skrywerskring

Administrasie:

Professor Abel Coetzee, Posbus 1176, Johannesburg

Inhoud

	<i>Bladsy</i>
WAARHEEN MET ONS POËSIE? G. A. Watermeyer	5
GEDIGTE, Pieter G. Buckinx	14
DE REIZIGER, Maurits Dekker	16
GEDIGTE, C. M. van den Heever	20
VERVULLING, Anna M. Louw	22
GEDIGTE, S. Ign. Mocke	34
'N NUWE STROMING IN DIE FRANSE LETTERKUNDE, Elsabe Einhorn	36
GEDIGTE, A. J. J. Visser	43
DAKKAMER, Jan Sebastian Rabie	45
GEDIG, W. van Heerden	50
KLEINE DINGEN, André Demedts	51
GEDIGTE, A. Fouché	63
HEINRICH VON KLEIST VOOR DIE GEHEIM, Walter G. Hesse	64
GEDIG, Adèle Naudé	73
DIE NUWE EN DIE OUE, J. Nel van der Merwe	74
GEDIGTE, N. A. Coetzee	78
DIE POT EN DIE KETEL, Hymne Weiss	80
BOEKBESPREKING	85
BESKOUINGS VAN ONS LESERS	93
UIT DIE TYDSKRIFTE	99
NUWE AFRIKAANSE BOEKE, P. J. Nienaber	100

Afdrukke: Nuwe Aanwinste van die Johannesburgse Kunsmuseum:
 Pierre-Auguste Renoir 1841-1919: Kop van 'n Wasvrou
 Esaias Boursse 1631-1672: Die Daaglikse Brood
 Aristide Maillol 1861-1944: Borsbeeld van Vrou
 Albert Marquet 1875-1947: Napels

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Pretoria, Library Services

Waarheen Met Ons Poësie?

. G. A. WATERMEYER

In 'n tydperk waarin tientalle uitgewersfirmas 'n goeie bestaan maak en honderde prosaskrywers op die boekemark en in tydskrifte meeding, bly die publikasie van 'n eerste-lingdigbundel nog maar steeds 'n sonderlinge verskynsel en het die afgelope vier jaar niks noemenswaardigs op die gebied van debuut-poësie opgelewer nie. Intussen het daar egter gereelde en minder gereelde bydraes van digters en digteresse in ons letterkundige tydskrifte verskyn, wie se werk nog nie in boekvorm uitgegee is nie. Teneinde 'n aanduiding van die omvang en gehalte van ons toekomstige digters se werk te kry (dit het immers vandag die gewoonte geword om eers in tydskrifte bekendheid te verwerf alvorens tot publikasie oorgegaan word) het ek die onderskeie nommers van die *Tydskrif vir Letterkunde* en *Standpunte* oor die afgelope twee jaar deurgeblaai.

Die algemene indruk wat 'n mens van hulle werk kry, is dat daar wel talent teenwoordig is, maar dat 'n eie seggenskrag en 'n eie innerlike gedagte- en gevoelslewe al te dikwels afwesig is. Opvallend is b.v. die aantal gedigte wat oor mitologiese en ander buite-eie-persoonlikhede gaan en waarin gepoog word om 'n vertolking van die dade- en denklewe van sodanige figure te gee. Ek haal hier 'n aantal van die titels van gedigte aan wat vir sigself spreek: *Dood van die Trekker* (C. F. Rudolph), *Tokkelos* (L. S. van der Walt), *Vlieënier*, *Michelangelo*, *Orpa*, *Daphne* (A. J. J. Visser), *Adam en Eva* (Ina Rousseau), *Gorter*, *Henry Moore*, (F. I. J. van Rensburg), *Androcles*, *Dawid*, *Herodotus*, *Hippokrates*, *Aischylos* (A. J. J. Visser). Hierdie gedigte is nie almal sonder waarde nie en soms, soos in die geval van Ina Rousseau se *Adam en Eva*, word daarin geslaag om 'n nuwe algemeen-menslike inslag wat verwant is aan 'n eie lewensbegrip, weer te gee. Oor die algemeen voel ek egter dat hierdie reiking na begrippe van buite, wat heel dikwels geen verwantskap met die eie ervaring het nie, 'n ietwat dekadente verskynsel is. Dit weerspieël gebrek aan die innerlike spanning wat mens veral by die jeugdige digter verwag, en aan die anderkant voel jy dat hier 'n té bewuste

aanwending van die digterskap is. Dit pas meer by die digter wat ryp en volwasse geword het, wat al deur die storm-en-drang-periode geworstel het en nou na besinning en berusting na buite skou en verwantskap ontdek in ander figure; dink maar in dié verband aan die portret van *Emily Dickenson*, deur Elisabeth Eybers. Ook Van Wyk Louw het sy Laat-heidense Keiserportrette geskilder toe hy al volwasenheid bereik het (al behoort hierdie gedigte nie tot sy suiwerste werk nie) en by Opperman val die vertolking van buite-figure saam met die uitbeelding van sy lewensbeskouing. By soveel jonger digters het dit egter 'n model geword in navolging van ouer digters, veral Opperman. Die invloed van Opperman laat hom ook geld in die talryke kwatryne waarmee hierdie jong digters hulle besig hou, afsonderlike brokgedigte wat dikwels nie verband hou met 'n lewenspatroon nie, maar slegs afsonderlike flitse verteenwoordig. Weer moet ek konstateer dat ek geen beswaar teen die be-oefening van hierdie vorm het nie, dit kan 'n kragtige uitingsmiddel word soos S. J. Pretorius dit b.v. in *Werktuigkundige* aanwend, 'n kwatryn wat tot die heel bestes in Afrikaans behoort:

„Die lewe gaan sy kringloop op die swart
bank van die ewigheid, God druk die hart
versigtig daarop vas en slyp dit met
die donker, skerp klein helsteen van die smart.”

Maar die kwatryn verg besinning en volwassenheid, iets wat ons selde by die jeugdige digter aantref en wat ons ook nie by hom verwag nie. Maak hy wel daarvan gebruik, skep dit soms die indruk van innerlike barheid, van te bewuste soeke na stof om poësie oor te skryf. Let b.v. op die volgende kwatryn deur A. J. J. Visser:

AISCHYLOS

Hoe sal ek my aan hul wat skaterlag kan steur
as ek die spelers vir my grootste drama keur?
Ek bring die tyding van 'n ramp wat oor ons dreig:
van God wat oor die onnut van 'n mensdom treur.

Om dan tot 'n nadere bespreking van die onderskeie digters oor te gaan, vestig ek die aandag op twee digters en een digteres wat in 1946 saam met my gedigte publiseer het in die bloemlesing *Stiebeul*: nl. C. F. Rudolph, H. W. Truter en Ina Rosseau. Truter wat destyds as die sterkste en mees belowende Stiebeul-digter aangewys is, het weinig ontwikkeling meegemaak. Hy skryf nog dieselfde soort

suggestiewe, halfduistere vers van toentertyd, 'n vers wat veel belofte inhou, maar waarvan hy blykbaar min produseer, te oordeel na die feit dat daar gedurende twee jaar slegs twee gedigte van hom gepubliseer is waarvan een 'n kwatryn. Daar straal 'n bekoring uit sy werk maar te veel beknoptheid dreig om oor te gaan in onverstaanbaarheid, vgl.:

'N MATROOS LIG DIE ELMBOOG

Ons lig die anker in Drieankerbaai
om bruin en bronstig in die hawestad
aanwal te gaan, en hoor . . . die hyskraan draai,
sy hake klink soos hy die kiste vat.

Die vasteland, ag nou, wat my makeer
in hierdie bus, van hoë vaart en stil bly staan
hou ek mos nie: hy los my uit, die kondukteur,
en laat my roerend soos 'n rietpol staan.

Uit hierdie watter soort besetenheid
verspreek ek my, ek spoeg my weersin uit:

want helder hoof en donker onderlyf
het rein verband in hierdie wanbedryf

verloor . . . eer hierdie loopbaan uit die nood
verhoog, my reeds bevorder na die boot.

C. F. Rudolph het, te oordeel na vier gedigte in die *Tydskrif vir Letterkunde*, niks gevorder sedert die Stiebeueltydperk nie. Sy werk is nie sonder belofte nie, maar hy sal heelwat moet verbeter indien hy 'n bundel van gehalte wil lewer.

Met Ina Rosseau is dit gelukkig anders gesteld. Sy het nie slegs veel ontwikkel bó haar Stiebeuel-gedigte nie, maar alreeds 'n letterkundige peil bereik wat haar, saam met Elisabeth Eybers en Olga Kirsch, as ons drie belangrikste Afrikaanse digteresse aanwys.

Haar gedigte is deurdronge met lewensgevoel en lewensintensiteit, afgerond en voldrae en getuig van 'n eie individuele seggenskrag. Ek laat die slotgedeelte van haar sonnet *Adam en Eva* volg:

„Nou dien ons neergeboë en geskonde
ons lewenslange vonnis uit in tug
van dwangarbeid en dors en wonde

en al wat die bestaan van vrees en sonde draaglik maak is die verbode vrug se heuningsoete nasmaak in ons monde."

Haar kwatryne wat 'n eie lewensbeskouing weerspieël, herinner sterk aan Omar Khayyam se werk:

„Op hierdie kleed borduur ek week na week
soos jy beduie, Lewe, elke steek.
O laat my hierdie ingewikkelde patroon
voltooi voordat die ragdun garing breek!"

Die beeldspraak wat sy aanwend is egter só eie aan die vrou dat hier geen sprake van navolging is nie. Sy skeep 'n eie oortuigende siening en slaag daarin om 'n besonder afgeronde en soepele vers te skeep binne die grense van die kwatryn. Ek voorspel dat haar bundel, wanneer dit verskyn, 'n welkome aanwinst vir die Afrikaanse letterkunde sal wees.

Die afgelope twee jaar het twee ander digteresse in die onderhawige tydskrifte gepubliseer. Van H. W. Venter, 'n blinde dame, het daar etlike verse in die *Tydskrif vir Letterkunde* verskyn. Hierdie verse is nie almal van gelyke peil nie, ook is daar weinig moderns en verrassends in, maar in haar meer geslaagde oomblikke getuig die digteres van 'n versoerde eenvoud en gevoel en seggenskrag:

„Soos voëls wat elke dag moet verder trek
sou ek vanuit dié eensaamheid wou vlug;
nou vra ek slegs genade en meer krag
om na die Skoonheid eindelijk terug
te gaan, waar daar geen ander lewe wag
as hierdie pyne wat nog dag na dag
veel dieper sny as wat my moed vermag."

In *Die Laaste Fees* kom hierdie treffend-direkte vraag aan Judas voor:

„Het jy nie al die jare saam met Hom
die kronkelstrate van Jerusalem
deurkruis?"

'n Jaar of wat gelede het ek 'n insae in hierdie digteres se voltooide gedigte gehad, veel is nog onafgerond en van ongelyke waarde, maar dat die egte digterstem telkens deurslaan, is geensins te betwyfel nie en in die jare wat kom, mag ons moontlik van haar 'n digbundel kry wat waardevol sal wees om die diepmenslike eerlikheid en ongekunstelde eenvoud daarvan.

Die derde digteres, Adèle Naudé, se werk is nog té vaag omlyn en newelagtig om met reg op bewuste digterstalent aanspraak te maak.

Drie digters wat sowel om die gehalte as die omvang van hulle werk die aandag trek is A. J. J. Visser (30 gedigte), P. J. Philander (15 gedigte) en W. A. Boonzaaier (11 gedigte). In aldrie gevalle is daar van genoegsame talent sprake om afsonderlike eerstelingbundels in die vooruitsig te stel.

A. J. J. Visser gee veral voorkeur aan die kwatrynvorm en die uitbeelding van objektiewe begrippe, aangeleenthede en persoonlikhede. Hy bepaal hom by tradisionele versvorms en sy gedigte sit heg aanmekaar. In die objektiewe inlewing wat vir aangeleenthede buite die eie ervaringskader nodig is, slaag hy dikwels uitmuntend, vgl. b.v. *Voor die Intog* en veral *Michaelangelo* wat ek hier as geheel aanhaal:

MICHAELANGELO

Koorsagtig met die beitel hou
ek jare uit die marmersteen:
Drapeer sekondes een vir een
tot hul as heup en skouer vou.

Met uitgegroeide ure plant
ek op sy ru gelaat 'n baard,
en string dan met 'n maand soos Maart
die spier oor bors en regterhand.

Seisoene vorm ek tot dy
en skedelbeen en sal nie staak
voor elke liggaamsdeel volmaak
en sterk gespierd, gestalte kry.

So hamer ek die ewigheid
tot vaste vorms van die tyd
wat elk soos Moses glansend wit
vertorend op 'n voetstuk sit.

Bostaande is 'n sterk gewrogte gedig, suggestief opgebou en afgerond met 'n verrassende slotsiening.

In *Trekswawel* gebruik die digter die uiterlike beeld om die dinge van die gees dieper bloot te lê:

Ek is die flink onrus —
verlange, twyfel, vrees
wat in die mensdom is;

'n keil wat stelsels kloof,
wat skeur deur brein en gees
tot in die ongelooft.

Ten slotte haal ek nog *Blokkiesraaisel* van Visser aan:

Uit al die vrae wat onbegryplik was;
die af en dwars waarna my brein kortsigtig tas,
filtreer 'n donker strook, maar stol langsaam tot
die wit en swart patroon waarin my dade pas.

As mens bostaande gedigte lees, kan jy jou byna nie voorstel dat *Die Ryke Dwaas* maar 'n klompie jare gelede die lig gesien het nie. Het ons dan as ganse volk binne die tydsbestek van twintig jaar skielik nugter, saaklik, objektief geraak? Of staan baie van hierdie gedigte in die teken van Opperman?

W. A. Boonzaaier se werk toon 'n mate van verwantskap met dié van Visser. Dit is egter kernagtiger, meer in die styl van Truter geskryf en dreig dan ook om kort-kort te diepsinnig vir logiese begrip te word:

DIEPTE

Hoe swaar kan die vlees sink
en die diepte, hoe string hy sy krag
dat die hoof nie bars en ons dink:
Hoor ek nog die rippels van 'n golfslag?

In die gedig *Snyer* slaag hy daarin om 'n goeie kwatryn te skryf en in *Drenkelinge*, wat ook ietwat duister van begrip is, straal daar egter 'n aanvoeling en 'n bekoring uit, bly daar 'n onrustigheid en 'n onbewuste besef van die digter se bedoeling in die leser naleef. *Brief Huis Toe* is vir my 'n mooi voorbeeld van die gedig wat deur sy beeldspraak ontroering wek, beeldspraak wat deurgaans sober bly maar 'n assosiatiewe verband in die gedagte laat opleef.

Groet jul met hartseer van die bruin seisoen
by emmers melk, druiwe en waatlemoen

uit my kantoor waar ek lang stukke kus
en land afreis per brief in 'n rooi posbus.

Boonzaaier het homself 'n moeilike taak gestel, en mits hy waak teen duisterheid (indien die woord nog toelaatbaar is) kan hy moontlik nog met verrassende eindprodukte te voorskyn kom.

P. J. Philander is meer gevoels- en stemmingsdigter. Hy besig 'n ongedwonge volkseie taal en sy siening is vlug en realities:

DIE VLAKTE

'n Kiewiet waai verflenterd deur die lug
en in sy lompe vlug bly hy aan kerm
tot waar hy skuiling vind agter 'n skerm
van sak en ou verroeste blik ondig
teen winde en Septemberreën wat val . . .
Oor hierdie Kaapse vlakke pof 'n trein
'n rookwors oor voorstedelike lyn
en deur die wasemvaalte is dit al . . .
terwyl die vlakke van die Bokkeveld
steeds stil is en die bome waghou oor
die skaduwees wat ingesluimer het
saam met die skaap en wagter, losgespeld
van voor, wat in gedagte agteroor
'n mens se deel is van die stil gebed.

In teenstelling met hierdie landelike vers is sy stadsiening beknopter, kernagter en die „stil gebed” maak plek vir 'n wrange slot:

die vaartlyn van 'n rooikruiswa
se flits verby die bloedrooi lig.
Net dié sekondeslag voel elkeen bra
onveilig oor die doodsberig.

Ook somtyds deur 'n donker gang
loop een-een uit die menigtes
se stampe, stote, dol gedrang,
die rooilig van 'n robot mis.

Die gedig *Versoening*, hoewel nie groots van siening of belewing nie, tref deur ontroerende, sobere eenvoud:

Dis koud . . . en laer sak die glas.
Ek wens dat oor my wond tog net 'n rofie was.

Tot skoonste blomme aanverwant,
moes God haar vroeg alreeds verplant?

Sal sy kan was en groei
wetend dat wind en ryp my wese skroei?

Laat na die winter my versoen
raak met die nuwe lewe en die eerste groen.

Laat my ook bot en bloeisels dra
Sy sal in herfs van my ryp vrugte vra.

In teenstelling met Visser en Boonzaaier ontspruit Philander se gedigte regstreeks uit die gevoel en hy is dan ook veel meer aan Totius as aan Opperman verwant.

Die oorblewende digters soos A. Jensen, W. van Heerden, A. Fouche, I. J. van Rensburg, en Carl van Heerden het te weinig gedigte gepubliseer om 'n genoegsame aanduiding van hulle digterskap te gee. Ek haal egter *Klein Fantasie* van Van der Walt aan omdat dit so 'n besondere siening weerspieël en van soveel oorspronklikheid getuig:

I.—VERLIGTE WYSERPLAAT

Dof gloor die horison van glas
op kwart voor drie — maar dis die skyn
van 'n sigarettabak met as
voor middernag tot aan die rand
gevol — en uit die ruimte brand
nog steeds die sewe gesterntes neer,
die wekker se halfrond soos 'n klein
heelal wat groen fosforesseer.

II.—DIE HOË URE

'n Strik se vangriem is die 9
— in wie se hand weet niemand nie;
10 is 'n fallusbeeld en skede;
11 is twee en 12 is een
en twee en drie; maar 1 alleen
blý een; 2 soos 'n slang wat pik
staan boos vol gif, orent; en 3
is twee hoefysters vir geluk.

III.—ONDERHALFROND

Nog styg die minute in 'n wit komeet
oor 12 en sink oor 2, 3 dieper af
in die droewe onderhalf rond waar ek weet
die smart se vyf sterre verborge straal —
vóór jou die lot sy pypunt 7 haal,
gaan jy deur die onbekende X van 4
oor adders 5 en 6 — en dan die straf
wat swart uit 8 se oëholtes gluur.

Om voorspellings te gaan waag, is dikwels gevaarlik. Ek meen egter dat persone soos Ina Rousseau en A. J. J. Visser reeds in omvang en gehalte genoeg verse behoort te hê om in die eerskomende jare bundels van goeie gehalte te regverdig; dat Philander 'n bundel van redelike formaat sal kan saamstel, dat Boonzaaier en L. S. van der Walt boeiende verseboeke kan lewer mits hulle genoegsame gedigte skrywe en dat ons, al neem dit nog tyd, van H. W. Venter 'n bundeltjie egte, deurleefde poësie kan verwag. Maar, dit bly in die laaste instansie slegs aanduidings deur iemand wat allermins wil voorgee dat hy met 'n digterlike helm gebore is.

Pieter G. Buckinx

SLAAPWANDELAAR

Ik ben vannacht, al slapend, opgestaan,
om iets te zoeken in de boekenkast.
Ik zag mij, toen ik wakker werd, verrast
en als gestorven in de spiegel staan.

Ik hield een boek van Ruusbroec in de hand
en wist toen plots dat, vòòr de slaap mij ving,
ik tussen hel en hemel zwevend hing
in een gebied aan 's werelds verste rand.

Dan liep ik machinaal de gangen door
met in mijn hand het boek van Ruusbroec dat
ik slapend uit de kast genomen had.
De witte muren glansden als ivoor.

De gele bedsprei leek een zomerland
waarop het koren vreemd te wiegen stond.
Gij laagte, een zachte glimlach om uw mond,
te slapen in dit geurig zomerland.

Ik hield een boek van Ruusbroec in de hand.

EEN VLINDER FEL VAN KLEUREN

Een vlinder fel van kleuren
daalt in dit bloemenhart,
van duizelende geuren
en sappen diep verward.

Dit bloed is niet te stillen
daarin gij dalen mocht:
zoals een bloem kan trillen
wanneer zij wordt bezocht.

Van geur en licht doortogen
en door uw gloed verblind,
hebt gij mij gans doervlogen
licht als de lentewind

die langs de vleugels huivert
en langs de blanke schoot,
daarin ik werd gezuiverd
van koorts en kou en dood,

nu licht en wind en geuren
opgolven in dit bloed,
o vlinder fel van kleuren,
ik duizel van uw gloed.

De Reiziger

MAURITS DEKKER

De mist was doorschijnender geworden en gedeeltelijk opgetrokken, zodat de reiziger het vlakke land kon zien, dat aan weerszijden van de weg lag. Een paar bomen met kale takken tekenden zich koolzwart af tegen de nevelige achtergrond, er stond hier en daar een hek en hij zag enkele lage, scheefstaande boerenwoningen, die schenen te drijven op het natte land, waarin zij reeds gedeeltelijk weggezonden waren. Een verloren, onherbergzaam gebied tussen water en land, dat bij storm door de zee, die achter de nevel verborgen kon zijn, overstroomd werd. Toch kwam het de reiziger voor, dat hij de streek herkende.

Slechts weinigen, een oude boer en een paar vrouwen, schenen mee te gaan tot het eindpunt. De bus was vol vertrokken, maar de meeste passagiers waren onderweg uitgestapt. Hoewel hij wist, dat iedereen hier in de buurt vroeg of laat deze tocht moest maken, had het hem niet verwonderd dat zovelen onderweg de bus verlieten en viel het hem nog mee, dat hij gedurende het laatste deel van de reis niet alleen was. Zijn medepassagiers keken zwijgend voor zich heen, zaten ineengedoken met hun handen in hun mouwen of in de zakken hunner mantels en huiverden zoals hij van de kille luchtstroom, die bij vlagen langs hen heen streek.

Al heel lang had hij geweten, dat hij deze reis zou moeten ondernemen, maar desondanks was hij, toen het ogenblik van vertrek plotseling aangebroken was, onvoorbereid geweest. Overigens zou hij, ook als hij vooraf van het tijdstip van vertrek op de hoogte zou zijn geweest, toch niet geweten hebben welke voorbereidselen hij zou hebben moeten treffen. Op het kantoor waar hij werkte, sprak men zo weinig mogelijk over deze reizen, waaraan men zich niet onttrekken kon, maar die niemand voor zijn genoegen maakte. Het was alsof men door dit zwijgen zichzelf en anderen in de waan wilde brengen, dat er van reizen geen sprake was en dat men nooit gedwongen zou worden het gezellige kantoor te verlaten. Men dreef de pogingen om de

Pierre-Auguste Renoir 1841-1919: KOP VAN 'N WASVROU

onaangename noodzakelijkheid te negeren zo ver, dat men zich hield alsof men het niet merkte, als weer een der collega's opdracht om te vertrekken gekregen had en het lokaal verliet. En zelfs dan kwam men er nog niet toe over de gebeurtenis te spreken en verried alleen de toon waarop de gesprekken werden hervat, dat ontspanning was ingetreden en de achtergeblevenen zich er over verheugden, dat de keus nog niet op hen gevallen was.

Toen de chef in de deuropening was blijven staan en hem aangekeken had, had hij onmiddellijk begrepen, dat de beurt aan hem gekomen was. Hij was zo zeker van zijn zaak geweest, dat men hem niet eens had behoeven te waarschuwen. Gedurende zijn lange diensttijd was het reeds talloze keren voorgekomen, dat iemand van de directie hem bij het betreden van het kantoor aangekeken had. Deze belangstelling, die doorgaans niet veel goeds voorspelde, had hem altijd onzeker gemaakt en herhaaldelijk was hij er bang voor geweest, dat hij ontslagen zou worden. Ditmaal echter had hij geen onzekerheid of vrees ondergaan, had hij begrepen, dat het onvermijdelijke, waaraan zelfs door zijn ontslag niets meer veranderd kon worden, gebeuren moest. Middenin de zin had hij zijn penhouder neergelegd en hij was opgestaan en naar de uitgang gelopen, zonder nog naar zijn collega's te kijken. Hij wist dat zij hem niet helpen konden en dat zij — zoals hij het vroeger wanneer anderen op reis gingen zelf zo vaak gedaan had — over hun boeken gebogen zaten en zich hielden, alsof alles hen ontging. Waarom ik juist, had hij zich afgevraagd, toen hij de deur van het kantoor achter zich dicht getrokken had. Hij wist dat dit een dwaze, althans overbodige vraag was, omdat het gehele personeel, van hoog tot laag, verplicht was deze reis eens te ondernemen en dat hij dus niet verongelijkt werd. Het was zelfs al herhaaldelijk voorgekomen, dat men jongere mensen had aangewezen, die veel korter in dienst waren dan hij. Toch was hij ontevreden en vond hij, dat men hem minstens de zin had moeten laten afmaken, waarmee hij bezig was.

De grote vestibule, waarop alle gangen van de verdieping uitkwamen en waar altijd een levendig verkeer heerste, bleek verlaten te zijn. Het was alsof het grote kantoorgebouw, waar vele honderden mensen werkten, uitgestorven was. Ook de liftjongens bleken afwezig te zijn en hij kwam beneden, zonder zich te herinneren, dat hij op een van de knoppen gedrukt had. De enige die hij ontmoette was de portier, maar de man keek langs hem heen, alsof hij hem niet gezien had.

Het sneeuwde. Hij meende zich te herinneren, dat hij in de zomer, bij zonneshijn van huis gegaan was en nu sneeuwde het. Bij de hoek gekomen had hij zich omgekeerd om voor het laatst nog eens te kijken naar het groot gebouw, waarin hij zoveel jaren gewerkt had. Achter een gordijn van sneeuwvlokken stond de hoge grijze gevel met talloze vensters, waarachter hij vaag de hoofden meende te zien van mensen die hem nakeken. Hij vond het vreemd, dat er zoveel aandacht aan zijn vertrek werd besteed, maar toen hij nogmaals keek, ontdekte hij niemand en begreep hij, dat de warrelende sneeuw hem had misleid.

Ondanks het drukke verkeer was het stil in de stad. De voetgangers en voertuigen bewogen zich niet alleen onhoorbaar over de sneeuw, maar ook andere geluiden bereikten hem niet. In de hal van het station werd hij opgewacht door een geuniformeerde beambte die hem, voordat hij iets had gevraagd, naar een doorgang onder een bord met het opschrift „Alleen-reizenden” verwees. Ook zonder deze aanwijzing zou hij de weg gevonden hebben naar het laatste, lege perron, waar een locomotief met slechts een enkel personenrijtuig er achter wachtte. Hij zat nog maar nauwelijks, toen de trein zich in beweging zette.

Het was niet de eerste keer dat de man op reis ging. In zijn vacaties had hij wel uitstapjes gemaakt, maar hoewel hij toen altijd dicht bij huis gebleven was, had hij nooit zo gemakkelijk gereisd als deze keer. Hij hoefde niemand iets te vragen en had geen bagage bij zich, maar niettemin reisde hij met tegenzin. Hij was onvoorbereid vertrokken, maar hij zou toch minder ontevreden zijn geweest, als hij tenminste die zin zou hebben kunnen afmaken. Nu men hem hiertoe geen gelegenheid gegeven had, hinderde hem voortdurend de gedachte, dat hij niet klaar was en zijn werk in de steek gelaten had.

Op het stille kopstation, waar de trein niet verder kon, was hij de enige reiziger die uitstapte. Hij had niet verwacht dat iemand hem zou afhalen, maar dit nam niet weg, dat het hem teleurstelde dat er niemand was. Voor het station wachtte reeds de bus, die hem verder brengen zou. De mensen gingen zwijgend terzijde om hem te laten passeren en stapten pas in, toen hij plaatsgenomen had. Tijdens de rit werd door niemand gesproken en als iemand de bus verlaten moest, stopte de chauffeur, zonder dat hij gewaarschuwd was.

Er was nu nog maar een passagier overgebleven, de oude boer, die in slaap gevallen scheen te zijn. Als ook deze uitgestapt was, zou de bus het laatste deel van de rit alleen

voor hem moeten maken. Een gevoel van verlatenheid overviel hem. Hij stelde niet het minste belang in de slapende boer, maar hoopte toch dat deze zou meegaan tot het eindpunt. Het land onder de laaghangende wolken zag er nu nog drassiger uit en tussen het grijze en roestbruine gras lagen zoveel plassen, dat het de reiziger voorkwam alsof hij over een door een moeras voerende weg reed. Boerderijen zag hij niet meer, alleen nog maar wat verspreid staande bomen en een enkele plank, die als een scheefgezakte grafzerk in de bodem stond.

Bij een kruisweg, die zich aan de beide kanten in nevels verloor stapte ook de laatst overgebleven passagier uit. De reiziger was nu alleen met de chauffeur. Hij overwoog of hij vragen zou, hoe lang de tocht nog zou duren, maar liet deze gedachte weer varen. Het stellen van dergelijke vragen had even weinig zin als het kijken op zijn horloge, dat hij na twee of drie keer nagelaten had.

Toen de bus stopte, stond de reiziger op en begaf zich naar de uitgang. Hij bleef naast de bus staan en liet zijn blik over het land gaan, dat zich voor hem uitstreckte. Een woestijn van grint, zand en keien en daartussen bleek grijze waterplassen. Bomen waren er niet meer, alleen wat kale, afgeknapte en aan de bovineinden tot kwasten versplinterde stammen. De weg, waarlangs hij gekomen was, hield op en een andere was er niet.

Dit is het dus en altijd maar rechtdoor, dacht de reiziger. Hij hief zijn hoofd op en keek door het geopende portier de chauffeur aan.

Rechtdoor? vroeg hij.

De chauffeur haalde zwijgend zijn schouders op en trok het portier dicht.

Wat maakt het ook uit, dacht de reiziger.

Hij keek de auto na en toen deze uit het gezicht verdwenen was, keerde hij zich om.

Jammer, dat ik die zin niet hebben kunnen afmaken, mompelde hij. Langzaam verwijderde hij zich. Zijn benen bewogen, maar meer dan te lopen, scheen hij te zweven, te worden gedragen door de nevels, die hem omhulden en waarin hij verdween, geluidloos en spoorloos, alsof hij nimmer had bestaan.

C. M. van den Heever

SIEKTE

I

Na middernag is daar die skadu-skrik
wat soos 'n roofdier in die stilte wag
en na ons kyk met 'n verstarde blik
wat ver is van die vreugde en die dag.
Die wêreld sink koud-hard in baie skerwe
waarop die hemel uitgebrand bly lê;
ons het die angs van ander oorgeërwe,
wat gryse eeue deur die dinge sê.
Ek word die middelpunt van 'n heelal,
dit ril van alle kante glimmend aan
soos strome, en ek word 'n waterval
wat na die afgrond in 'n wolk vergaan —
om dan die doodstil venster te sien lig.
Hier steier alles uit sy ewewig.

II

Die lewe het vertregter tot 'n bron
wat diep en oog-blink lê in afgrond-swart
waaruit gewyk het afglans van die son,
'n netwerk hang van wortels en verward
die buitewêreld wegkring, en 'n kol
as skemering op dik vraatjiepaddas bewe
wat klewerig in die stilte roerloos stol,
tot net 'n roering van bewussyn lewe.
Daar is geen uitklim teen die skimmelwande,
nou soos 'n koker na die ruim gerig,
hier gryp vergeefs die aarsel-bange hande
in smeekgebaar teenoor die dood gerig.
Net nou en dan val daar 'n klipie hol
en alles stroom van sy geluide vol.

III

Vir 'ure lank is daar die put se mond
wat alles swart wil wegdrink in die dood,
hier rondom is die vogtige, gladde grond,
'n laaste vastrap in die laaste nood.

Die blik word flouer op die uitgang bo
as enge uitvlug uit die graf gerig
waar is die dae nou van maklik glo
en waar die hoop se stralende gesig?
Blink bo-oor hierdie donker bron verskyn
'n pikswart slang wat roerlyf nader sink;
sy tong skiet skigtig uit, die kronkellyn
van sy geskubte lyf glans swart soos ink
en daal al dieper tot in my bestaan.
O Here help of ek sal nou vergaan!

IV

As ek dan eendag dood is en nog net
herinnering aan my by my kinders bly,
as hulle voor die ou en geel portret
lank, mymerend staan en sê: ja, so was hy,
dan sal die dae toe ons saam was, ver
en verder in vergetelheid versink,
en hy wat eenmaal son en maan en ster
aan hoë hemelvertes kan sien blink,
die aarde diep bemin het en gedink het
dat hierdie dinge nie sal eindig, sal
selfs uit herinnering dwaal en die portret
sal met ou rommel op 'n ashoop val.
En daar sal niemand wees wat iets onthou
hoe ek ook hier my eie droom wou bou.

Vervulling

ANNA M. LOUW

Wanneer die ou bewaarder, met die skerpgedraaide, militêre snor en dowwe bruin oë soos rivierklippies, die vertoonsaal verlaat en sy sien dat sy heeltemal alleen is, besef Marie dat dit nou of nooit haar kans is.

Sy het die messie met sy vlymskerp lem reeds 'n halfuur lank gereed, lossies geklem in haar hand. Drie geluidlose treë vorentoe en sy staan voor die portret. Daar is 'n klank soos linne wat skeur wanneer sy die lem een keer horisontaal en twee keer regaf laat skeur deur die seildoek. Die portret bak vorentoe uit die raam en soos sy dit van onder ook lossny, rol dit vanself op asof dit lewendig is. Met 'n vinnige, netjiese beweging asof dit vooraf geoefen was, steek sy die rol seildoek in die gordel van haar rok en swaai die lang groen reënmantel om haar skouers. 'n Indruk van die leë, dofgroen vierkant van die raam teen die muur word in 'n flits ingeskryf op haar begrip, voordat sy gemaaktydsaam wegdraai en haar verdiep in 'n helderkleurige ontwerp op die teenoorgestelde muur: uit 'n dof-swart agtergrond vloei die verlakte groen kronkels van twee inmeakaargestrengelde drakeliggame. 'n Verstrooide rooi gloed uit die een groot bek lê diagonaal oor die onderste deel van die doek.

Vir 'n oomblik kleef haar blik aan die doek terwyl 'n soort van verrassing om die vreemde lewe wat daarin gebeeld is, onwillekeurig deur haar skok. Dan ruk sy liggies van skrik om te sien dat die ou bewaarder met die snor weer geluidloos op sy rubbersole oor die parketvloer na binne gekom het.

Sou hy haar gesien het?

Vir die eerste keer is sy bewus van haar hart se klop, want sóver was sy kalm met 'n soort van behae in haar eie koelbloedigheid. Maar nou . . . Gespanne wag sy vir hom om 'n teken te maak, maar hy bly in die middel van die vertoonsaal staan, hande agter die rug gevou en wieg peinsend heen en weer op sy blinkgepoetste swart skoene soos iemand wat lank neem om oor klein sakies te besluit, omdat sy lewe nog nooit groot dinge geken het nie.

Koorsagtig beur sy nou haar oë weg van die leë raam teen die muur, dwing sy ook haar gedagtes weg van die bewaarder, paniekbevange dat 'n afskynsel van wat in haar omgaan hom op die een of ander manier sou kon bereik. Sy begin om te loop na die ingang en die geluid van haar hoë hakke is reusagtig in die klanklose saal.

Op die drumpel stok sy verbouereerd in haar spore toe die hoë, hees stemmetjie van die bewaarder meteens agter haar opklink, onwerklik en belaglik in die groot, gewyde stilte van die kunsmuseum: „Madam . . .” „Yes?” fluister sy vinnig in haas onbeheerbare angs om weg te kom. „What is it?”

„You've dropped yer catalogue . . .” sê die mannetjie oorgedienstelik, miskien dankbaar vir dié brokkie afleiding in die stil, skemerige vertoonsale op hierdie triestige weeksgoggend.

„Thank you . . .” mompel sy en druk die rol seildoek stywer onder haar arm vas, sodat dit haar seermaak.

Haar hoë hakke veroorsaak 'n metaalagtige weerklank oor die geplaveide voorportaal, en wanneer sy die vlak, breë graniettrappe afstyg, is sy nie heeltemal seker of dit die klank van haar eie hakke is wat sy hoor en of dit iemand is wat haar volg nie. Sy merk dat die lelike, grou wolke wat reeds 'n paar dae lank vormloos in die beweginglose lug dryf, nou ontbind het in 'n sagte reën. Die feit dat sy haar reënmantel aangetrek het, sou dus geen agterdog wek nie.

Eers toe sy om die wye grasperke loop wat voor die kunsmuseum aangelê is, waag sy dit om om te kyk en sien dat niemand haar volg nie. Die reën kom in digte vlagies fyn druppels neer, loodreg uit die lug asof dit daarbo deur 'n reuse-sif na onder tuimel. Sy trek die kap van haar reënmantel oor haar kop en voel meteens weer kalm en byna veilig binnekant die watergrys sluier.

Dan kruip 'n gevoel van verlamming in haar regterarm en ligte pynstekies vlug langs haar spiere van die plek onder haar arm waar sy die opgerolde seildoek vasknyp. Alreeds, sonder die medewete van haar wil, stap sy langs die leiklippaadjie wat tussen die kortgesnoeide roostuin deur lei, in die rigting van 'n gemakshuis waarvan sy weet.

Die oppasser is verrimpel en tandloos met klein naaldskerp ogies van 'n onbestemde kleur. Sy is besig om 'n halfdosyn vet katte in die gangetjie voor die gemakshuis kos te gee. Die diere hou hulle serte styfgespanne en liggiestrillend omhoog en kyk hulle bejaarde nooi met ondeurgrondelike groen oë aan. Die reuk in die gemakshuis is 'n

snaakse mengsel van ontsmetmiddels en die vleisgereg wat die oppasser op 'n lampolie-stofie langs een van die wasbakke kook. Agter 'n geslote deur laat Marie die mantel van haar skouers afgly en trek met vingers wat effens sidder, die seildoek uit haar gordel. Dis nie moontlik om die doek behoorlik oop te rol in die eng vertrekke nie. Die lyne van wangbene en mond lyk koddig verkort sodat die ontwykende glimlaggie eienaardig verwring word. Selfs die oë wat haar uit die raam van die portret so betekenisvol en intiem aangekyk het, lyk dood van so naby. En in die hoeke van die oë merk sy met 'n flits van misnoeë, twee klontjies helderrooi verf, grotesk en onnatuurlik van só naby.

Met 'n skielike ommekeer van gevoelens fluister sy: „Wat het ek makeer om dit te doen? Wat het my besiel?” En dan staan sy stil soos iemand wat diep luister en 'n snaakse glimlaggie pluk aan haar mondhoeke soos sy die gedagte ondersoek wat haar verstand binnegetree het: sy was nog nooit een om met haarself te huigel nie. Sy ken haarself soos niemand op aarde haar ken nie; die daad van vanoggend was maar net 'n herhaling van soortgelyke voorvalle in die verlede. Selfs as kind . . . Sy kon 'n klein slaappoppie onthou — skaars drie duim lank, buitengewoon en o, so begeerlik, juis omdat dit so klein en raar was — wat aan 'n speelmaatjie behoort het. Sy wou dit hê en die begeerte om dit te besit, het 'n dweepsug geword. Sy kon aan niks anders dink nie. Eendag het sy dit geleen, net vir die aand, en die volgende dag met berouvolle trane gaan sê dat sy dit verloor het. Maar sy het nie! Sy het dit diep onder in 'n hoek van haar kas bewaar — jarelank! Niemand het ooit geweet nie, net sy. Selfs as kind kon sy 'n geheim bewaar.

Dan was daar . . . ja, die groen glas ornamentjie in die Van Zyls se woonkamer — 'n groen paddatjie met 'n komieklik-grinnikende mond. Dit het 'n sagte, newelrige skynsel gehad soos 'n groen pêrel en dit was glad, baie glad wanneer 'n mens dit streel. Een aand het sy dit ongemerk in haar handsak laat glip en later, maande later, toe sy belang verloor het daarin, het sy dit aan duisend flenters gegooi en die skerwe begrawe. Niemand het haar nog ooit betrap nie, selfs nie Jan nie. Dit gee haar 'n snaakse gevoel van voldoening om daaraan te dink . . . Maar hierdie keer het sy verder gegaan as tevore. Hierdie keer . . . was die motief ook soveel sterker. „Dit was diefstal!” fluister sy, 'n bietjie geskok, 'n bietjie verwonderd, „Gewone, gemene diefstal . . .” En terwyl haar lippe die woorde sê, is 'n deel van haar bly

dat dit so is en dat sy die wil en deursettingsvermoë gehad het om dit wat sy so vuriglik begeer het, te neem.

En tog . . . Het sy dit in werklikheid so vuriglik begeer? Met die kilte van haar misnoeë in haar weet sy nie op hierdie oomblik waarom die begeerte om die portret te besit so 'n waansin in haar geword het nie. Op hierdie oomblik het die begeerte vir die portret skielik laf en dof geword soos bier wat nie meer bruis nie, en sy voel moeg en dwaas soos iemand wat 'n blinde steeg gevolg het.

Was dit werklik haar hartstog vir Raoul en verdriet omdat sy hom verloor het, soos sy haarself probeer oortuig het? Of was dit hoofsaaklik wrok en gekrenktheid omdat sy die portret by hom wou gekoop het, hom in werklikheid 'n fantastiese som geld daarvoor aangebied het, en hy geweier het, om dit kort daarna, vir die helfte minder, aan die kunsmuseum te verkoop?

„Om die een of ander rede staan dit my nie aan dat my portret 'n tuiste by jou en Jan vind nie . . .” het hy glimlaggend gesê en wou nie verder verduidelik nie, maar het probeer om te vergoed deur om haar in sy arms te gryp en te soen en die soet sothede, daardie soet, leuenagtige sothede wat haar so bekoor het, in haar oor te fluister.

Sy ril en roer onrustig. Miskien . . . die gedagte sny versigtig soos 'n ontleedmes, miskien was dit ook gekrenktheid omdat Raoul die een was wat so onmiskenbaar te kenne gegee het dat hulle verhouding op 'n end was. Vroeër was dit nog altyd sy, maar hierdie keer . . . Opeens is sy kwaad. Warm en klewerig soos bloed stoot toorn in haar op. Hoe het hy kon durf? Sy wil die skildery op die grond gooi en daarop trap. Sy wil dit net hier in die gemakshuis laat lê! Maar haar drif is sonder mikpunt en oortuiging en vervaag vinnig in droefheid. Haar skouers sak na vore en sy sluit haar oë: In werklikheid was sy soveel ouer as Raoul. In werklikheid is sy . . . nie meer 'n jong vrou nie.

Dit kan selfs waar wees dat . . . Maar nee! Selfs die laaste dag nog het hy na haar gekyk en gesê: „Jy is volmaak mooi, weet jy, Marie?” En hy was opreg! Sy kon dit sien. Dit was die kunstenaar in hom wat gepraat het. Hy was daardie keer opreg! Rusteloos rol sy die doek in haar hande weer halfpad oop. Sy snak hoorbaar. Die harde olieverf het met die oprol, op 'n plek gebars, net waar die blou hemp oopklap langs die songebruinde nek. Sy voel onthuts, meteens weer bewus van die kosbaarheid van haar besitting. Sy sou dit nie weer oprol nie. Sy sou die seildoek eenvoudig om haar liggaam slaan en met albei hande onder die mantel

vashou. Weldra sou sy alleen met die portret wees, alleen in haar eie, rustige slaapkamer, in die groot elegante huis wat Jan vir haar en vir hom laat bou het.

Die ou oppasser staan nog tussen die katte wat geluidloos en kieskeuriglik vreet, wanneer Marie die gemakshuis verlaat, en dis vir haar asof die klein ogies met onnodige belangstelling op haar rus. Vir 'n oomblik vrees sy dat die ou vrou met haar sou praat, maar sy sê niks nie. Wanneer Marie wegstap, voel sy dat die klein ogies nog op haar gevestig is, haatdraend en ietwat agterdogtig. En met die klein agterdogtige ogies op haar, het die gedagte dat die diefstal van die portret sekerlik intussen by die kunsgalery ontdek is, hom hardnekkiglik kom presenteer. Werktuiglik verhaas sy haar pas. Ongelukkig het sy 'n ver ent om te stap na waar haar motor staan. Ongelukkig! Toe sy om half-tien in die oggend die stad bereik het, was al die staanplekke reeds beset. Sy moes op 'n plein ver uit die middestad gaan stihou.

Sy stap vinnig deur die groot hek van die openbare tuin en uit op die woelige sypaadjie buite. Meteens sien sy dat al die verbygangers hulle oë op haar vestig. Sy skud haar kop in 'n poging om die illusie te verban, maar die verradelike gedagte hou pas met haar en klop met iedere voetval in haar verstand: Gestel dat die bewaarder met die snor kort nadat sy weg is, die leë raam ontdek het! Hy sou eers bly staan en wonder het. Dan sou hy opgewonde en 'n bietjie gewigtig na die hoofbewaarder gegaan het. Vinniger van begrip, sou dié hom dan uitgevra het na die besoekers van die oggend. Daar was nie baie nie. Hy sou *haar* onthou. Mense onthou haar altyd, veral mans, al is sy noual . . . Dis omdat sy so lank en skraal en, ja, grasierig is tenspyte van haar veertig jaar, en omdat haar hare daardie sonderlinge rooibruin kleur het! Dan . . . dan, solank as sy in die gemakshuis was, sou hulle vinnige telefoonoproepe na alle rigtings gedoen het. Netnou sal iemand haar voorkeer — 'n Speurder miskien, met 'n vaal reënjas en hoed laag afgetrek oor sy skerp oë, soos die speurders in rolprente. Of 'n gewone konstabel. Hy sou 'n boekie uit sy sak haal en haar met dom blou oë onder sy donkerblou helmet aankyk. Wanneer sy sê dat sy Jan Cloete, ja dié Jan Cloete se vrou is, sou hy 'n oomblik lank sy potlood met verbasing in die lug laat hang en dan verder skryf. Dan sou hy haar vra om saam te kom en 'n bietjie verleë lag met sterk, wit tande. Sy kyk stip voor haar en vermy die oë van die verbygangers. 'n Soort van vrees, knellend en tog ook opwekkend, sluit om haar

bewussyn soos oogklappe om die gesigsbaan van 'n perd. Haar haastende treë kan nie heeltemal pashou met die slag van haar hart nie.

By 'n robot-oorgang staan die verkeer aan albei kante ongelukkig opgedam. Twee langbenige jong meisies, sierlik soos windhonde in hulle deftige snyersklere, kruis van die teenoorgestelde rigting. Hulle oë gly agteloos by Marie verby. Hul kortgeknipte hare kleef klam om die frisheid van hul gladde wange.

Jonk en agteloos en — vyandig, soos San, dink sy.

'n Kort maer mannetjie met groot wakker oë kruis saam met haar die straat. Sy groot sambreel raak effens aan die kap van haar mantel en hy mompel 'n verskoning.

Ja, jonk en mooi en wreed, soos San, dink sy en loop blind verby by die vonkelende glas van die winkelvensters.

'n Ligte klop het daardie namiddag op die deur van die ateljee geval. Raoul het na haar gekyk en geaarsel asof hy intuïtief wis wat sou volg. Die persoon buite het die klop herhaal, liggies maar ongeduldig soos 'n bevoorregte. Toe het Raoul die deur gaan oopsluit en sy het met skielike verleentheid bly sit op die stoel waarop sy poseer het. Die meisie het Raoul omhels, haar jong liggaam sterk en eie-geregtig teen syne, haar bruingebrande arms kragtig om hom geklem.

„Haar hartstog . . .” het Marie met vreemde onbevangenheid gedink „ . . . is spontaan, uitbundig, agteloos en opreg. Myne is swoel, oordadig, versigtig — die hartstog van 'n ouer vrou.” En sy het die meisie gehaat omdat haar begeerte nog net so sterk, sterker was as dié van die meisie.

Haar oë het Raoul s'n oor die meisie se skouer ontmoet en hy het 'n gebaartjie gemaak: skoueroptrekkend, komieklik, half-ernstig soos iemand wat hom aan 'n grappige, maar aangename onvermydelike onderwerp. Met daardie gebaartjie het hy aangeneem dat Marie sou verstaan dat alles tussen hulle op 'n einde is.

„San . . .” het Raoul met 'n opborrelende laggie gesê, „San, ons is nie alleen nie.”

Die meisie het gebloos en haar kortgeknipte hare met 'n verspote gebaartjie van verleentheid na agter gestoot. Dan het sy Marie met skaam oë aangekyk soos kinders grootmense aankyk wat hulle respekteer maar nie verstaan nie: „Jammer mevrou, jammer . . .” het sy gemompel.

Die kort mannetjie met die sambreel skuur om die een of ander rede weer by haar verby. Sy het gedink dat hy reeds lank by haar verby was!

„Hy volg my!” word dit skielik helder in haar en sy kry lus om te lag omdat dit wat sy verwag het, op so ’n banale wyse moet gebeur. So ’n verspote mannetjie! Die laaste drie blokke reeds volg hy haar. Hy wag net op ’n kans, die een of ander geleentheid . . .

Haar lippe trek asof sy wil lag maar haar oë is wyd.

„Ek is langer, sterker en jonger as die mannetjie met die sambreel . . .” dink sy dwaas. „Hy sal nie die portret van my *kan* wegneem nie . . .”

Sy stap vinniger totdat sy hom weer verbyloop, vinniger en nog vinniger totdat haar hoë hakke ’n gedempte tatoesuitslaan op die nat sypaadjie. Telkens skiet sy ’n blik oor haar skouer om te sien wat hy doen. Stadig, maar met afgemete pas, die sambreel loodreg voor sy skouer soos ’n geweer, volg hy haar, volg hy haar nog altyd. Meteens is dit ’n spel wat sy met die mannetjie speel — ’n lawwe, onnatuurlike spel. Sy stap vinniger, dan weer stadiger, dan weer vinniger, maar hy volg nog altyd met afgemete pas, die sambreel voor sy skouer soos ’n verouderde bliksoldaatjie.

Dan gaan staan sy voor ’n vertoonvenster en wag. Hy kom nader en bly staan voor ’n naburige waarin daar ’n manskamerjas van groen wolstof met ’n pryskaart van £5 daaraan vertoon word.

„Nie baie vernuftig van hom nie! Enigeen sou kon raai dat hy my volg!” dink sy en wil lag soos mens vir die leë, skimmige grappe in drome lag. Wanneer sy haar blik van hom wegdraai, voel sy dat hy net daarvoor gewag het om sy groot wakker oë op haar te vestig.

Vinnig stap sy nou weg in die rigting vanwaar sy gekom het. Om die eerste hoek verander sy weer van rigting en kyk nie meer om nie. Daar is meteens ’n troebel behoefte by haar om klaar te wees met die spel, asof die wedgeld te hoog is, en ’n moegheid betas die kante van haar brein. Sy slaan oor in ’n vinnige drafstap en hou haar skouerspiere pynlik gespanne teen die stampe van die verbygangers. Iemand gryp haar aan die arm en sy klem haar hande wild binnekant die reënmantel met die gedagte dat sy sou hardloop, vlug, wegkom op die een of ander manier, sodat niemand haar kan vang nie. Vêr voor, klein maar helder, soos deur die verkeerde kant van ’n vergrootglas, is die plein waar haar motor staan.

„Marie . . .” Lina Borchers se groot, benerige gesig lyk grof en middeljarig onder haar deftige swart baret. Sy het ’n gestrepte reënsambreel oor haar skouer en laat Marie

dink aan 'n bedroefde sjimpansee wat bedel. „Waarom so haastig?”

Ja, bepaald soos 'n sjimpansee wat onbetaamlik, soos 'n mens, bèdel. Lina is altyd aan die bèdel. Dis omdat sy so onaantreklik, so oninteressant is dat sy vir alles moes bèdel. Soos daardie aand ook toe sy nie minder as drie keer gebel het nie om vir haar en Jan oor te haal om na die geselligheid te kom.

„Marie . . .” sê Lina weer, „voel jy nie gesond nie?”

Die klein, goedgeaarde ogies is besorgd, maar daar is ook 'n skemering van agterdog in hulle. Sy is van die agterdogtige soort, soos alle vroue wat nie op hulle eie aantreklikheid kan staatmaak nie, dink Marie venynig en worstel om die vinnige asemteue wat oor haar lippe stoot, te bedwing.

„Dis niks nie — niks!” glimlag sy. „Ek is net haastig. Totsiens! Sien jou gou weer!”

Lina aarsel en draai dan weg. Iets om haar mond verraaai dat sy afgehaal voel. Arme Linda! Arme bot, goedgeaarde Lina! Min weet sy dat dit deur haar toedoen was dat hierdie ding gebeur het!

Jan wou nie gaan nie. Hy het in die laaste jare alhoemeer traag geword om uit te gaan. Nie dat hy ooit juis lief was vir uitgaan nie. Dis een rede waarom sy haar soms so gruwelik by hom verveel het, al is hy dan ook — soos sy self weet — een van die bekwaamste manne in die land. Maar sy het ook nie daardie aand lus gevoel om te gaan nie. Die Borchers se gesellighede is gewoonlik dooierig. Toe het Lina kom bedel en sy het haar laat oorreed. As sy maar nie gegaan het nie, sou sy Raoul miskien nooit ontmoet het nie; dan sou sy nie op só 'n vreemde sending op hierdie oomblik oor die nat sypaadjie haas nie! Dan sou hierdie hele ding nooit gebeur het nie! Aan sulke dun, vals drade van die toeval hang die onmeetlikste mense-ondervindings!

As sy nie gegaan het nie, sou dit miskien beter gewees het. En tog . . . tog weet sy dat dit met haar moes gebeur het en dat daar 'n duister plan is wat 'n mens die ondervindings bring waarna jou geheime wese soek.

Dis effens opdraand na die plein waar die motor wag en die inspanning put haar vinnig uit. Haar asem suig met lang droë teue oor haar tande en haar bene wil onder haar meegee. Sy onderskei die lang glimmende romp van haar motor, dofblou onder 'n dou van fyn reëndruppels, bereik dit en tas na die sleutelgat. Die vaë reuk van leer en brandstof binne die motor is om die een of ander rede verkwik-

kend. Voordat sy haar knakkende spiere laat skiet, kyk sy gejaagd rond vir 'n teken van die kort mannetjie met die sambreel, maar sien niemand nie. Haar mondspiere trek skeef in 'n namaaksel van 'n spotlag en dan sak sy agteroor teen die kussing met haar kop, haar liggaam nog strak van die seildoek om haar middel. Sy sit lank so met geslote oë, totdat die slae van haar hart bedaar en die asem weer reëlmatig uit haar longe vloei. En terwyl sy daar sit, roer haar oogballe rusteloos onder die geslote lede in beroering van die gedagtes wat haar nie vrylaat nie.

„Raoul! Raoul de Villiers!”

'n Paar keer in 'n mens se lewe klink daar meteens die naam van 'n ander op asof dit harduit geskreeu word in 'n leë saal. So was dit met haar daardie aand by die Borchersds. Sy het in die middel van die woonkamer gestaan, met Raoul se weifellose blik op haar en met hinderlike intensiteit gewonder watter soort van indruk sy op hom maak, bewus soos sy altyd in die laaste jare is van hoe sy daar uitsien: lank en skraal in 'n sagte, duur rok, hare keurig bewerk bo 'n fyn ovaal gesig, bruin oë nog groot en helder, met net 'n effense verslapping onder hulle en onder die suiwer, ronde ken. Daar was 'n vinnige telepatie van oë en bloed. Voor die aand verby was, het hy gesê: „Kan jy more-namiddag in my ateljee kom poseer?” „Poseer?” Sy het haar dom gehou om hom te probeer verleë maak. Maar hy het haar effens uitdagend, effens spottend aangekyk. „Ek wil jou portret skilder . . .” het hy gesê.

Hulle het mekaar presies opgesom, wêreldlinge albei van hulle, mense wat die lewe ken, veral Raoul, al was hy ook tien jaar jonger as sy. Dit was soos 'n skaakspel tussen twee mededingers met baie ondervinding. Sy het haarself vir geen oomblik bedrieg nie. En tog . . . tog sit sy nou hier met die vreemde mengsel van toorn en begeerte in haar. Is dit moontlik dat sy hom liefgehad het? Het sy só eendelik die mag van die liefde per ongeluk ontdek? Of was dit miskien maar net die laaste opflikkering van 'n verouderende lewenskragtigheid?

Sy slaan liggies met haar vuiste teen die meegewende leerkussing asof dit die pyn van hierdie gedagte sou kon lenig. Om te sterf, om liever te sterf en nooit oud te word nie!

Wat was dit wat haar, toe sy reeds besef het dat alles verby was, weer en weer na sy ateljee gedryf het met duisende onbenullige verskonings op haar lippe? Wat was verantwoordelik vir die wreedheid waarmee sy weer en

weer 'n bewys gesoek het van die feit dat sy hartstog vir haar dood was? Wat was dit wat haar eindelijk vandag daartoe gebring het om die portret . . . Was dit liefde, toorn, gekrenktheid of net weer die ou wellus in die besit van wat sy begeer? Nee, sy weet nie; sy kon nie sê nie.

Sy wil dringend weer na die portret kyk asof sy nou miskien die een of ander vervulling uit die lewenlose seildoek sou kon wring. „Agter in die motor . . .” fluister sy, „daar is meer plek . . .”

Gehipnotiseer staar sy in die koel, astante oë — halftergend, halfernstig. Byna kon sy die reuk van terpentyn gewaar wat altyd aan sy verkreukelde, opsetlik-slordige klere gekleef het — want Raoul het die rol van kunstenaar volmaak vertolk. Byna kon sy hom hoor sê met sy opborrelende laggie: „Die lewe is soet, Marie. Op die oomblik is jy my stroop en my heuning.”

Duiwel — terggees — wrede, wrede jongman . . .

En terwyl sy halfwreuelig streef om haar los te pluk uit die hipnose wat sy beeld om haar span, gewaar sy dat daar 'n skaduwee langs die motor staan. Dis 'n Kleurlingkind met 'n donkerbruin, hoekige gesiggie en groot, sagte oë. Die moue van die yslike baadjie wat hy aan het, is opgerol bo die dun gewriggies en die bedoude kraagpunte oormekaar gestee met 'n haakspeld.

„Net twee sielings vi dêtig, Medem,” sê hy skel. Die mandjie appels wat hy na haar uit hou, is gekneus en deurtrek met klammigheid. Woedend klem sy haar hand oor haar hart. „Loop . . .” sê sy skril. „Moet my nie kom lastig val nie! . . .”

Hy retireer, verbouereerd om haar heftigheid, en sy hou hom dop soos hy wegdrentel tussen die motors, met een verwyttende, terugwaartse blik na haar. En dan is haar oë vol trane, warm, brandende trane van berou en van eie reddeloosheid.

Sy hoor die lae gemurmur van die stad, gedemp deur die opgerolde glas van die motorvensters, en die verlanse om tuis te wees in haar eie weldadige tuiste teen die berg-helling, kom weer sterk in haar op.

Die slag van die klok in die plein se kloktoring vibreer eensklaps in die lug. Dit jaag 'n paar vuil wit duiwe op, wat 'n oomblik verward rondfladder en dan koers vat die grys lug in. Eenuur!

Wanneer sy die agterdeur van die motor laat oopswaai om voor in te klim, gewaar sy die reuk van bredie en varsgebakte brood in die lug.

Die gedruis op straat het verdik en telkens hoor sy die malende klank van 'n aansitter. Die tempo van die stad het vinnig opgestoot met die middaguur.

Haar gedagtes draai nou halfonwillig, maar met 'n soort droewige nadruk na Jan. Waar sou hy nou wees, op hierdie oomblik? Waarskynlik in die klub, net 'n hanetreetjie van haar weg, op sy beskaafde manier aan die gesels met een van sy vername vriende oor 'n glasie sjerrie, veilig in sy eie vertroude, fatsoenlike wêreld, terwyl sy...

Sou hy ooit een keer geraai het? Ooit een keer vermoed het dat sy hierdie wilde, eiesinnige streek in haar het? As hy het, dan het hy dit nooit laat blyk nie! Jan, beskaafd, beheers, die enigste onregeerbare hartstog in sy lewe — sy self!

Stadig en byna geluidloos wieg die groot motor deur die woelige strate van die middestad. By 'n oorgang waar sy stilhou, sien sy toevallig weer 'n glimp van die mannetjie met die sambreel tussen die voetgangers, wat voor haar die straat kruis. Hy draf met komieklike haas oor die straat, sy sambreel nog altyd ewe styf in sy hand geklem — 'n marionet, 'n lawwe, verworpe speelding van haar verbeelding nou.

Langs die hoofweg, terug na die voorstede kruip haar motor. Telkens skiet 'n vinniger bewegende voertuig met 'n gesnetter van rubberbande oor nat teer by haar verby. Sy gehoorsaam werktuiglik die eise van die verkeer. Hande en voete maak gladde refleksbewegings en laat die verstand vry om een reusagtige begeerte te huisves, die begeerte om tuis te wees, om te rus en om in stilte te tas na die vervulling wat die besit van Raoul se selfportret haar moet bring.

Die voorruit van die motor het dof geword van die fyn reën wat nog altyd loodreg uit die hemel dwarrel. Sy stel die veërs in werking en deur die skielik heldergeworde halfmaan sien sy iets wat soos 'n koeël die miasma van haar gedagtes deurklief: 'n Honderd tree voor, waar 'n ander straat die hoofweg kruis, staar die dowwe groen oog van 'n verkeerslig haar tegemoet. Maar hoewel die verkeerslig wink, hou 'n verkeerskonstabel in die middel van die kruispaaie gebiedend 'n wit gehandskoende hand omhoog. Dat hy haar wil stop omdat hy op die een of ander geheimsinnige wyse te wete gekom het van die portret se diefstal, stort oorweldigend haar bewussyn te binne. Die gebeurtenisse van die oggend flikker fel op, skeef getrek deur 'n nousluitende histerie wat haar aan die keel gryp. Met 'n soort ontsetting merk sy dat haar voet reeds meganies die

Esaias Boursse 1631-1672: DIE DAAGLIKSE BROOD

rem ingetrap het en dat haar motor byna tot stilstand gekom het. Voor haar staar die groen oog van die verkeerslig nog onwankelbaar.

Die begeerte om tuis te wees, rustig in haar eie laventelkleurige slaapkamer, uitgestrek op haar sagte, welriekende bed, is die grootste deel van die besluit om die gebiedende wit gehandskoende hand te veronagsaam. Meteens voel sy die verhoogde druk van die versneller deur die dun, buigsame sool van haar duur skoene. Die groot rytuig skiet met 'n magtige ruk vorentoe. Terselfdertyd tref die beeld van 'n rooi vragmotor wat uit die dwarsstraat spoed, haar gesigsbaan, maar die verlamde senugestel is onbevoeg om die regte gevolgstrekking te maak uit wat die oog gesien het. Daar is 'n gebulder van skreeuende mansstemme, 'n gewelddadige gekras van remme. Dis of die veërs met ongewone snelheid oor die voorruit beweeg. Met iedere veeg word sy 'n sekondelank blind.

'n Brokkie van 'n oomblik voor die botsing sien sy Jan se gesig helder voor haar: sy spits baardjie, sy voorkop wat hoog opstoot na die yl grense van sy grys hare, sy sagte bruin oë met diep lagplooitjies om hulle. En reeds was daar iets wat die vrees en die begeerte in haar begin oplos het. Sy wou hom iets toeroep, iets onbenulligs, iets vroliks, maar daar is skielik iets anders wat haar aandag eis: Dis of die botsing trapsgewyse plaasvind — Eers die blikkerige slag van metaal teen metaal, terwyl sy onbevange dink: „Dis 'n botsing — kop teen kop en ek voel niks — niks...”

Dan was daar iets wat haar met een brutale beweging teen die kussings van die motor begin vasdruk het — stywer en stywer. Dis soos iemand wat haar in die donker aanrand en sy probeer woedend, wanhopig om haar los te wring. Sy het gegil een, twee, drie keer, maar terwyl haar lippe nog beweeg, het die geknelde deel van haar bewussyn reeds los geruk. En soos die begeerte volkome met haar gesterf het, het sy bewus geword van 'n vreemde, onverwagte soort van vervulling.

S. Ign. Mocke

Kwatrijne

GOUDSTEDE IN DIE VRYSTAAT

RYK BOER

Ek het die erfplaas aan die myn verkoop
vir goud wat glinsterend deur my vingers loop.
Hoe koop ek weer wat ek verkwansel het?
Die kerkhof op die plaas, gemoedsrus, hoop?

HYSBAKBESTUURDER

Hy was 'n voorman op die plaas Kasteel,
maar hoor hy nog die vlakpatrysies kweel
hier waar hy agter tralies sit, terwyl
'n staalpoot heeldag met hom jou-jou* speel?
* Eintlik „Jo-Jo,” 'n speletjie wat een tyd baie gewild was.

BOEMELAARS

Hul kom vér uit 'n grootstad in die Noorde
om aas te soek in hierdie ruimer oorde.
Snags is die trassiebosse hul hotel,
hul lakens is die kweek, die snotterbel.

HOOGOONDE

Hier word die fynplaat en die staaf gesmee
om spierkrag aan ons Nywerheid te gee.
Maar word ook wapens hier bedink waaruit
'n Tweede Vryheidsoorlog nog sal spruit?

MYNTORINGS EN STELLASIES

Ek sien uit hierdie vlaktes rys 'n draak
wat oor die kriebos en tamboekie waak,
en langs hom hurk 'n hotnotsgod, gereed
om hierdie land van binne uit te vreet.

STEDE IN DIE SANDVELD

Die mak spook en die trossies vuurvlieg was
vanouds klein towerlampies in die gras;
nou vlam van Ventersburg tot Wesselsbron
die neonlampe teen die horison.

MEISIES UIT DIE NAGKLUB

Van agtuur Lambeth Walk en riel gedraai
by blêrmusiek deur strykorkes gesaai
nou fladder hul op vaal sypaadjes uit
soos vlas oor plate kakiebossies waai.

LAMMERVANGER

Hy sirkel oor die myndorp, rook-vergrou,
met snawel slaggereed en horrelklou;
maar onder hom steek groter snawels uit
en sterker kloue wag op ryker buit.

SPEKVINK

Wat het hom na die ladingspaal gebring
om op die spits met uitstoot-bors te sing?
'n Man kyk oor 'n landskap van beton
en sien ver bulte opgee in die middagson.

'n Nuwe Stroming In die Franse Letterkunde

ELSABE EINHORN

As iemand my moes vra om die indrukwekkendste onder die huidige Franse skrywers te noem wat ek ontmoet het, sou ek Henry Poulaille ongetwyfeld onder die eerste drie laat tel.

Henry Poulaille moet egter nie gesoek word tussen die letterkundige aristokrate van Frankryk, in die mondaine letterkundige salons of onder die uitverkorenes van die *Académie Française* nie. Trouens sou Poulaille self jou spottend daarvan verseker dat hy in hierdie kringe 'n verstoteling is. Dis in 'n ander kring dat Poulaille sy geestelike tuiste het — 'n kring bestaande uit arbeiders, dagloners, fabrieks- en winkelwerkers wat die spaartyd tot hul beskikking wy aan skeppende letterkundige uitlewing. Reeds 'n kwarteeu lank is Poulaille, uit hoofde van sy lewe en sy letterkundige werk, leier van 'n nuwe rigting in die hedendaagse Franse letterkunde wat in 1929 „la littérature prolétarienne” gedoop is — die letterkunde van die proletariaat.

Maar Poulaille is nie alleen omrede sy werk, sy groot liefde vir sy klas en sy ideale interessant nie. Sy letterkundige opvatting diep weer die ou vraag op: wat is die relatiewe waarde in 'n roman van die twee bestanddele, styl en waarheid?

Eers dan sal ons Poulaille volkome verstaan wanneer ons rekening hou met sy afkoms en die omstandighede van sy kinderjare: Henry Poulaille is in Desember 1896 in Parys gebore, die seun van 'n timmerman en 'n moeder wat tot die familieinkomste bygedra het deur ou rietstoele te herstel. In die vuil binnepleine van armoedige verdiepingshuise, waar wasgoedlyne alewig tussen die vensters wapper en waar Poulaille se moeder, wanneer die son skyn met 'n koerantpapierhoed op die kop haar werk voortgesit het, het Henry as kind gespeel. Maar liefs ook op straat, waar hy gou leier van 'n groep seuns geword het, en hy het die

lewe geniet, want in die woelige buurt, waar dit onmoontlik was om 'n geheim van jou bure te bewaar, was daar gewoonlik iets gaande.

Vir Henry se ouers was die lewe egter nie maklik nie. In 1903 het Henry eendag by die venster uitgekyk en gesien hoe 'n aantal werksmanne 'n erg beseerde man uit 'n huurmotor lig. Dit was Henry se vader. Die steier waarop hy staan en werk het, het ingestort, sy twee maats was dood en hy self het maandelank by die huis met 'n gebreekte rug gelê. Intussen het vriende weekliks bygedra tot die karige loon wat Henry se moeder verdien het.

Kort op die hakke van die ongeluk volg die stakings van 1906 waaraan Poulaille se vader ook deelneem, maar die ongeluk het hom gebreek en in 1910 is hy na maande in die hospitaal oorlede. Intussen moes die jong Henry die skool verlaat en werk as loopjonge aanneem om sy moeder te help. Nog in dieselfde jaar egter is die beproefde vrou ook oorlede. Familie het die twee jongste kinders aangeneem, maar Henry, wat toe amper die ouderdom van veertien bereik het, moes vir homself uitspring. Hy kon slegs 'n kamertjie en sy daaglikse brood bekostig en die lang aande van eensaamheid het hy gelenig met die lees van boeke. Die eenaar van 'n boekwinkel in die omgewing het hom alles wat hy wou hê, gegee of geleen, so het Henry sy vrytyd verkort met die lees van romans, historiese en politieke verhandelinge en selfs die destydse simbolistiese letterkundige tydskrifte.

Poulaille het gou 'n belangrike en vir hom tragiese ontdekking gemaak. Daar was geen leesstof wat spesiaal vir hom, as jong lid van die proletariaat, bedoel was nie. Nêrens in wat hy lees, word daar lig gewerp op die probleme wat hy in die daaglikse lewe teëkom — menslike probleme — wat van klas tot klas verskil, arbeidersprobleme, sy eie persoonlike probleme. Hy wou nie die lewe ontvlug in kleurvolle, romantiese verhale nie; hy wou boeke lees wat die destydse lewe van die proletariaat realisties en simpatiek behandel.

Politieke brosjures was daar volop maar die verhalende letterkunde het uitsluitend die leefwyse van die burgerklasse of die hoë stand beskryf. Wel was daar Zola wat die maatskaplike strewe van die werkerstand in werke soos *Germinal* weergee, maar Zola beklemtoon byna uitsluitend die grofheid en losbandigheid van die werkerstand en sien hulle menslikheid en egtheid oor die hoof. Buitendien was die lewe van die 20ste eeuste proletariaat heelwat anders.

Die jong Poulaille het gestadig tot die oortuiging geraak dat as die arbeiderstand 'n letterkunde begeer wat vir hulle bedoel is, hulle daardie letterkunde self moet skep. Na die oorlog van 1914-1918 het hy sy idee met ander werkers, soos byv. Tristan Rémy, wat destyds 'n spoorwegwerker was en 'n dakkamertjie in die Boulevard Ornano bewoon het, bespreek. Hulle plan om 'n literêre tydskriffie vir arbeiders te begin, word nie verwesenlik nie omdat hulle geen kopieermasjien kon bekostig nie. Trouens het Poulaille in daardie dae selfs soms honger gely en hy moes werk neem waar hy dit kon kry. Soms het hy in fabriekse gewerk, soms goederetreine afgelaai, soms koerante verkoop.

En toe, vyf jaar na die oorlog het die bekende uitgewer Bernard Grasset vir Poulaille in diens geneem op grond van sy uitgebreide kennis van letterkunde. Nou breek daar vir Poulaille 'n nuwe tydperk aan. Hy is volkome gelukkig. In Grasset se kantore het hy met sy deurmekaar donker hare en sigaret tussen die lippe lewendige gesprekke met skrywers en kritici gevoer, het hy soms vloekend gesoek na die dokumente wat hy alewig verlê, het hy onbekende skrywers aangemoedig en soms bekende skrywers wat hy minag, eindeloos laat wag. Skrywers met manuskripte het hom kom raadpleeg; hy het hulle werk deurgegaan, woorde en paragrawe geesdriftig met 'n haas onleesbare handskrif verbeter en hulle lang lyste van outeurs en boeke gegee wat hulle moet lees.

Saans het Poulaille self geskryf en reeds in 1925 word sy eerste werk deur Grasset uitgegee. In 1926 verskyn sy eerste dokumentêre roman *L'Enfantement de la Paix* (Die barensnood van die vrede) waarin hy deur middel van sy karakters op lewendige wyse die probleme van die werkerstand in rustelose na-oorlogse jare behandel, maar wat nietemin nie veel meer was as 'n skets en deel van 'n groot reeks wat op sy lewe gebaseer is nie.

Tot dusver het vier dele in die reeks verskyn: *Le Pain Quotidien* (Ons daelikse brood, 1931) behandel die jare 1903-1906; *Les Damnés de la Terre* (Die vervloekte van die aarde) gaan voort met die jare 1906-1910; die derde deel het Poulaille nog nie geskryf nie. Daarop volg *Pain de Soldat* (Die soldaat se brood) en *Les Rescapés* (Die ont-komelinge) wat die periodes 1914-1917 en 1917-1919 dek. Al hierdie boeke is op Poulaille se lewe gebaseer en baie van die karakters tree selfs onder hul oorspronklike name op.

Toe ek Poulaille se *Le Pain Quotidien* vir die eerste keer

gelees het, het dit 'n geweldige indruk op my gemaak. Ek het Poulaille toe nog nie ontmoet nie, maar ek het dadelik gevoel dat hy nie hier karakters ontwikkel nie, maar lewendige mense beskryf. Poulaille se vader en moeder, die timmerman Magneux en Hortense, sy vrou, wat stoele repareer, is hier. Die opgewekte seun wat swyend luister na die sindikalistiese en sosialistiese gesprekke van Magneux en sy vriende, en wat alles opmerk wat in die woelige buurt gebeur sonder om altyd te verstaan, is Poulaille self. Maar sy persoonlike geskiedenis speel af teen die agtergrond van die hele omgewing. Angé wat in 'n staalfabriek werk en saans dronk tuiskom en sy vrou mishandel, is hier, Vignal, vir wie almal lag omdat sy vrou hom laat staan het, die skinderagtige wasvrou, Marthe Edmondet, en die ses-tienjarige Nénette wat haar ouerhuis verlaat om by 'n modekunstenaar te gaan woon, almal karakters uit die ou bekende omgewing, tree in hierdie boek op. En hul tree nie slegs op as individue met eie karakters en probleme nie maar as spelers in die groot skouspel van die proletariaat in daardie dae.

As Poulaille dan daarin slaag om so 'n helder beeld van hierdie jare op te tower, waarom word hy nie gehuldig as een van die vernaamste Franse skrywers van vandag nie? Die fout is miskien te vinde in sy skryfstyl — iets waarin hy min belang stel. Hy wil die waarheid en die lewe beeld en is daarvan oortuig dat enige poging om vorm te gee aan 'n onderwerp, of om 'n goeie „styl” aan te kweek, slegs geskied ten koste van die egtheid van die werk self. En vir hom lê die waarde van 'n roman juis in daardie egtheid, in die weerspieëling van die lewe soos *dit is* en nie soos dit wel moontlik kon gewees het nie. Sy karakters praat dus nie klassieke Frans nie maar die kleurvolle, selfs onbeskofte taal van die Parysse werker; die verhaal self het eintlik nóg begin nóg einde; die leser deel eenvoudig 'n rukkie in die hoop, vreugde, droefheid en teleurstelling van 'n maatskaplike groep. In Poulaille se krag lê dus ook sy swakheid.

Getrou aan sy ideale het Poulaille ook ander sukkelende skrywers uit sy eie klas aangemoedig. Van persone wat op dertienjarige ouderdom die skool verlaat het om te werk en saans na die werksure probeer skryf, kan nie verwag word om intellektuele werke soos die van Gide voort te bring nie, maar hulle kon wel iets doen wat bitter nodig was deur te skryf oor hul eie lewe, omgewing en gewaarwordinge. Stadig het 'n groepie skrywers rondom Poulaille in sy woonstel in die Ooste van Parys versamel — skrywers

soos die voormalige matroos Edouard Peisson, of die goedhartige eertydse slotmaker en kelner Eugène Dabit, of die twee skoenmakerseuns Jean Giono, later bekend om sy plaasromans en die vooruitstrewende Louis Guilloux, wat later die proletariese groep, tot Poulaille se verdriet, verlaat, en natuurlik Tristan Rémy wat 'n bedarende invloed uitgeoefen het op sy geesdriftige en anargistiese maat.

Toe gebeur daar iets in die letterkundige wêreld wat van groot betekenis was vir Poulaille en sy vriende. Twee skrywers, Léon Lemonnier en André Thérive, het 'n nuwe letterkundige beweging wat nou nog bekend is onder die naam van „populisme,” begin. Die populiste het in opstand gekom teen die intellektuele en wêreldwyse romans van die afgelope tien jaar en het besluit om op te tree teen die groot aantal surrealistiese en psigo-analistiese boeke waarmee die na-oorlogse literatuur van die eerste wêreldoorlog gewemel het. Hulle het daarop gewys dat die lewes van die gewone arbeiders 'n ryk bron van besieling kan wees en hulle het 'n beroep op skrywers gemaak om terug te keer na die grootse realistiese tradisie van die Franse letterkunde. „Ons is sat van modieuse karakters en van snobbistiese letterkunde. Ons wil die gewone volk skilder,” skryf Lemonnier in die eerste „populistiese” manifes. „Ons is van plan om veral die werklikheid noukeurig te bestudeer.”

Populisme het dus as 'n nuwe naturalisme verskyn wat die ergste foute van Zola probeer verwyder het en sig probeer aanpas het by die veranderde toestande van die 20ste eeu. En die populiste, wat vriende en volgelinge onder die kritici getel het, het vinnige en verrassende sukses behaal.

Poulaille en sy vriende het natuurlik in die nuwe beweging belanggestel, want hier was oënskynlik 'n groep van enersdenkendes in verband met die letterkundige vrugbaarheid van die lewens van die armer klasse. Baie gou het Poulaille egter besef dat die twee bewegings heeltemal van mekaar verskil, en hoe meer hy van die sogenaamde populistiese boeke gelees het, hoe meer het hy hom vererg. Jarelank het hy en sy vriende gesukkel om uitgewers vir hulle werk te kry, maar die antwoord was altyd: Geen mens sal julle romans lees nie. En nou verwerf die populiste eensklaps wêreldbekendheid. Was dit regverdig? Was dit nie 'n bewys daarvan dat uitgewers en kritici alleen bereid is om skrywers van hul eie klas te help nie?

En wat het dié klasse geweet van die werkers en arm mense wat hulle probeer skilder? Wie kon die lewe van 'n

timmerman noukeuriger en lewendiger beskrywe, 'n intellektueel met 'n universiteitsgraad of die timmerman self?

Poulaille het handelend opgetree en in verskeie geskrifte onder andere die volgende besware teen die populistiese groep:

1. Dat die beste proletariese skrywers deur die kritici as populistiese bestempel word — 'n nadelige ding vir Poulaille se groep.

2. Hoewel die populistiese moontlik goed skryf, kon hul nie die lewe van die arbeider, die tallose klein dingetjies van sy daaglikse bestaan, verstaan soos die arbeider self nie en dat die populistiese se hele geestelike gesindheid bewys lewer daarvan dat hulle die arbeider nie werklik verstaan nie.

3. As bewys van bogemelde, die feit onder andere, dat die populistiese politieke strominge en gestaltes uit hulle werk uthou en dat die lewe van die werkerstand juis eng verbonde is met politieke en maatskaplike vraagstukke.

Andersyds het die populistiese die proletariese skrywers daarvan beskuldig dat hulle geen gevoel vir vorm of styl het nie en dat hulle wat die taal van die strate praat, geen suiwer Frans kon skryf nie.

Hier was dus twee groepe wat dieselfde onderwerp van verskillende kante benader en siende dat die proletariese skrywers se swakheid stilisties was en dié van die populistiese dat hulle die arbeidersstand nie intiem ken nie, het die geveg gewoed om die groot vraag: wat is meer belangrik in 'n roman, styl of waarheid?

Die jaar 1930 sien Poulaille dus as leier en woordvoerder van „les écrivains prolétariens” en in 'n brosjure en 'n geesdriftige literatuurgeskiedenis het Poulaille uiting gegee aan sy bewondering en liefde vir die proletariese skrywers en aan sy vaste geloof in hulle.

Omdat hy van eie bitter ondervinding geleer het dat die gewone tydskrifte nie die geskrifte van arbeiders en dagloners in aanmerking sou neem nie, het Poulaille sy eie tydskrifte uitgegee — publikasies wat die een na die ander te gronde gegaan het weens geldgebrek maar altyd weer deur 'n nuwe vervang was — nou reeds twaalf sedert 1931.

Poulaille het ook onophoudelik gewerk om nuwe proletariese skrywers te ontdek en aan te moedig en altyd in die bresse getree om uitgewers te beweeg om hulle werk te publiseer. Toe ek hom enkele jare gelede ontmoet het, het hy my met geesdrif vertel van 'n nuwe ontdekking — 'n gevangene wat, hoewel ongeleerd, sulke interessante,

menslike en filosofiese briewe aan sy vrou geskryf het dat die beamptes verantwoordelik vir die sensuur van die briewe wat die gevangenis verlaat, so 'n genot begin skep het in hierdie prisonier se weeklikse briewe dat hul hom toegelaat het om meer as een keer per week huis toe te skryf. Daarop het Poulaille van die vrou gaan verlov vra om haar man se briewe persklaar te maak en 'n uitgewer daarvoor te soek.

Poulaille het egter ook teleurstelling en verdriet in sy werk ondervind. Proletariese skrywers soos Giono, Guilloux en Dabit het later die groep verlaat. Nadat die populistiese groep Dabit se *Hôtel du Nord* met 'n prys bekroon het, was daar 'n jarelange stryd tussen die twee letterkundige groepe oor die posisie van hierdie skrywer — 'n stryd waaraan Dabit geen skuld dra nie, daar dit hom 'n hewige sielestryd gekos het voordat hy eindelijk gedoen het wat hom as noodwendig voorgekom het.

Ons Afrikaanse skrywers wat met geesdrif en volharding streef om 'n nuwe letterkunde te skep, sal Poulaille se droom kan verstaan en sy ywer bewonder, al is hul ook nie in alles eens met hom nie. En wat die kritici ook nou van Poulaille sê, voel ek daarvan oortuig dat die toekomstige Franse letterkundige geskiedenis nog 'n belangrike plek sal moet afstaan aan Henry Poulaille en die proletariese groep.

A. J. J. Visser

DOOP

Ontvange . . . was die vroeër pyn
reeds sy gekou op sand en klip
wat hy sal eet in sy woestyn?

Gebore . . . maar sy eerste skree
was ook 'n aanklag teen haar daad:
Jy het my hierdie Hel gegee.

In sonde . . . uit die koper bak
ontvlug 'n duif; hy fladder, soek
na sitplek op die doringtak.

SLAK

Wat agter lê, is gisternag se trek:
'n hartstog wat nog blink en slym'rig gulp.
Met daglig en die dorre son lê ek
in net dié dun verlange toegeskulp.

BERIG

Die sweer wat aangewas het in die hart
van hom wat voel dat God en mens hom tart
het oopgebars: Die etter en die bloed
staan opgedam in hierdie brokkie smart.

EERSTE LIEFDE

Die wit pyn wat hy in hom dra
in stadsbus en polisie-wa;

Die durf wat met een reuse-poot
die Minotaurus vir haar dood;

'n Hings wat runnik en galop
oor vlaktes en teen berge op.

En keer hy van die hoogtes trug
vol stof en stink sweet met die vrug,

Tuur hy van buite deur 'n ruit
en bid dat sy nié moet besluit.

DIE HERONTMOETING

„Het ek jou nie miskien
tevore reeds gesien?”

„Die blomme 't wit gestaan
toe jy verbygegaan
Maar net geweet het hoe
die bitterbessies proe.”

„Waar het ek jou miskien
tevore dan gesien?”

„Die lug het blou gelag
waar jy vol hoop gewag
het dat die blom en blaar
nie weer sou val, die jaar.”

„Maar het ek nie miskien
jou elders raakgesien?”

„In woude duisendmaal
het jy my ingehaal —
gevind op plekke waar
die wildebokke paar.”

„Dan het ek jou miskien
tevore tog gesien.”

Dakkamer

JAN SEBASTIAAN RABIE

Laat snags as ek ophou met werk en opstaan om deur die venster te kyk, sien ek ligte nog altyd brand in die hoë donker waar daar dakkamers soos myne is. Dan vertel ek myself: Die jeug van Parys leef hoog.

Ek glimlag nie. Om jonk te wees, veronderstel blykbaar om op vlerke van armoede vervoer te word na 'n hoë, goedkoop kamer gemeubileer met 'n arendsblik op die straat. Asof jongmense behoefte het om vertikaal gesteriliseer te word, en soos worse aan die dakbalke moet hang om hul reuk so hoog en so ver as moontlik van ouer mense se neuse te verloor. Dit is beswaarlik 'n kwessie van slegte of goeie gesig wat ons bedeel met die verwyderdste sitplekke vir die horisontale teater van agterplaas en straat.

Soms wyl ek die sewe verdiepings na my kamer bestyg, kan ek nie loskom van die indruk dat die trap ook booswillig bewus van die gemeenskap se bedoelings is nie. Dit kurktrekker jou boontoe so onhebbelik soos 'n saamgeperste veer wat jou maan toe gaan skiet as jy net jou hand op die relings laat rus om huiwerend terug te kyk. Die gedagte gee my 'n duiselige gevoel, en laat my die bars in die dak van my kamer onthou. Wie sê ek gaan nie dalk op 'n nare oomblik deur die dak ontplof en die lug in sweef nie?

Dan vee ek die sweet van my voorkop en maak myself wys: Dank die vader, as 'n mens ouer word, word jy lywig en swaar!

Maar sulke gedagtes is klitsgras-taai. As gevolg van dink en broei oor al die duister rolle wat die dakkamer in die geskiedenis gespeel het, is ek nou oortuig dat die Franse Rewolusie alleen moontlik gemaak is deur die groot aantal dakkamers in Parys. En as ek dink hoe kunstenaars en ander ongewenstes vandag nog al gistend deur burgergeboue moet styg tot hul die klein tronkhokkies net onder die balke bereik, en hoe ons vaders vandag nog steeds volhard om hierdie miserabele oord van ballingskap in romantiese spinnerakke uit te dos . . . Maar laat my toe om my eie dakkamertjie voor te skilder . . .

'n Ou inwoner van die gebou het my vertel dat 'n kolonel van die Hongaarse leër gedurende die oorlog in my klein kamertjie van die Duitsers weggekruip het. Hy was 'n stille meneer met 'n vreedsame moestas, maar ten lange laas het

hy bomme op die geteëde vloer vervaardig en die Czardas teen middernag voor 'n portret van Bela Kun gedans. My inligter het gesinspeel op selfs nog meer verdagte verrigtinge in die ver verlede, die tye toe Montgolfier en Gambetta die hemel in weggedra is deur groot beesblase lug. Maar wat my die meeste onstel het, was die sluwe nuuskierige wyse waarop dié ou bokbaard my kouend beloer het onderwyl hy praat, asof hy besig was om te skat watter besondere vorm van narigheid ek myself onder die dakpanne en die skoorsteenpotte op die sewende vloer mee besig hou.

Tog het ek alleen ruimte vir 'n eenvoudige bestaan in my klein kamertjie. Dit is skaars 4 tree lank en 3 tree wyd. Onder die gebarste dak wat net 8 voet bo die vloer en iets soos 6 duim van die ope lug is, kook en slaap en studeer en droom ek veels te dikwels van wat 77 voet na onder in die straat gebeur. Soms sê ek hierdie gelukkige getal „77” selfs hardop teen my stoof, 'n rokerige Franse ewebeeld van 'n posbus waarop ek hoeveelhede soep en aartappels tot smaaklike gehoorsaamheid pamperslang. Of dit mag gebeur dat ek glimlag as ek by bladsy 77 in een van my boeke aanland.

Ek is besonder trots op my boeke, en ek kan nie help om hulle dikwels van vooraf oor te rangskik nie. Hulle staan in rye rakke wat die twee eind-mure van die kamer bedek en lyk presies soos die blaasgate van 'n mondfluitjie waarop ek afwisselend speel. Hierdie boeke is meesal tweedehands gekoop, en dit verskaf my die kostelose genot van die potloodmerke en die verontwaardigings van vorige eienaars tussen die bladsye raak te loop. In 'n mate is 'n mens minder alleen met tweedehandse boeke.

Maar die ander twee mure maak my dikwels rusteloos. Die muur links van die deur is bedek deur 'n groot kaart van Parys. Ek wens hulle wou kaarte minder na 'n sisteem Hollandse kanale soos van uit die lug gesien, laat lyk. Maar nouja: ek het 'n kaart nodig omrede die argeologiese versekering daarvan. Ek staan daarvoor en ek sien myself loop in daardie straat en op daardie plein miskien glimlag teen die ou bedelaar wat in sy slaap van die bank gegly het om so naby as 'n man maar kan aan Moeder Aarde te wees.

In die vierde muur is die venster. Dit is eintlik 'n soort dakraam want die muur hel in onder die dak, en ek moet dit oopmaak of sluit met behulp van 'n gekepte hefboom. Maar ek hou nie daarvan om dit dakraam te noem nie, want dit veronderstel 'n sekere mate van vertrouwdheid met die hemelse lugleegte waar miswolke fantastiese gemartelde

vorme aanneem. Ek verkies die Franse manier van dit „vasistas” te noem, ’n woord so vermink oorgeërf uit die Duits vir ’n ongelowige „Wat is dit?” dat niemand die letterlike betekenis meer begryp nie. ’n Wyse en voortreflike skikking.

Ek sorg altyd om besoekers te laat opmerk hoe ’n groot gebied terra firma ’n mens van my vasistas kan sien, en ek trek veral hulle aandag op die duisende oranje kamerpote op die dakke, en die kerkhof Père Lachaise in die verte.

As hul later neusoptrekkerig aanmerkings maak oor die wanorde in my kamer, is ek maar te bly om hulle die groot, gesonde besem in die hoek te toon. Net, verduidelik ek, my besem verség om deur my gehanteer te word, dit is ’n vriend van die huisskoonmaakster, en dit het geleer om doodtevrede regop in ’n warboel stof en opgefrommelde papiere te staan. Dit bring my daartoe om hulle te vertel van die keer toe ek ’n kakkerlak so groot soos ’n raap daarop betrap het dat dit die besemsteel bekluuter.

My besoekers skou my stilswyend aan en onthou hul dringende bestellings. Ons skud hartlik hand; ek nooi hulle nie uit om weer te kom nie.

Enmaail het ’n meisie tog ’n tweede keer gekom en op die kant van die bed gesit wyl sy my aankyk soos ’n klein non wat hoop om aan die gorilla voorgestel te word. Sy het sagte peervormige oë gehad waarin sprankelende baba-sterretjies swem.

’n Uur lank het ek haar probeer kalmeer met koppies gesuikerde melk en haar heel ernstig gesmeek om nog daardie einste dag voor die Siviele Registrasie-kantore sluit, in die huwelik te gaan tree. Sy het bly vasklou aan die bed met glimlaggende onkunde van al die gevare waarvan ek gepraat het, en my oplaas so besimpeld gehad dat ek gedwing was om haar van die mees onplesierige van alle bergklimmers, die weeluis, te vertel.

Dank die hemel, daardie nare ondiertjies is alleen aktief in tye van verhitte donker. En dit is duidelik dat dit alreeds winter is. Dit is reeds so koud dat ek nie langer my kamer verhit kan kry deur op my bed te lê en energie uit te straal nie. Soms moet ek lank lê voor ek aan die slaap val; die verhaal van die man wat elke nag so koorsig lig soos skuim gevoel het dat hy verplig was om sy arms op sy bors te kruis voor hy swaar genoeg kon voel om in te sluimer, beskou ek as ’n bietjie oordrewe. Dit is eenvoudiger om die bed van die muur weg te trek en die matras om te draai.

Dit laat my skelmpies lag: ek weet my ou drome sal

behoorlik uit die wind geslaan wees. Voor hulle weer op hul agressiewe pootjies kan kom, is ek vas aan die slaap.

Elke môre verlaat ek my kamer vir 'n wandeling.

Maar dit laat dadelik groot moeilikhede ontstaan. Skaars het ek die deur agter my toegetrek, of buitengewoon lenige vrees- en twyfel-gedagtes neem besit van my kop. Ek verbeel my byvoorbeeld dat 'n boggelrug in die W.C. staan en wag, gereed om uit te storm en besit van my kamer te neem sodra ek weg is. Natuurlik gee ek voor om hierdie angskompleks met 'n tegniese verklaring te kan verdrywe.

Voorheen het die kamer behoort aan die Hongaarse kolonel wat die vloerteëls swartgevlak het met sy bomme-vervaardigery. Maar etlike jare gelede het hy verdwyn met die periodieke uitsondering van sy onbetaalde rekenings. In 'n tydperk van sombere kamerloosheid het die bemiddeling van 'n klein verflenterde profeet wat skeermeslemmetjies in baie lande verkoop het, my in staat gestel om hom op te volg.

Hierdie persoon het my 'n kamer met 'n goeie slot belowe as ek hom 25,000 frank betaal.

Ek het hom laat verstaan dat dit 'n onwettige knoeiery was.

Sy antwoord was dat ek die voorkome het van een wat dakkamers sonder die toestemming van sy ouers bewoon. Nie alleen moes ek die kamer op sy voorwaardes neem nie, maar hy kon my boonop geen versekering gee dat die Hongaarse kolonel nie eendag terugkom en sy kamer op-eis nie.

„Maar,” het die profeet met 'n aanmoedigende glimlaggie bygevoeg, „ek is oortuig jy het weinig reg tot beswaar teen aanvanklike onsekerheid. Jy kan dit te bowe kom deur te wens dat die kolonel in een of ander Balkanse Rewolusie kreppeer.”

As 'n mens nou binne 'n kamer is wat jy op dié wyse verwerf het, kan jy die deur sluit en versper. Jy doen dit met jou mond verheug toegeknyp, want die maandelikse huur is maar net 500 frank. Maar dit vir 'n wandeling verlaat, veroorsaak 'n rukking van die nek en 'n negeragtige gerol van die oogappels op die trap. En op die onderste vloer wag die huisbewaakster, die concierge, die waarlik populêre tirannie wat die Verklaring van Regte nie durf guillotineer het nie.

'n Concierge is die sondebok van elke onrustige gewete, en 'n mens is daarom vry om haar voor te stel as skeeloggig en oud en by voorbaat ontsier deur 'n snorbaard as gevolg van intimiteit met verskeie katte. Sy bring haar dae deur

met loer deur 'n laakbare gat in haar deur. Sy hou dop, oordeel en ken alles wat opstyg en afdaal. Wat veral afskrik wek is dat sy vertikale kennis het. In Parys, stad van minnaars en dakkamers, is sy die moderne weergawe van gevaarlike togte verby Scylla, die slaaplose.

Elke keer as ek haar passeer, sien ek dat haar voorkome nie met die legende stryk nie, maar nieteenstaande klop my hart kragtig en moet ek veg teen 'n begeerte om my kop onder my arm te sit en kloekend voor haar deur verby te hardloop. Ek weet dat sy weet dat ek weet sy weet die kleinste besonderheidjie in verband met die Hongaarse kolonel, die verflenterde profeet en my eie onwettige, gedakkamerde self. En wat weet haar oë nie nog meer nie! Ek ys as ek net daaraan dink!

Nou en dan versin ek 'n voorwendsel om haar 'n honderdfrank nootjie te gee, maar sy deursien altyd my lis en neem die geld aan met so 'n volmaak geveinsde verstomming dat koue rillings langs my ruggraat hardloop. „Maar u vertrek tog sekerlik nie op 'n lang reis nie?” laat sy hoor. „Nee! O, nee!” haas ek my om haar te verseker. Dan ontsnap ek uit in die straat.

Ek loop flink en verbaas die ou dame-krappe wat elke straathoek bewoon met my behendigheid om haastig die laaste bus te gaan haal. Ek vermy die glansende boulevards waar dit altyd middag is; tussen die metaalagtige skares promeneerders en kantoormense voel ek myself net so min tuis as 'n muis in 'n doos vol vervelende enerse selluloïde poppe.

Ek gaan reguit na die arm buurte waar die strate nouer maar die huise laer is, en mans met opgerolde hempsmoue en vrouens met pantoffels aan hul voete, bekwaam besig is met die feite van die lewe. Die aanblik van 'n vrou wat 'n kind met 'n grysigte lengte vis betug, nie ver van waar 'n persoon sy koerante-hartstog uitblaker nie, laat my in ongewone bewondering glimlag. En ek dink: Geen duiseligheid meer vir hulle nie. Hierdie mense se dakkamer is jou waarlik onder in die straat!

Selfs in die parke waar ek my skoensole oor die grondkluite sleep, en buk om 'n blom aan te raak as niemand kyk nie, word ek aan my klein doodkis van 'n kamertjie herinner deur die rumoer van seuns wat hul vlieërs aanmoedig. Die sjarmante onkunde van meisietjies wat aanhou lol by Mammie oor een van daai gekleurde ballonne wat so oulik bo 'n mens se kop kan swaai, laat my verdrietig glimlag. Ek kyk hulle aan en ek dink: Hulle leer vroeg.

W. van Heerden

KINDSHEID VAN DIE OU TUINIER

Vroeg sogghends as die grasse nat van dou
is, stap ek reeds die tuine tegemoet.
As daar ooit ander passie was, onthou
ek dit nie meer, want ek bemin die gloed

van hierdie goue son wat my ontdooi
en al die wonder vir my sigbaar maak
van die bekende dinge wat so mooi
geword het dat ek hulle skaars durf raak.

Die kleure van die blomme meer as drome
hou ure lank die aandag van my sinne;
selfs is die wind se ruising deur die bome
'n groot gebeure wat my vul van binne.

Die somerswolke bo die wye aarde,
wit en verhewe, is my welbehae;
wat sou ek meer as staar na dié verklaarde
gestaltes van die skoonheid al my dae.

Die vywer met sy bontgeklekte vis,
en bye wat die silwer water drink,
boei my soseer dat tyd verlore is
en traë denke in die poel versink.

Die diepe vrede van die skemering,
die laaste wolk-weerkaatste lig wat kleur
vreemd en intens laat gloei — dié stonde bring
my moeg maar veilig weer voor eie deur.

Kleine Dingen

ANDRÉ DEMEDTS

I. DE DOOD VAN HET KONIJNTJE

In een hoekje van de tuin was een eenvoudig hok getimmerd en daarin woonde een groot konijn met acht kleine konijntjes. Het hok was eigenlijk te klein, zelfs voor kleine konijntjes, maar dat wisten zij nog niet, want zij zaten ongeveer de hele dag diep in het nest, dat het groot konijn voor hen gemaakt had met stro en haar, dat het uit zijn eigen vacht had geplukt. Alleen hieven zij soms hun kopje uit het nest, toen het kleine meisje hen kwam bezoeken; het stond met zijn vingertjes in het kippengaas gehaakt dat het hokje afsloot en het sprak met flemende en verlokkelijke klanken, om de konijntjes ertoe te overhalen hun nest te verlaten. Toen was het nog September en warm overdag, en als het 's avonds killer werd, kwam het groot konijn de kleine konijntjes gezelschap houden en verwarmde hen, zodanig dat zij, nadat zij gegeten hadden, spoedig insluimerden en sliepen tot het weer morgen werd.

De dagen gingen voorbij en werden voortdurend korter en de zonneschijn scheen geler te worden en veel van zijn kracht te verliezen. Soms regende het en er kwam mist, die de woning van de konijntjes binnendrong en het stro en de wanden vochtig maakte, zodat ze dagen nadien nog klam aandeden.

Om deze tijd verlieten de konijntjes reeds hun nest, wanneer het kleine meisje met eten kwam, groene en rode koolblaren, schillen van aardappelen die met zemelen toe bereid waren, en 's morgens een bakje haver, die in een schotel werd geschud. Alle bewoners van het hokje drongen rond de schole bijeen en maakten dat er geen plaats meer was voor het kleinste konijntje van allemaal, dat toevallig ook het schoonste was, want het had een witte borst, een wit voorpootje en daarenboven een witte vlek op zijn rug, zaken waarop zijn broertjes en zusjes niet konden roemen.

Toen het kleine meisje het kleine konijntje zag, zei het onmiddellijk dat er geen schoner konijntje op de hele wereld leefde en dat het mooie konijntje het zijne was en Witpootje heette. En Witpootje keek, met ogen die vol ondoorgronde-lijke geheimen lagen, naar het meisje en scheen het harte-

lijk toe te knikken om also zijn dank te betuigen. Meteen vergat het lieve konijntje dat het honger had en de anderen al de haver hadden opgegeten, zodat het zich met stro en de afval van de blaren tevreden moest stellen.

De andere konijntjes groeiden en Witpootje groeide ook, maar niet zo vlug en stevig als de anderen, en het kon niet hollen als zij, noch had het lust om te springen en te stoeien, zoals zij soms deden. Het zat dikwijls alleen in een hoekje, en toen begon het na te denken, zoals al degenen doen, die afgezonderd van de kudde in een hoekje zitten. Ik heb het koud, dacht het konijntje, en ik voel mij helemaal ledig van binnen; — zou moeder zich niet om mij bekommeren? Er was soms iets in zijn keel dat prikkelde en toen kuchte het even, met een schrijnend geluid, dat op een snik en het scheuren van zijde geleek. Het groot konijn en de andere kleine konijntjes schenen dat niet te horen, maar het meisje had het wel opgemerkt en vroeg: „Heb je je pijn gedaan misschien?” En Witpootje begreep dat er belangstelling voor hem betoond werd en likte zijn drogen lippen af, terwijl het zachtjes zijn kopje bewoog, wat moest beduiden dat het niet zo erg met hom was gesteld. Het meisje liep gerustgesteld weer naar zijn poppen en speelde onbekommerd, tot zijn moeder hem binnenriep, omdat het te koud was geworden.

Zo werd Witpootje ziek; het werd door zijn levenskrachtiger broertjes en zusjes uit het nest gedrumd; het voelde dat het zeer zwak geworden was en dat het warme melk had moeten krijgen om er weer bovenop te komen. Maar het kreeg niets te drinken en het werd avond en nacht. De lucht was zeer dun en koud geworden; het groot konijn voorspelde dat het zou vriezen en deed de kleine konijntjes dicht opeenkruijen, opdat zij zich aan elkander zouden kunnen verwarmen. Witpootje zat buiten het nest, beseffend dat het leven hem langzaam verliet en dat het verkleumd zou achterblijven. Zijn oortjes en zijn onderste ledematen begonnen te verstijven en het voelde zich ongelukkiger dan het ooit was geweest. Wat zou er met hem gebeuren en zou niemand hem komen helpen? Het dacht aan het meisje, maar nu was het al lang donker en waarschijnlijk sliep het reeds, diep in zijn nestje, en was het warm en verzadigd.

„Ik geloof dat ik zal sterven,” dacht het konijntje en het stootte met de kracht die hem nog overbleef tegen het lichaam van het groot konijn, dat het niet eens scheen te voelen, zo gering was de kracht waarover Witpootje nog beschikte. Toen sloot het maar zijn ogen, alsof het op die

manier kon verhinderen, dat de laatste warmte uit zijn hart naar buiten drong.

Toen het weer morgen was geworden, had het gevroren en er lagen witte plekken rijp op de aarde van de tuin. Het duurde lang voor het meisje mocht komen, maar het was ongeduldig en drong aan. „Ik moet de konijntjes nog eten geven.” Toen liet zijn moeder hem gaan en het kwam met een bakje haver, om die in de schotel leeg te schudden. Het was één gewemel van grauw en ros, zwart en wit in het hokje en de hongerige konijntjes verdrogen elkander om het vlugst en het meest te kunnen eten.

„Waar is Witpootje gebleven?” vroeg het meisje zich af en toen keek het oplettender in het hok en zag zijn lievelingsdiertje liggen, helemaal tegen de wand, met uitgestrekte pootjes en ogen, die weer opengegaan waren en onbeweeglijk in het ijle staarden.

Het meisje schreeuwde ontzet, ineens vermoedend wat er was gebeurd, en toen zijn moeder, die de kreten gehoord had, bij hem kwam, wees het meisje op Witpootje en zei met tranen in zijn stem: „Het konijntje is op de grond gevallen.”

Moeder nam het diertje uit het hok en droeg het naar de woonkamer, waar het meisje het zachtjes neerlegde op een kussen bij de haard. Even bewogen de pootjes van Witpootje en in zijn ogen leek het leven weer op te vlammen. Maar de tekenen waren bedrieglijk en weldra was het duidelijk, dat Witpootje dood was voor altijd.

Het meisje hurkte nevens het kussen neer en eerst had het met zijn vingertje de kille huid van het diertje aangeraakt, maar weldra durfde het niet meer, omdat het met diep ontzag voor het geheim van het levenloze Witpootje was vervuld. Langzamerhand kwamen de tranen en toen hilde het, neergevlijd op de vloer, neven het dode konijntje, van hulpeloosheid en verdriet, omdat het op de wereld mogelijk is dat kleine konijntjes sterven.

Eindelijk hief het meisje zijn hoofdje op en met een naschittering van tranen in zijn ogen, vroeg het aan zijn moeder: „Zou het konijntje niet geweten hebben, dat wij het in huis hebben gebracht?”

„Ik denk het wel,” antwoordde moeder.

Dan zou het ook geweten hebben dat het meisje hem op een kussen had gelegd en geschreid had, toen het vaststelde dat het leven hem ontvlood.

„Het heeft toch zijn pootjes nog even uitgestrekt, moeder, en mij aangekeken?”

„Ja kind, het zal wel zo zijn.”

Dan zou het ook geweten hebben, voor het helemaal gestorven was, dat er iemand met hem medeleefde. „En zou hem dat niet getroost hebben, moeder?”

Op de middag heeft grote broer het konijntje in een sigarenkistje gelegd, en omringd van broertjes en zusjes, heeft hij het lijkje naar de tuin gedragen. Het kleine meisje kwam achteraan, met een diepe rimpel in zijn voorhoofd. De zon scheen, koud en een beetje geel, en zij hebben dwarsdoor de zonneschijn die op de grond lag een put gedolven en daarin Witpootje begraven. Het kleine meisje zag het kistje onder de aarde verdwijnen en verzamelde de afgevallen blaren van de pereboom, die rood en vlammend waren als eikenloof, en waarin de gloed van de zomer gevangen zat. Zij strooide die blinkende blaren op de kleine terp — en glimlachte door haar tranen heen.

II. HET GOUDEN UURWERK

Nu was het winter geworden, streng en ongenadig als in oeroude tijden. Het vroom dat de stenen kraakten, het sneeuwde, het ijzelde, en uit het noordoosten was een stijve wind opgestoken, die het sneeuwstof deed opwervelen en als ijzervijlsel tegen de ruiten slingerde of in de gezichten van de zeldzame mensen, die verplicht waren op straat te komen.

Pastoor Laevens van Grijsloke had de avonddienst gedaan voor een verzameling ledige stoelen en keerde over het kerkhof naar de pastorie terug. Hij had zijn hoofd in zijn schouders getrokken en zijn handen diep in zijn zakken gedompeld.

„Wat een weer!” verheugde hij zich. „Op zulke dagen voel ik mij twintig jaar jonger. In het binnenste van mijn hart zit het hart van een wolf gevangen en dat begint te kloppen als ik de sneeuw en de harslucht van het noorden ruik.”

„Schaamt gij u niet?” zei zijn geweten.

Inderdaad, hij had ongelijk aan dat wolvenhart te denken. Er was zoveel armoede, leed en verdriet op de wereld en hij dacht niet aan de zeven werken van barmhartigheid, maar aan de wildheid van zijn natuur, die de ouderdom en de moeheid van de wijsheid wel hadden kunnen intomen, maar niet veranderen.

Hij tuurde een beetje ongerust om zich heen, alsof hij vreesde iemand te ontmoeten, die zou geraden hebben hoe wreed van inborst hij was.

„De brave mensen zullen hun neus niet buiten durven steken,” stelde hij zich gerust, kijkend naar de verlichte ramen van de pastorie, met hun vierkante in lood gezette ruitjes. Net gloeiende wafelijzers, dacht hij, alleen wat ongewoon van formaat. Tevreden over de gelijkenis die hij ontdekt had, omdat zij bewees dat de inhoud van zijn hersenspan nog niet helemaal verschrompeld en opgedroogd was, trad hij neuriënd zijn woning binnen.

„Maar mijnheer pastoor!” ergerde zich Zulma, zijn huishoudster. „Hoe is het mogelijk!”

Hij ging dicht bij de kachel staan om zich door de warmte te laten koesteren.

„Er is kwaad weer op handen,” voorspelde hij met een glimlach. „Ik kruip als een kat met mijn rug naar het vuur.”

„Maar de mensen!” wierp zij op.

„Welke mensen, Zulma?”

„De arme mensen, mijnheer pastoor. Gij zingt — en wat moeten zij aanvragen bij zulk een koude, zonder kolen, zonder brood, zonder kleren, zonder voldoende dekens op hun bed.”

Hij keek haar terneergeslagen aan, zoals de kinderen moeten gekeken hebben, die volgens het Evangelie door de Apostelen terechtgewezen werden. „Ge moogt de Meester niet hinderen!”

„Gij hebt gelijk,” gaf pastoor Laevens toe en hij trok zich terug in zijn studeerkamer, om zijn preek voor de volgende Zondag voor te bereiden. „En als ge de liefde niet bezit . . .” daarover zou hij het hebben.

Nauwelijks had hij zijn pijp aangestoken en het stompje aniline-potlood waarmee hij zijn aantekeningen schreef ter hand genomen, of er werd door Zulma op de deur geklopt.

„Het is morgen Driekoningen, mijnheer pastoor. Iedereen bakt pannenkoeken of wafels deze avond. Zou ik het ook niet doen?”

„Voor mij niet anders dan enige aardappelen,” zei hij, „en een bord pap.”

„Gij wilt altijd uw verlangens ingewilligd hebben,” mopperde zij. „Waarom tel ik niet voor u? Ik moet de bloem verbruiken die ik nog in voorraad heb, of anders wordt zij zuur.”

De klok tikte een half uur voorbij. Zulma had reeds enige koeken gebakken, toen in de gang de bel weerklonk.

„Een berechting,” veronderstelde pastoor Laevens. „Het spijt mij om de koster; die ziet er tegenop om 's avonds

onze lieve Heer te vergezellen met een lantaren. Zijn schoenen lopen in, want zijn vrouw is te gierig om hem nieuwe te laten kopen en toch maakt zij zich kwaad, als hij met koude voeten nevens haar gaat liggen."

Daarom was het een geluk, dat het vermoeden van de pastoor niet bewaarheid werd. Hij hoorde het onmiddellijk aan de toon die Zulma aansloeg om de late bezoeker te ontvangen.

„Ik heb niets nodig," beet zij van zich af. „Is dat nog een uur om bij treffelijke mensen aan huis te komen?"

„Ik heb geroken dat ge wafels bakt," antwoordde een stoute stem.

Pastoor Laevens was benieuwd wie het was, die zo kranig voor zijn gulzigheid durfde uit te komen en in de gang trof hij zijn meid aan in het gezelschap van een opgeschoten jongen, die klaarblijkelijk gewoon was te bedelen en tegen verzuurde vrouwen zijn recht op de liefdadigheid van de christenen te verdedigen.

„Scheelt er iets?" vroeg de herder van Grijsloke.

„Die bandiet durft mij tegen te spreken!" barstte Zulma los.

„Ik heb het alzo niet bedoeld," bracht de jongen daarop in, terwijl hij zijn betoverend zwarte kijkers op de priester richtte. Ik vroeg alleen of de juffrouw niet een boekje spelden van mij wilde kopen. Als ik haar beledigd heb, zal ik seffens weggaan, al heb ik sedert deze morgen niet meer gegeten."

„Hoe durft hij!" hoorde de meid. „Waarom zegt hij niet dat hij de vader van zeven kleine kinderen is? Zulke schooiers zijn gewoon dat liedje te zingen, voor ze beseffen wat een vader betekent."

„Zulma, Zulma, wat zou Onze lieve Heer gedaan hebben? Geef mij twee boekjes spelden," wendde hij zich tot de jongen, die scheen te rillen van de koude. „Kom binnen in de keuken; ga bij het vuur zitten en eet."

Het kereltje wierp met een meesterlijke beweging van zijn hoofd zijn glanzend haar achteruit en liet zich de uitnodiging van pastoor Laevens geen tweede maal herhalen. Hij gleed Zulma's heiligdom binnen, nestelde zich in een zetel bij de kachel en bleef halsstarrig naar de kissende koekenpan loeren.

„Zijn uw voeten niet nat?" vroeg de pastoor. „Zulma, gij zoudt hem beter een paar droge kousen halen."

Zij durfde niet weigeren en trok meesmuilend naar boven.

„Ik zal uw beste meebrenge," grimlachte zij.

De pastoor keek ondertussen naar de rookkrinkels die uit zijn pijn opstegen, om het kereltje dat zijn kousen uitrok niet over zijn ongewassen voeten beschaamd te moeten maken.

Vervolgens werd de bedelaar uitgenodigd aan de tafel te gaan zitten en terwijl hij bewees dat hij vlugger was met zijn tanden dan Zulma met haar pan, en de pastoor zijn pap uitlepelde, vertelde hij over zijn leven en de ongelukken die zijn deel waren geweest. Hij verklaarde dat hij nog twee uur moest lopen voor hij thuis zou zijn en in de stilte volgend op die woorden, hoorden zij de luiken klapperen en de sneuwhagel tegen de ruiten tikken, alsof er vogeltjes met naaldfijne bekjes op pikten, om binnen gelaten te worden.

„Die jongen kan niet meer naar huis,” besloot pastoor Laevens. „Hij zal hier slapen, Zulma.”

Zij wilde haar oren niet geloven. Slapen? Waar zou hij slapen? In het logeerbed soms, dat aan de deken moest voorbehouden blijven, voor het geval hij zich vergewaarzigde eens op de pastorie te overnachten.

„Waar anders?” bevestigde de pastoor. „Als de deken mocht komen, zoudt ge natuurlijk verse lakens leggen.”

Na het eten nam de priester de aanvallige landloper mee naar zijn studeerkamer. Hij wou hem daar verder onderfragen, want het was een fout, die pastoor Laevens nooit kunnen afleren had, dat hij op een gewoon menselijke manier nieuwsgierig was. Het bleek een tegenvaller, want het kereltje dat nu geen honger meer had, liet moedig verstaan dat hij nog alleen naar een bed verlangde. De pastoor leidde zijn beschermeling naar boven.

„Slaap morgenochtend eens lekker uit,” raadde hij aan. „Om halfnacht komt Zulma terug van de kerk en zult gij op uw gemak kunnen ontbijten.”

De nacht ging over de pastorie en de parochie van Grijsloke hen; de storm kwam tot rust, Zulma viel mismoedig in slaap en de pastoor snorkte een poosje, uit tevredenheid over zichzelf, omdat hij een goed werk had kunnen verrichten.

Dezelfde blijmoedigheid vervulde hem nog de volgende morgen, terwijl hij de mis opdroeg voor een handjevol gelovigen, die op een heldhaftige manier het offer van hun warm bed hadden gebracht en wier harten nu weer verdeeld waren tussen oprechte godsvrucht en een gulzig verlangen naar spek met eieren en warme koffie.

Eindelijk was het laatste Evangelie gebeden. Zulma

haastte zich naar de pastorie, terwijl pastoor Laevens in de sacristij neerknielde en zijn dankzegging deed. Hij dacht aan de zwartharige schooiersjongen, die nu nog in het bed van de deken lag en vroeg zich af wat hij hem zou kunnen geven, opdat de herinnering aan de pastorie van Grijsloke een straaltje licht in zijn donker bestaan zou blijven.

Nog had hij niet ontdekt wat het beste was, toen de deur openvloog en Zulma, ontsteld en verontwaardigd, op de drempel verscheen.

„Wilt gij nu wat weten?” schreeuwde zij en haar gezicht drukte misprijzen, leedvermaak en de vreugde van degene die het laatst lacht best lacht uit. „Amen,” prevelde de pastoor. „Wat is er gebeurd?”

„Kom maar eens mee!” klonk het triomfantelijk.

Hij volgde haar, zoals een hond zijn meester volgt. De storm van de vorige avond had de sneeuw van bomen en struiken afgeschud en nu stonden hun stammen en takwerk inktzwart en glimmend tegen de morgenhemel afgetekend. Maar Zulma gunde haar meester geen tijd tot het bewonderen van de natuur.

„Nu zult ge wat zien!” kraaide zij zegevierend, als de haan in de voorhof van Caïphas.

En de pastoor van Grijsloke zag het. Zijn gast was er, vóór de terugkeer van Zulma, zonder spek met eieren en warme koffie van door gegaan. Maar vooraleer te vertrekken had hij schuiven en laden doorsnuisterd en medegenomen wat hem nuttig kon zijn: Zulma's huishoudgeld, haar loon van de vorige maand — „en dat zult ge mij vergoeden, mijnheer pastoor!” — „ja, dat zal ik,” — gaf hij grootmoedig toe — de schat van het gilde van het H. Kruis, van de bond van de H. Anna en, nog erger, het gouden uurwerk dat pastoor Laevens van zijn vader geërfd had en waarop hij gesteld was als een duivel op een ziel. „Moet ik hem geen drogen kousen achterna zenden?” riep Zulma in haar overwinningsroes uit. „Heb ik het u niet voorspeld?”

Zij had niets voorspeld, alleen maar gemopperd.

„Is de koffie klaar?” ontweek pastoor Laevens de beken-
tenis van zijn vernedering.

„En uw gouden horloge!”

„Had hij me dat nog gelaten . . .”

Er klonk onbewaakte treurnis in zijn stem. Die toon ontroerde Zulma, want onder de stekelige bolster van haar humeur, verborg zich een teder hart.

„Sedert hoelang zijn de pastoors nu bezig met de wereld te bekeren?” vroeg zij medelijdend. „Negentienhonderd en

negentien jaar? Als het negentienduizend en negentienhonderd jaar zal zijn en er komt een bedelaar, die in het bed van de deken geslapen en uw pannenkoeken tot de laatste opgesmuld heeft, zal hij er zich mede tevreden stellen slechts uw zilveren uurwerk te stelen."

„Laat het ons hopen," zuchtte de pastoor, die zijn ontgoocheling nog niet te boven was.

„Hopen? Spreekt gij van hopen?" stoof zij moederlijk schreiend op. „Hoe zou hij uw gouden uurwerk nog kunnen ontvreemden? Gij zijt het nu al kwijt!"

III. DE KWAKKELJACHT

Op een dag in het najaar was Djank op de boerderij gekomen. Sedert zijn kinderjaren had hij geen vaste woonplaats meer gehad; hij was een zaad dat op de wind werd gedragen en nooit op de geschikte plaats had mogen vallen om te ontkiemen en wortel te schieten. Lange tijd had hij door Frankrijk gezworven, werkend in mijnen en fabrieken, tot die arbeid te zwaar voor hem werd en hij op het platte-land trachtte in zijn behoeften te voorzien. Zij zouden niet groot zijn geweest, die behoeften, had hij niet geleden onder een onlesbare dorst, die door bier noch door wijn en wel het allerminst door water te verdrijven was. Zo betaalde hij zijn tol aan de onvolmaaktheid van de mens, die niet zo erg zou zijn, als zij niet gepaard moest gaan met de mogelijkheid zich de volstrekte volmaaktheid voor te spiegelen. Maar om tot Djank terug te keren, het was hem niet moeilijk gevallen te verdienen wat hij nodig had, zolang hij in de kracht van zijn mannenjaren was; dat veranderde evenwel toen zijn lichaam tekenen van verzwakking begon te geven en hij niet meer verbergen kon dat hij vóór zijn oude dag een uitgeputte grijsaard was geworden. Een tijdlang ontfermde zich nog een Samaritaan over hem, die barmhartigheid met economisch doorzicht verenigde en hem toeliet de kudde schapen te hoeden waarvan hij eigenaar was. Dat duurde zolang tot het hem duidelijk werd aan welke ziekte Djank onderhevig was, zodat hij om de drie vier weken enige dagen in kroegjes en rokerige drankhuizen onderdook, om beroesd door de drank zijn dorst te vergeten. De eigenaar van de schapen was een man met een vaste dagindeling en geregelde gewoonten en daarom ontsloeg hij zijn herder, die niet alleen zijn levende tegenstelling maar terzelfder tijd zijn vleesgeworden zelfbeschuldiging was.

Toen keerde Djank in de tegenovergestelde richting van de trekvogels, die naar het Zuiden reisden, naar zijn noor-

delijk geboorteland terug. Het regende natuurlijk bij vlagen en de wind kreunde om de oude dakgebinten toen de zwerver op de boerderij aankwam. Hij vroeg om onderdak voor de nacht en een boterham om zijn honger te stillen.

„Er is plaats aan de tafel,” zei de boer, en het dienstvolk schoof op om de zwerver toe te laten een stoel tussen de hunne te schuiven. Hij at en dronk; na het eten betaalde hij als een eerlijk man wat hij gekregen had, met de enige munt waarover hij beschikte. Hij haalde uit de schatkamer van zijn herinneringen de schoonste stukken op en de aanwezigen, eerste met spottend ongelooft en weldra met de opgetogenheid van verraste kinderen, hingen aan zijn lippen geklonken, omdat zij onder de toverban van zijn woorden de vage schimmen die hun dromen bevolkten, tot menselijke gestalten zagen verdichten.

's Anderen daags maakte Djank geen toebereidselen om weer weg te gaan en er was niemand hardvochtig genoeg om hem eraan te herinneren dat hij door te blijven zijn recht op gastvrijheid te buiten ging. Hij begon te werken in de stallen en op de akker; hij hechtte zich vast als het mos aan een boomstam, groef zich in zoals een stuk wrakhout zich in het zand boort, als alles voorbij en gedaan is en de zee nog alleen in de verte ruist, met de onuitsprekelijke aantrekkingskracht van het leven.

Winter en lente gingen voorbij zoals voor Solvejg en, evenals zij wachtte op de terugkeer van degene die zij alles had willen schenken en die haar verstotend haar alles ontnam, scheen hij te wachten op iets dat hij niet noemen kon en dat niet meer komen zou, de onstuimige, meeslepemde golf die hem terug kon voeren naar het wilde stroomgebied van zijn jeugd. Toen werd het zomer in Vlaanderen; de vlasgaarden bloeiden en de tarwe schoot in de aar. De dagen schenen eindeloos lang en het licht van de avondzon was nog niet verdwenen, toen het door het licht van de morgenzon werd ingehaald.

Op zulk een nacht was het, doorzeefd van maneschijn, dat Djank mij wakker riep. Hij kon niet slapen zei hij.

En: „Hebt gij die kwakkel niet gehoord? Als ge mij helpt, zal ik hem vangen.”

Wij gingen naar buiten, liepen door de boomgaard waar de koeien lagen te slapen en richtten onze stappen naar een haverveld, waarvan de belletjes die als dwergbeiaarden zijn, zacht ritselden onder de ademstoot van de nachtkoelte. Wij hielden stil toen wij aan een droge gracht gekomen waren en gehoorzaamend aan Djank's aanbevelingen, spreidde ik het net dat hij medegebracht had boven de haverstengels

uit. Ondertussen hoorden wij de vogel, doel van onze tocht, verder het land in, zijn klare trillers naar de hemel schreeuwen.

„Waarom doet hij dat?”

„Waarom doen wij dat?”

Dat was een vraag en geen antwoord.

„Hij zoekt,” verklaarde Djank, „naar wat hij niet heeft.”

Er kwam een verbeterde klank in zijn stem. „Maar wij zullen hem leren wat hij niet weet.” Meteen haalde hij zijn benen lokfluitje uit zijn zak en neergedoken in de gracht, opdat de kwakkel het verraad niet zou zien, ontlokte hij er drie heldere noten aan, bedoeld als antwoord op de kreet naar liefde van de vogel. „Ach wat, hij zou iemand willen om mee te spelen in de maneschijn! Is hij moe en bang van alleen te zijn? Wat beeldt hij zich in! Wij zullen hem verlossen van de dwaasheid.”

De trillers van de vogels en het smachtend aandringen van het lokfluitje losten elkander gedurende drie of vier minuten af. Wij hoorden dat de kwakkel voortdurend naderkwam en toen ik onwillekeurig Djank's hand aanraakte, voelde ik dat ze warm en vochtig als van een koortslijder was. Zijn ogen fonkelden in zijn beenderig gezicht en ik zag dat hij zich verheugde over het gruwzame spel, waarin hij opgenomen was.

Het kwam zo ver dat de kwakkel zich onder het net bevond. Met een ruk sprong Djank op en met al de drift, die hij veel jaren geleden bezeten had en hem voor één ogenblik teruggeschonken was, stortte hij zich vooruit. Verschrikt vloog ook de vogel op, maar spoedig verward in het net, werd hij een prooi voor de grijpende handen.

„Ik heb hem!” schreeuwde Djank en in zijn zegevierende uitroep weergalmde de wreede overmoed, die eeuwen en eeuwen leed en wanhoop heeft overleefd. Hij hief de vogel omhoog in het melken manelicht, terwijl zijn ogen zich op hem richtten met de blik van een roofdier, dat wil verscheuren en vernietigen. Maar ineens ontspanden zich zijn trekken en een glimlach, waarin de naglans van zijn lust tot verdelgen samenvloede met de zachte weekheid van een doorbrekende vertedering, maakte zijn gezicht weer jaren ouder, met de tijdeloze uitdrukking van maskers waarop de hiërogliefen van ontelbare levens zijn geschilderd.

„Wat een vogel,” zei hij eindelijk. „Kijk eens hoe mooi!”

Er zat een witte vlek op de borst van de kwakkel en naar het zeggen van Djank was dat iets wat zelden voorkwam.

„De koning van de kwakkels, de koning van de zwervers. Nu ziet gij wat het vrouwelijk geslacht beteken op de wereld. Niets dan verlies en ondergang.”

Hij zette de vogel in een muilt, die hij tegen de stam van een pereboom ophing. Iedere dag ging hij hem twee- of driemaal bezoeken en toen hij de droefenis van de vogel zag, kreeg hij medelijden met zichzelf. Op een avond werd dat gevoel hem zo machtig, dat hij ook medelijden met de gevangene kreeg en hem de vrijheid terugschonk.

„De vogels worden beter behandeld dan de mensen,” verklaarde hij, toen een knecht hem naar de reden van die onbegrijpelijke handelwijze vroeg.

Het leven ging verder en de geschiedenis van de kwakkel zou zonder enig belang zijn gebleven, zoals bijna alles wat de mensen doen of laten, was het twee dagen later niet gebeurd, dat er opnieuw drie heldere trillers uit een kwakkelkeel in de stilte van de avond weerklonken.

Weer gingen wij op jacht, weer lagen wij in dezelfde gracht, weer vingen wij de vogel die zijn eenzaamheid niet dragen kon en meteen stelde Djank vast dat het dezelfde kwakkel was, de enige, de koningskwakkel, met zijn wit hermelijn op zijn borst, die hij de vrijheid had teruggeschoken. Ik zag zijn gezicht verstarren en voor iemand had kunnen tussenbeiden komen, greep Djank hem in beide handen vast en rukte hem met één onmenselijke handgreep de kop van de hals. Vóór het bloed begon te droppen, wierp hij de overblijfselen in het wiegende, ritselende haverveld.

Men moet alles medegemaakt en niets vergeven hebben, om daarvan getuige te kunnen zijn zonder uit te varen.

„Schaam je je niet!”

„Neen,” antwoordde hij. „Hadden zij dat ook met mij gedaan, het zou een mooi werk zijn geweest.”

A. Fouché

SPICA

Het julle tot ver oor middernag
op die opkoms van 'n ster gesit en gewag
soos ons dit gedoen het, ek en hy?
Dan plots roep hy uit: „Kyk, daar is sy!
Daar is Spica, die ster wat stralend wit
bokant die giftige Skerpioen sit.”

Asemloos het ons die wonder aanskou,
die bleek-blinke skoonheid in middernagblou,
wat op onsigbare leer die hemel in klim
met Skerpioen wat kruip oor die donker kim.

Die wind het die blare teen mekaar laat skraap.
Ons het stil opgetoë, weer kinders, gaan slaap
en gedroom ons woon in die Hemelstraat
waar Spica, die Maag, met ons staan en praat.

BY DIE PLOEGLAND

Met stilte is die lug gevul
en agter die ou houtploeg krul
die vet swart aarde langsaam uit:
Hier rol 'n klont, daar spat 'n kluit...
Die osse, paar-paar ingeryg
soos krale, na hul asems hyg...
beur vorentoe... hul kele fluit.
Die drywer praat; dis al geluid.

'n Kafferleier hou die tou;
en nog een wat die ploegstert hou...
so trek hul tot bo-op die rug,
'n helder fries strak teen die lug.
So, heen-en-weer, so, oor en oor
volg een sooirif die ander een,
blink golwe in hul vaart versteen.

Heinrich von Kleist

WALTER G. HESSE

„Daardie raaiselagtige ding wat ons besit, ons weet nie van wie nie, wat ons lei, ons weet nie waarheen nie, wat ons eiendom is, ons weet nie of ons daarvoor mag beskik nie, 'n besit wat niks werd is as dit vir ons iets werd is nie, 'n ding soos 'n teenstrydigheid, vlak en diep, woens en ryk, verhewe en vergatelik, veelbetekenend en grondeloos, 'n ding wat elkeen wil weggooi soos 'n onbegrypbare boek — word ons nie deur 'n natuurwet gedwing om dit lief te hê nie?“

Die digter Heinrich von Kleist wat so oor die lewe gedink het, is vandag nog altyd, soos gedurende sy lewe, 'n onbekende vir die meeste en 'n raaisel vir die weiniges wat sy werk ken. Hierdie jaar vier ons sy 175ste verjaardag. Goethe het van hom gesê dat hy van „verwarring van gevoelens“ vergaan, en is dit nie waar van iemand wat beweer dat ons almal die lewe wil weggooi nie? Sy eie het hy in sy 35ste weggegooi as 'n besit wat vir hom niks meer werd was nie, en tog is sy werk vandag 'n onbegryplike boek, iets wat sy lewe vir ons waardevol gemaak het.

Natuurlik net as ons probeer om hom te verstaan en miskien te bewonder! Maar behalwe die ontroering wat ons aangryp in die gesig van 'n tragies oorwonne stryder, sal daar niks in ons hart gryp nie; ons kan hom nie volg nie. Dié wat alles wil gryp, die ewig Ontevredene, die fanatiese mens van sinlikheid en gees, die matelose en demoniese, die mag ons nie lief hê nie.

Want Kleist is die inkarnasie van die demoon, daardie hewige wil om te lewe wat geen ander mag erken buite homself en geen ander grens as die selfvervulling nie. Daar is baie voorbeelde van daardie wil tot mag gedurende die 19de eeu op die hele geestesgebied; maar Kleist se geval is nie net een van die eerstes nie, dit is ook een van die suiwerstes: hier bepaal die beliggaming van die demoon homself nie net tot die gryp na die lewe nie maar, in 'n gelyke mate, tot die verstaan van sy beginsels. Teenoor die drang om hom uit te lewe, staan 'n ander, ewe sterk, om hom te bedwing. Die gejaagde is ook 'n verbitterde stryder, die lydende mens ook 'n offisier uit 'n lange tradisie van tug. Geen wonder dat die ontploffing wat so lank terug-

Aristide Maillol 1861-1944: BORSBEELD VAN VROU

gedwing word, baie gruweliker is nie. Die Hölderlins, Lenaus, Nietzsche's het in die waansin weggesink; Kleist begaan bewus die selfvernieling van liggaam en gees.

Geen wonder ook dat sy werk demonieser is nie. Hulle is wesentlik lirici en hou net tweespraak met die wêreld; Kleist het mense nodig, is 'n dramatiese digter in elke reël wat uit sy pen kom, selfs in sy verhale en briewe. Skerper as alle andere beskou hy die lewe as 'n tragiese stryd tussen mens en bo-aardse wette. Die ander kan sing, hy moet skreeu; hy moet sy leed en sy stryd liggaamlik daarstel.

Buitendien eis die drama 'n strengere dissipline, en ook dit word vir Kleist 'n versoeking. Waar sin en hart oorvloed ken, dwing hy hulle tot vorm en begrensing, tot „verdigting”. Miskien het dit hom net twee maal geluk om die asemlose gejaag tot stilstand te gebied en die kunswerk te skep wat gloeiende inhoud en yskoue vorm moet wees, daarin-wees en tewens afstand, indruk en uitdruk; maar probeer het hy dit weer en weer — en ook die gemarteldste van sy tragedies, die *Penthesilea*, verraaï daardie worsteling met homself, die dwang van die kunstenaar en die ambisie van die tegnikus.

Kleist het tereg van sy lewe gesê dat dit „een van die allersmartlikste” was „wat ooit 'n mens gelei het.” Van die begin af lê 'n skemerlig om die mens wat sy wêreld nie verstaan het nie, selfs sy weinige vertroude vriende. 'n Uitvoerige bekentenis, die „storie van my siel,” het hy (soos menige ander werke) verbrand; en wat hy nie aan 'n nageslag wou toevertrou nie, het hy nog minder vir sy vriende kon sê. Eenmaal beken hy:

„Dit ontbreek aan 'n middel van mededeling. Selfs die enigste wat ons besit, die taal, deug nie daartoe nie, dit kan die siel nie skilder nie, en wat dit ons gee, is net verskeurde brokstukke. Daarom het ek elke keer 'n gevoel soos 'n huiwering as ek vir iemand my innerlike wil onthul.”

Net in sy werke het hy sy siel geskilder. Maar selfs daardie verklaring blyk altyd vir hom so ontoereikend dat hy veel daarvan tot niet gemaak het. En so staan ons in 'n tydperk waarin ons vir byna elke klein gedig van Goethe besonderhede besit, maar voor die onsekerheid oor lang periodes van Kleist se lewe; en ons weet nie genoeg selfs van die ontstaan en volgorde van sy werke nie.

Ons weet weinig meer as dat hy in die kleine Pruisiese garnisoenstad Frankfurt an der Oder as die vyfde kind van 'n offisier op die 18de Oktober 1777 gebore is. As vaan-

deldraer in die Pruisiese leër het hy hom al reeds vroeg innerlik gekwel of hy, ten spyte van familie en tradisie, die loopbaan van 'n offisier kan opgee; want hy kon hom nie in 'n orde voeg waaraan hy begin twyfel het nie. Dit is die eerste keer dat hy van 'n orde in die wêreld tevergeefs „oortuiging” eis, en dit daarom verwerp; maar dit sal nie die laaste keer wees nie.

Hardnekkig veg hy vir sy ontslag, wat hom eindelijk in 1799 toegestaan word. Die gedagtelose onderskikking het hy geweier; nou stort hy hom, met die verontrustende onvoorwaardelikheid van sy wese, in die meer van die gedagtes: „Ek het 'n taak aanvaar wat die ononderbroke inspanning van al my kragte eis, as dit sal bereik word.” Nie minder nie as die hele ryk van die „beskawing”, van die wetenskappe sal deur storm verower word. Dit is letterlik waar dat hy al sy kragte moet inspan; want waar ander hulle laat leer, daar worstel Kleist met elkeen van die gedagtes van sy held, Kant, die dwing hom in die laaste oplossing in. Maar toe sy engel hom nie kan seën en die laaste wysheid en orde hom nie kan red nie, laat hy plotse-ling alles vaar, net so gou soos dit hom eers aangegryp het: „Die wetenskappe het ek heeltemal opgee.”

En dan stort hy hom met dieselfde onverbiddelikheid in die arms van die kuns. Nog tien jaar bly vir hom oor, tien jaar van 'n vlug vir homself, 'n gejaagde rit oor alle paaie van Duitsland en Frankryk; en op die kort stopplekke ontstaan die dramas. Hy maak hom los van sy verloofde, wie se geduld hy met eise gemartel het om elkeen van sy „lewensplanne” met hom te deel, of hy nou eenkeer 'n eenvoudige boer wou wees of 'n andermaal 'n wetenskaplike denker; gemartel met onophoudelike lessies oor filosofie en wiskunde, letterlik vanaf 'n kateder, of in die droogste liefdesbriewe van die Duitse literatuur. En hy maak hom los van alle ander mense: sy toekomst is nou heeltemal aan die kuns gewy. Wat hy van sy nuwe godin wil afdwing, is natuurlik dieselfde waarna hy vroeër gestrewe het — redding uit die eensaamheid. En weer probeer hy drie paaie: roem, liefde en, ten laaste, haat. Die ambisie van die tegnikus wil die grootste drama van die wêreld skep, die verbinding van Sofokles en Shakespeare, wat groter is as hulle bydraes. Dan sal hy, teleurgestel, probeer om die liefde uit te beeld; en weer sal dit 'n tentoonstelling sonder kompromis wees, nie die liefde nie maar die hewigste harttstog en naakste sinlikheid. Maar dan sal die liefde in haat oorslaan, en die kuns met dieselfde onverbiddelikheid

in die diens van die Duitser teen Napoleon ingespan word.

Maar of hy nou sy kuns as kunstenaar, as mens of as deel van 'n gemeenskap beoefen, hy bly sonder sukses. Die dramas van sy ambisie vind geen applous nie, die dramas van sy passie word nie eers aangeneem nie, en vir die vervulling van sy vaderlandse strydstukke kan hy nie wag nie, selfs nie drie jaar, tot die vryheidsoorlog nie. Hy weet nie dat sy allerlaaste werk uit die haat tot gesond-word en voleinding gevoer het nie, terug na 'n liefde van getaande hartstogtelikheid, terug ook na 'n tegniese meesterskap. Of is dit nie 'n gesond-word nie, en net die euforie voor die dood, die berg voor die afstorting — en wis hy self tóg beter as ons dit kan beoordeel? Genoeg, skaars het hy die *Prinz van Homburg* afgerond, of hy daal in die diepte.

Altyd het hy van 'n staanplek gedroom, van die dood wat die ruisende ritme sou hê wat die lewe hom geweier het. „Die lewe het tog altyd niks verheweners nie as net dit: dat ons dit op 'n verhewe manier kan weggooi” — hy wat reeds in 1802 so aan sy stiefsuster geskrywe het, vind eindelijk, in November 1811, die gesel vir die dood wat hy in die lewe nie kon vind nie. Dit is geen meisie nie, maar 'n oudwordende, doodkranke vrou, 'n byna vreemde, wat begeesterd gereed is om hom op sy laaste „groot ontdekkingsreis” te begelei. In 'n opgeruimdheid en saligheid wat hy nooit tevore ervaar het nie, help hy haar met die opstel van die laaste briewe aan die suster, die vriende. Met sy gevoel vir plig en suiwer orde maak hy die ellendigste skulde in daardie briewe reg; en tot die laaste oogopslag begelei hom sy sin vir die werksame, dramatiese uitdrukking. Terwyl hul „siele hul, soos twee vrolike vlieërs oor die wêreld verhef, dikteer hy vir haar:

„Die bekende Kleist en ek bevind ons hier naby Stimmings op die pad na Potsdam, in 'n baie onbeholpe toestand, aangesien ons doodgeskiet daar lê en nou die vriendelikheid van 'n welwillende vriend verwag om ons verminkte omhulsel aan die veilige skoot van die aarde toe te vertrou.

Met sy vaste hand skiet hy haar dood, en onmiddellik daarna homself. Sy graf is nog vandag daar, waar hierdie wandelaar sy eintlike tuiste gehad het, die man sonder besit en tuiste: aan die kant van 'n pad.

Drie werke ontspring uit die eerste fase, die worsteling met die vorm. *Die Familie Schroffenstein*, 'n grootse poging in menige besonderhede, gaan egter nog sterk mank aan Kleist se kenmerkende werksmanier en gebreke — om sonder rus die stuk neer te skrywe, en eers gedurende die uitwerking op probleme te let wat 'n nuwe vormdrif eis. In

die midde van die treurspel blaas die nuweling die asem uit, en die oorfloed van persone verwar hom, ook is ons verward deur die oorfloed van afskuwelikhede. Wat as 'n indrukwekkende daarstelling van die tragedie van menslike onvolkomenheid begin het, eindig pynlik en grotesk.

Voorbeeld en meester wat hier oortref sal word, is Shakespeare. In alle uiterlike sinne het *Romeo en Julia* peetoom by hierdie storie van 'n broedertwis gestaan. Maar die eweredig eenvoudige geboude oorspronklike word reeds tegnies oortref deur vermeerdering van persone en verskriklike toevallighede, misdade en waansinsaanvalle. En wat die innerlike spanning betref, gaan Kleist hier heeltemal van Shakeseare weg. Want hier triomfeer nie die liefde oor die haat nie, maar die haat oor die liefde. Die digter se hart hang nie aan die helde wat mekaar soek nie, maar aan die bewysvoering dat wantroue en haat die mens se wese is. Reeds aan die begin van sy loopbaan bewys die digter vir homself, as daar niemand anders wil luister nie, dat die mens, al het hy ook die beste bedoeling, nie in staat is om in hierdie wêreld van onregverdigheid tot vrede te kom nie, dat dit juis die wil van die wêreld is dat ons mekaar nie verstaan nie.

En tog is daardie naturalistiese bewysvoering deur gruwele geen „noodlot-tragedie” in die antieke sin nie. Want die gode of afgode is in die hart van elke held, en elkeen se lotgeval is die onbekwaamdheid om die wêreld te herken soos dit is. Dit loop uit op 'n eensydige toepassing van Kant se leerstelling dat, omdat ons die wêreld nie kan deurgrond nie, dit noodsaaklik sleg en godloos moet wees.

Ook die fragment *Robert Guiskard* is geen noodlottragedie nie, alhoewel die voorbeeld hier die *Oidipus* van Sofokles was. Ook hier word die lyding van die held van buite af binnetoe gevoer. Dit is ook hier die pes wat sy geheim verraai en sy ondergang bewerkstellig, maar hier is dit geen uiterlike toeval nie, maar 'n voorwaarde van binne af: die hertog van die Normanne, wat Bysans beleër, rig sy wil nie teenoor 'n god wat vir hom die verlede onthul nie, maar teen die demoon in homself wat vir hom die toekoms versper.

Ons weet nie watter vervulling die magtige belofte van hierdie eerste bedryf mag gegee het nie; ons weet net dat Kleist altyd met daardie stof soos met sy hoogste toets geworstel het, en van 'n oordeel van Wieland wat, as ons dit ernstig kon neem, Kleist waarlik tot die grootste dramatische digter van die Duitse letterkunde sou gemaak het.

Met die volgende stuk neem die digter ontspanning na die oormatige poging; op die tragedie volg merkwaardige nou, 'n komedie, *Die Stukkende Kruik*. Naas Lessing se *Minna van Barnhelm* die enigste groot klassieke komedie, is dit Kleist se eerste volledige poging. Oppervlakkig beskou, is dit nie meer as wat dit voorgee nie: die uitkoms van 'n weddenskap met twee vriende. Maar wie na daardie stuk kyk met die wantrouende oë wat ons sedert Freud het, dié herken weer vir Kleist. Net met baie moeite onttrek die digter hom uit die verlange om weer 'n storie van onregverdigheid en die vloek van die hart tot sy noodsaaklike tragiese einde te voer. 'n Regter as beskuldigde, 'n wyse as skelm, 'n minnende meisie as die ewige Eva, 'n minnende kêrel as geweldenaar — so 'n versameling van die menslike, alte menslike is nie van begin af aangenaam nie, en geen verstaanbare humor toon dit nie, maar 'n satire, die beskouing van die tragiese as die groteske.

Aan die tweede periode behoort weer drie dramas, dié van liefde en hartstog, wat nou stof en gestaltes beheers. Nog eenmaal begin 'n komedie die studie van die menslike siel wat Kleist nou, getrou aan sy „lewensplan,” met dieselfde fanatisme vervolg soos tevore die studie van sy kunsvoorbeelde. Die stof van *Amfitrion* lê sedert eeue vir 'n komedie gereed, maar dit is aan Kleist gegee om die begerige besoek van Jupiter aan Alkmene in die verskyning van haar eggenoot as die grap te beskou wat mense tot dusver daarin gesien het. Hy maak van 'n bedroë man 'n geduldige, van 'n egbreker weer 'n ware god wat buite ons moraal staan, en van 'n al te menslike vrou 'n persoon wat net in hierdie wêreld as 'n misdadiger aangesien word, maar in werklikheid die ware getroue is!

En dan die *Penthesilea* — „my innerlikste wese lê daarin . . . die ganse smart tegelykertyd en glans van my siel.” Weer gaan hy na die Griekse sage, maar nou haal hy nie meer die bedroë draagster op nie; dit is die hartstogtelikste, onverbiddelikste vegster wat hom begelei, die amasone wat die geliefde man deur haar honde laat verskeur toe sy erken dat sy hom nie anders kan oorwen as deur hom te onderhawe nie. En ook haar man is Kleist se droombeeld, die grootse held, die skitterende stryder van die oorlewering, Achilles. Dit dryf die digter nie alleen om daar te stel en te oorwin nie, en dus is die ondergang, die gruwelike vernedering van daardie magtigste nie net 'n lusmoord in die drama nie, maar ook aan die eie hartekind, en daarmee aan homself. Dit is geen treurspel meer nie, maar 'n

orkaan, en ons mag dit nie met die hoop aansien om 'n boodskap en reiniging te ontvang nie. Teenoor hierdie blinde, woedende raserny kan ons net so reageer as teenoor dié van natuurelemente as 'n tentoonstelling van ontketening, 'n skoonheid aan die anderkant van goed en kwaad, en heeltemal buite die ryk van die gees.

Kleist self het die volgende stuk, die *Kätchen von Heilbron*, as die teenvoeter tot die *Penthesilea* beskou. Dit sou die geweld van onbewuste oorgawe daar stel, ná die geweld van onbewuste veroweringsug. Maar hierdie vertelling van ridders en hekse, hierdie dikwels soetsappige en amper altyd teatrale spel van 'n Achilles wat tot 'n ridder, van 'n Penthesilea wat tot 'n sierlike meisie afgedaal het, is geen gelykwaardige drama nie, maar die lam-word van raserny en slaapwandelende sekerheid.

Niks in die literatuur van die vryheidsbeweging kom in artistieke pefasie sowel as in eerlikheid by Kleist se *Herman-Slag* nie. Die woede van liefde het die woede van haat geword; en dié man wat nog skaars beweer het dat hy net vir die toneel van die toekoms skryf, gebruik die toneel van sy eie tyd as 'n lessenaar om sy volk tot die verset teen Napoleon op te roep. Nou het hy in Napoleon gevind wat vroeër Goethe vir hom as kunstenaar beteken het: die heimlik bewonderde geweldenaar. Goethe wou hy net met smakelose epigramme kwes; hierdie alheerser kan hy deur 'n digwerk aanval wat sy volk aan die heldedaad van Arminius, die afwerp van die Romeinse juk laat dink. Die andere mag toesprake vir die Duitse volk hou of liederedig, vir hom beteken die drama die enigste uiting van 'n strydskrif en profesie.

Maar weer roep hy in 'n wildernis... En nog eenkeer verman hy hom, onderneem 'n laaste aanloop: sy waarlik volledige drama. Die *Prins Friedrich van Homburg* is geen treurspel meer nie, dit is 'n gerusstelling, en dit geluk sonder verraderlike, herhaalde uitinge. Die held is geen supermens, maar ook geen swakkeling nie; daar is beide in hom, oorgawe en verowering, daad en droom, sekerheid van verstand en slaapwandering, liefde tot die lewe en die dood. Hy hang aan die lewe en wil dit aanvaar deur die daad as 'n offisier in die veld, en deur die oorgawe as 'n minnende. Hy bereik roem en waardering en kan, voor die ope graf, om sy lewe smeek. Maar hy wil dieselfde waardering ook van die dood hê, en so bid hy om die dood met dieselfde hartstogtelikheid, soos tevore om genade. Bewus en oordeelkundig skik hy hom onder die orde van die leër wat Kleist vroeër as onuitstaanbaar afgewerp het, want

nou is die wet nie meer blind en onverstaanbaar nie; dit eis net hierdie onderskikking en sal dan genade gee. Dit blyk dat die rasende met sy laaste oogopslag erken het dat daar tog 'n harmonie in 'n wêreld is wat hy tot dusver vergeefs geskend het.

Maar net die held kan hom aan hierdie skyn oorgee. Sy digter maak een jaar later waar wat sy geesteskind net voor die ope graf gedroom het — voordat die verband van sy oë geval het.

Die kort verhale wat die dramas begelei, bly altyd net 'n variasie van dieselfde tema; in al agt verhale is dit die dialoog wat die hoogtepunt is, en die toneel self word met 'n haas meegedeel waarvoor die begin van sy grootste verhaal, die *Michael Kohlhaas*, beroemd is. Daardie man met komiese naam word die „aartsengel” Michael, die regskepe perdehandelaar, 'n leier van 'n moordbende en die teenstander van Luther en twee keurvorste. En ook al die ander verhale is voorbeelde van die gruwelikheid van die wêreld: die werk van skending wat die mense aan mekaar verrig. Die honde wat Penthesilea op die geliefde sit, raas ook deur die verhaal heen.

Hulle digter het ook 'n kort lewe koorsig deurjaag, en altyd was hy op soek na net een doel: daardie ooreenstemming met die wêreld, daardie waarneming van 'n sin in die lewe wat meer sou gewees het as Goethe se „Hoe dit ook is, die lewe is goed”; meer as daardie kwiëtisme wat die twyfel onthou en net opsyskuif. Hy wou geen twyfel nie, hy wou sekerheid hê. Maar was sekerheid dan nie wete, bewussyn nie, daardie stand van verlore onskuld wat na die sonde gekom het om van die boom van die kennis te eet? Hy het probeer om 'n onskuldige, onwetende te wees in die leër, as 'n boer, maar altyd was hy tog aan die seën en vloek blootgestel wat die wetende en die kunstenaar dra: om hom nie onskuldig aan die hartstog te kan oorgee nie, maar waarnemend opsy van homself te staan en rekenskap te eis. Dat hy van die hartstog nie anders kon spreek as deur die bewussyn nie, deur die woord, dit was sy oer-lyding. En dus het hy steeds verlang na die toestand waar die bewussyn sigself opgee — na die dood. Vir die mens was die oneindige bewussyn nie moontlik nie, dit was net God s'n. Dus kon hy in die plek van die oneindigheid net die Niks kies.

Een keer het hy dit self duidelik genoeg uitgespreek. Heeltemal weggesteek tussen sy opstelle vind 'n mens een wat op die onverskilligste manier begin en van die grasia praat wat die marionette toon, daardie onbewuste wesens

wat aan drade dans. Maar hoe daardie gesprek tussen die twyfelaar Kleist en 'n wetende Onbekende eindig, wys nie net dat daar met die woord „grasie” baie meer bedoel word as ons eers gedink het nie, maar ook dat die digter hom, ten minste die een keer, tot die geloof gedwing het dat bewussyn en wete, daardie vloek van sy bestaan, miskien tog die weg na 'n nuwe, volkome onskuld, 'n nuwe, volkome aanneming van hierdie lewe mag voer:

„Ons sien dat in dié maat soos in die organiese wêreld die weerspiëling donker en swakker word, die grasie daarin altyd stralender en heersender uitkom. Maar soos die deursnee van twee lyne op die een kant van 'n punt na die kruising deur die oneindige dadelik weer op die ander kant verskyn, of die beeld van 'n bolspeël, nadat dit in die oneindige verdwyn het, dadelik weer voor ons tree: so verskyn ook, nadat die waarneming as 't ware deur die oneindige gegaan het, die grasie weer; sodat dit tegelykertyd in daardie menslike liggaamsbou op die reinste manier verskyn wat òf nie die minste òf 'n oneindige bewussyn het, d.w.s. in die marionet of in God.'

„Dus sou ons,” het ek 'n bietjie verstrooid gesê, „weer van die boom van kennis moet eet om in die stand van onskuld terug te val?”

„Ongetwyfeld,” het hy geantwoord; „dit is die laaste hoofstuk van die wêreldgeskiedenis.”

Adèle Naudé

VERGOEDING

Hoe rustig het die hemel nou
geword. Die laaste droë blare
van die populier
dryf lig, ontbonde, neer
op die yle ademtog
van die uitgeputte jaar,
asof sy sterwend aan die aarde
eindelik, droog en flou,
haar laaste woorde skenk. Dog,
ingeval die boom oor die verlies
van nog 'n somer
ween en treur,
word hierdie kale populier
elke oggend met die lower
van klein voëltjies
opnuut geblaar.

Die Nuwe en die Oue

J. NEL VAN DER MERWE

Om in 'n moderne bus in Nederland te sit en om op die teerpad, die hoofweg, skielik by 'n outydse tolhek te kom, waar die motors almal nou nog, „tol moet betaal,” is om by 'n hek te kom wat die verlede vir jou oopsluit.

In die ou pas teen die Outeniekwaberg uit, tuis, was daar 'n tolhuis; my vader het in Ceres ook vir my 'n ou tolhuis gewys. Dit was altyd ou, half vervalle klipgeboutjies, bewoon deur spinnekoppe, vlermuise en miskien die slaapplek van 'n boemelaar, af en toe, as die boemelaar nie bang vir spoke was nie.

Maar hier in Europa word die skakels met die verlede makliker aanvaar, soos die gasligte in sommige van Londen se strate wat met skemerdonker nog deur 'n oubasie aange-steek word.

So het die gebrek aan hysers my in baie van die geboue in Europa verbaas. Maar dan is daardie geboue al honderde jare oud en is dit onmoontlik om hysers nou aan te bring.

Die „huise” in Amsterdam is dan ook glad nie wat ons deur 'n huis verstaan nie. Dit is gewoonlik 'n vloerwoning en die verskillende vloerwonings is met 'n ou trap verbind. En al die bewoners van daardie gebou gaan by dieselfde deur in. As jy daar kom besoek aflê, is daar aan weerskante van die deur, die ry name van die bewoners van die „huise” en agter elke naam staan hoeveel keer jy moet bel as jy wil hê dat die bepaalde persoon vir jou die deur moet oopmaak . . . maar nie „kom” oopmaak nie. Dikwels maak hulle die deur van bo af oop, met hefboome of 'n ander geheim-sinnige stelsel. Die deur vlieg oop. Jy sien geen mens, en moet maar net begin klim.

In Antwerpen het ek voor so 'n deur gestaan. Ek is deur 'n moderne Vlaamse skrywer uitgenooi om hom te besoek. Ek bel aan. Toe hoor ek 'n spookstem links van my oor: „Is dit u, meneer Van der Merwe? Ek kom straks.” Ja, daar is 'n stelsel van luidsprekers, of telefone, as jy dit so wil noem, van die huis na die voordeur! Jy kan van hier onder terugpraat.

Sulke praat-apparate by die voordeur het ek ook in Amsterdam gesien. En in sommige huise is daar nog, soos

in ons winkels, 'n mandjie wat per kabel al langs die trap opgetrek kan word. So kan die huisvrou haar groente koop sonder om na die deur te kom.

Tog weet die bewoners daarbo wat in die straat aangaan. Die Nederlanders in die moderne huise sit graag voor die groot venster van hulle woonvertrek na buite en kyk. Hulle het nooit hoë heinings voor hulle huise nie. As jy verbyloop kan jy tot in die netjiese kombuis sien, en dié deure staan gewoonlik oop. So woon hulle binnenshuis... en tog ook buite. As 'n mens vir nege maande per jaar binne moet deurbring, is dit ook te verstane dat 'n mens die buitewêreld nie wil uitsluit nie, anders sal 'n mens aan kroniese ingeslotenheid ly.

Die ouer huise in Amsterdam het nog iets anders om die buitewêreld na binne te bring. Hierdie huise het nog nie die groot vensters nie, maar buite elke venster, teen die muur, is 'n loerspieëltjie sodat as die huisgenoot by die venster sit, en daarin kyk, kan hy sien wat buite aangaan.

Die trappe is te nou om huisraad daarlangs op te dra. Aan die gragte het elke gebou dus 'n groot ysterhak bo teen die gewel. Ek het staan en kyk, in Nederland is dit nie ongepoets om te kyk as jy wil nie, selfs nie in die trein, trens en busse na iemand wat 'n vreemde „moderne” paar dameskoene aan het nie, of 'n „uitspattige” rok nie, nee, dis veroorloof om te kyk, nie eers om skelmpies te loer nie. Ek het dus staan en kyk hoe hulle klaviere en meubels met behulp van daardie ysterhaak opkatrol.

Nog iets wat jy op 'n ry af buite elke gebou sien, is 'n lang pyp van een of twee jaarts lank. Daarin, op feesdae, word elke huis se vlag gesteek. Soos die Dene is die Nederlanders lief vir hulle vlag. En dit lyk besonder mooi om op 'n feesdag die lang ry vlae, wat almal aan hulle skuins pale hang, te sien.

Hulle kan nie die oue somer wegveeg en die nuwe daarstel nie. Ook het hulle meer respek vir die oue as ons in ons jong land. In Rotterdam waar oop kaaltes deur die vyand se bomme veroorsaak is, verrys mooi moderne woonstelle. Want in die moderne argitektuur is die Nederlanders dan ook bobaas. Hier in Rotterdam is „die oue” deur die vyand „verwyder.”

Die feit dat hulle ruimte beperk is en dat hulle min sonskyn kry, is die twee faktore wat hulle moderne behuising die meeste beïnvloed. Die geboue word so ontwerp dat ruimte bespaar word en dat daar pragtige sonvensters is, vensters wat nie juis oopgeskuiwe hoef te word nie maar deel van die muur is as 't ware.

Dit is veral die geval met hulle moderne skole en hospitale. Baie van die ou-ou skole met 'n pragtige tradisie, in Engeland weer, is wel skilderagtig en die buitemure hang swaar van die klimop en is mosbegroei, maar binne maak dit 'n somber indruk soos in 'n klooster.

In Wene kon ons twee hospitale besoek, hospitale waar wêreldberoemde chirurge en psigiaters gewerk het. Maar die gebou is alles behalwe wat die Amerikaners „efficient” noem. Selfs die drag van die verpleegsters is iets van die vorige eeu, met hulle te lang rokke en kappies wat my moeder nog gedra het toe sy in die Tweede Vryheidsoorlog in Heidelberg (Transvaal) verpleeg het . . .

Tog kon ek in so 'n Weense hospitaal 'n belangrike sielkundige spreek, in dieselfde kamer waar Freud gesit het en waar Freud en sy opvolgers se foto's teen die muur hang. Die meubels is oud. Die tapyt is uitgetrap. 'n Muwwe ruik kleef aan die rakke en rakke met boeke en lêers, maar dit was alles die eiendom, die „werkgereedskap” van gister se grotes.

En so is die oue en die nuwe hier in Wene saamgestrengel: die beroemde geleerde was haastig, want sy vliegtuig het vir hom gewag. Dieselfde middag moes hy by 'n Internasionale Wêreldkonferensie van psigiaters in Switserland wees . . .

In Wene, meer as in enige ander stad, was ek gedurig bewus van hoe oud alles is. Nederland het al merkwaardig herstel na die Tweede Wêreldoorlog; Londen is so groot dat die gebombardeerde dele nie so ooglopend was nie, buitendien gebruik hulle die kaal kolle vir motorparkeerplekke en dies meer; Parys dra geen letsels nie . . . die altyd jong bruid; in Duitsland was daar geen stede nie, meestal ruïnes, met dele net hier en daar wat ongeskonde oorgebly het; 'n mens probeer nie die ouderdom van die geraamte van 'n pasgestorwe mens vasstel nie — maar Wene was anders.

Die kerke, altans dit was my indruk, was nie so baie uitgewis soos in Londen nie, maar beskadig. Ook was daar net genoeg ander geboue verniel om die stad gehawend te laat lyk. Maar ook daaraan is 'n mens teen die tyd wat jy by Wene kom, in 'n groot mate gewoon.

Wat die indruk van ouderdom verskerp, is omdat daar geen nuwe verf, of selfs seep en water, vir die afgelope jare gebruik is om die bestaande geboue op te knap nie. Ek het baie kliptrappe langs 'n spiraal gevolg tot bo by een van die baie huise waar Beethoven gewoon het en van sy belang-

rikste werk gekomponeer het. Die deur was gesluit. Die ruite was uit. Met hout was die geheel verseël soos 'n toe graf . . .

Een van die huise waar Mozart gebly het, is onbeskadig. (Ook hy het twee lang loervensters gehad, maar so dat hy na buite kon kyk, sonder dat hy gesien kon word. Dus kon hy vroegtydig besluit of dit die moeite werd was om sy werk te onderbreek vir die besoeker!)

Onmiddellik buite dié huis is 'n skewe, nou straatjie waar nog die sfeer te vinde is van die Ou Wene. My voete het te hard op die plaveisel geval. Ek het onbewus half op my tone geloop, by 'n poort ingegaan. Binne het ek in 'n vierkant gestaan. Bo was 'n strokie vaalblou lug. Op die dakke het duiwe gekoer, maar ek kon hulle nie sien nie. En op een van die balkonnetjies het 'n tenger ou vroujie gesit en kantwerk doen. Sy was heeltemal grys. Op haar gesig was 'n glimlag. Sy het vir my vriendelik geknik, ek het teruggegroet . . . eerbiedig soos 'n mens so 'n adellike ou mens groet. In haar oë was die drome van die verlede.

En toe ek vir haar groet, my kop laer as gewoonlik buig, was dit vir my of ek, uit hierdie Nuwe Tyd van ontredde-ring en gejaag na wind, die verpersoonliking van Ou Europa eer bewys, daar waar sy in die skaduwee sit en waar geen geluid van wat daarbuite aangaan tot haar kan deurdring nie.

N. A. Coetzee

REISINDRUKKE 1952

NATAL, 14 November 1837:

Hoe edel is jou sluierkrans!
So sag jou bors die golwing langs;
die heuwels daal, die waters vloei:
Natal, die land van vrug en bloei!
'n Bruid, so skoon, haar wange gloei!

DINGAANSTAT, Dinsdag, 6 Februarie 1838:

Net orals koue klippe rond
op hierdie been-bestrooide grond!
'n Kring van leed, 'n krans van smart;
hoe trap die noodlot op die hart!
Verwagting sy, in lamferswart.

BLAAUWKRANS, MOORDSPRUIT, 17 Februarie 1838:

O laaste hoop van barensnood:
'n Kindjie van my man reeds dood
ook nou nog van my hart geskeur:
My troos is deur hul meegesleur!
Die moeder ween, die moeder treur...

BLOEDRIVIER, Sondag, 16 Desember 1838:

Het sy so ver vergeefs geswerf?
Sy kan nie leef, sy kan nie sterf!
Nog eenmaal ervaar in haar krag:
„My volk, dis vir jou nageslag!”
Maar eensaam treur sy in die nag...

VOORTREKKERKERKIE 1952:

Hier rus die hoop, hier slaap sy nou:
Die bruid, in swart, die moeder, vrou!
Hier moet sy treur, hier moet sy ween,
deur al die donker jare heen...
„Maak toe die deur, sy is alleen!”

DRENKELINGE AAN DIE WILDE KUS

Jou troostelose golwe slaan gedurig om my heen!
Jou dreuning — sal dit nooit op stilte wag?
En jy verlate kus! Ek hoor gekerm en geweene
van soveel harte deur die donker nag.

Het hul dan stadig aangestap, en een vir een
gaan staan, die laaste kragte uitgeput;
en dan die ander om die duin. Alleen . . .
te bly, te roep, te strompel . . . dan gaan sit . . .

Die grote eensaamheid was erger as die dood!
En niemand sal hul angste ooit kan weet.
Geen metgesel en troos, om net jou nood
te kla. Wie sal die smart onthou . . . vergeet?

„Moet hierdie Suiderland my laaste rusplaas wees!
O skenk 'n helder nag as ek verhuis!
Terwyl ek sterf omhoog te staar, sodat my gees
kan opgaan in die stilte van die Kruis.”

Jul drenkelinge van die grote Oseaan!
Die eerste offers van 'n woeste land.
Het jul te vroeg gekom, en moes weer gaan,
so smartvol eensaam op die wilde strand?

Die Pot en die Ketel

HYMNE WEISS

Dit was in die dae toe daar groot beroering onder ons ou volkie geheers het. Die geluid van oorlog was in die lug en 'n gevoel van onmag en neerlaag-by-voorbaat in die harte. Want die vyand het al die wapens gehad en die weerloses niks as net die wil tot die goeie en skone nie. En wie kan nou daarmee oorlog maak?

Deur die land het daar 'n geroep en geskree opgegaan van: wèg met die swak skrywers, gee ons kuns, root out the unfit! Die kritici het geslaan, die pers het lawaai, die publiek was verward en die skrywers het ingekeer tot die stilte soos hulle gewoon was om te doen.

En terwyl die geraas en geblaas om my aangaan, het ek 'n vuurtjie in die kaggel aangepak. Al sou dit nou ook somer wees, het ek gevoel, sou ek ook die vuur aangesteek het, net om te voel dat daar darem nog êrens in die lewe vriendelikheid en hartlikheid en warmte was. Ja, so erg was dit.

Ek het die gordyne toegetrek en tussen my stapels koe-rante en tydskrifte gaan sit. Ek sou dan maar 'n argief opbou van al die weedom en woelings en gerugte van oorloë. Laat die weerlig dan maar op die water breek... En as daar êrens eendag miskien weer stilte en perspektief kom, wie weet watter skerwe van vergane glorie tussen die mura-sies sal uitsteek.

Ek wou net die wêreld vergeet tussen al my rare uitknipsels, toe daar beskeie geklop word. Dit was juis die beskeidenheid wat my getref het, want met dinamiet in die lug, vergeet jy dat daar nog so iets bestaan. Ek kon op die oomblik nie dink aan iemand wat my sou wou besoek nie. Wie kon dit wees? Effens gesteurd wikkell ek my tussen al wat letter is uit, en gaan om die deur oop te maak. Natuurlik! Dit was Kees, my vriend die skrywer. Ek kon mos gedink het dat daardie beskeie kloppie syne was. En hy was alweer in die moeilikheid. Ek het hom al so goed geken dat hy nie nodig gehad het om 'n woord te sê nie. Wanneer Kees 'n stukkie aanmoediging of 'n tikkie vriendelikheid kry, het hy my gebel en opgewonde genooi: Man, kom gou oor ek wil jou iets moois vertel! — En ek het gegaan, want ek het Kees se sensitiewe geaardheid geken. Hy het openhartig oopgegaan vir sagte hartlikheid, maar

Albert Marquet 1875-1917: NAPELS

steek hom met 'n skok... Dan het Kees na my gekom bedremmeld en bebibberd soos vanaand. Met al die onheilsdreuning in die lug moes ek mos geweet het!

—En nou, Kees?—

Hy sit in die stoel vlakby die vuur en haal 'n tydskrif onder sy jas uit.

—Lees daar.—

—Is dit iets ander as... al dié heerlijkheid?— Ek wys met 'n grootdoenerige gebaar na die stukke papier om my. Ek moés 'n soort vrolikheid voorgee; ek het nie van die kyk in Kees se oë gehou nie. Sy mond was ferm — voor die wêreld 'n wilskragtige besluit, maar sy oë was dié van iemand wat seergekry het. Ek het gewens dat Kees liewers verontwaardig wou wees en uitbars, maar hy kón net nie. En dit was swaarder om ten gronde te gaan soos hý dit moes doen.

—Wat is al die goed om jou?— vra hy.

—Wel, dit is die begin van die *Argief van Kuns en Kritiek vir Uitgewer en Publiek*. Onderafdeling: Goeie, Ongewenste Leesstof.—

—Ek begryp jou nie.—

—Jy sal dit na dese verstaan. Gee hier dat ek lees wat jy my te lese aanbied. Hm... —Die outeur sal seker vir sy prosa geen lof verwag nie, daarvoor is dit nou eenmaal te prosaïes. Ek wonder wát die fraai versorgde uitgawe van die boek kan regverdig... —Jy gaan jou tog nie daaraan steur nie, Kees! Onthou wat jy altyd vir ander sê: as jy in opregtheid en eerlikheid geskep het, is dit die belangrikste. Hoe kan 'n non-skepper nou oor 'n skepper se werk oordeel? Vergeet daarvan! — Ek het goed geweet dat hy, net so min as ek, van sulke soort uitsprake kan vergeet. — Hoe lyk dit, wanneer verskyn jou mooi bundel kortverhale?

Hy gee 'n mismoeidige laggie. Nie eers bitter nie, net diep-mismoeidig.

—Hier is die vriendelike briefie van my uitgewer.

Ek lees weer: Ons stem heelhartig met die bevinding van dr. Kritbeek, die literêre kritikus, saam dat ons hier te doen het met fyn verhale en ryp kuns. Maar dit sou 'n te grote waagstuk wees om 'n bundel kortverhale te publiseer, aangesien daar geen afset voor is, behalwe as dit vir skole voorgeskryf word nie...

—Dit wil sê... Maar voor ek dit kon sê, word daar weer hard geklop. — Die uitgewers, Kees! — Ek staan op. Maar, hy het reeds ingekom, selfversekerd met sy maklike maniere.

—Klaas, jy!— sê ons albei.

—Ja, waarom nie?

—Ons dag dis 'n uitgewer!

—Nou ja, is ek nie net so goed nie?

—Net so goed, of erger. Om die ewe.

En ons vriend, Klaas, die kritikus, trap oneerbiedig oor al die voorbeelde van kritiek en uitgewerskuns wat nou à deurmekaarder word.

—En die gedoentes? Wat beduie dit alles?— vra hy teryl hy 'n maklike stoel en plek vir sy lang bene soek. Want my vriend Klaas was lank en mooi, te mooi vir 'n kritikus met sy wakker bruin oë, het Kees hom dikwels geterg. Tog was ons drie die beste vriende, selfs met die gerugte van oorloë om ons. Maar vanaand...

—Wat op aarde gebeur hier?— vra hy weer.

—Dis die begin van my argief of museum as jy dit so wil noem. Al die houe en kwinkslae van julle kritici in waardig-stywe lêers vir die nageslag bewaar... Miskien sal hulle opnuut weer vra: wat is waarheid, nadat julle dit so selfversekerd gewet het.

Klaas se oë blits.

—Jy wil dus voorgee dat ons nie die waarheid ken nie, dat ons prosa nie so swak en armbloedig is nie!

—Luister hier, Klaas, jy het self gesê Kees se kortverhale sal 'n pragbundel wees, maar ons vriend die uitgewer wil dit nie publiseer voordat dit nie vir die skole voorgeskryf is nie. Wat is die skrywer se plig nou? Moet *hy* dit voorskryf? Of sal *jy* dit doen?

—Hoe kan jy nou verwag ek moet iets voorskryf wat nie bestaan nie? 'n Mens doop tog nie 'n kind voor hy gebore is nie! Die bundel moet tog eers gepubliseer wees voordat ek as kritikus 'n oordeel kan vel. Buitendien...

—*Buitendien*. Juistement. Luister hier, Klaas, wat ons vriende die uitgewers sê: Ons kan niks anders aanbied as wat die skrywers lewer nie.— Maar lewer die skrywers iets anders as oppervlakkige sensasie, dan voeg hulle in een asem by: Die publiek ondersteun nie boeke van letterkundige gehalte nie. Sulke publikasies is nie lonend nie— Maar dan, luister goed, Klaas: Daar is geen goeie Afrikaanse werk wat ongepubliseer gebly het omdat dit geen uitgewer kon vind nie... — En wat van Kees se kortverhale?

Klaas skuif so effens eenkant en ek gee hom genadiglik kans om intussen *iets* te begin om die waarheid mee te weerlê.

—En hier... Ek raap 'n tydskrif op — skryf jou kollega

dat mense goeie boeke verlang, maar daar is geen goeie boeke nie. Wat is die waarheid nou? *Dit*, sê julle en ons liewe vriende, die uitgewers: dat die skrywers meen die letterkunde is daar om afleiding en verstrooiing te gee. Hulle worstel en werk en dink nie meedoënloos nie. — Ek sien jou voor ons ou volkie staan, Klaas, en met daardie vurige oë van jou deklameer: Waar is ons skrywers wat 'n hele volk kan roer en wakker skud? Dit is binne die vermoë van groot en talentvolle skrywers om die smaak en gewoontes en denkwyses van die mensdom te verander. Die geskiedenis het dit gewys: revolusies het gevolg op geskrifte! — Maar ons vriend uitgewer fluister stilletjies-ontsteld in jou oor: ons is nie gretig om iets ernstigs te publiseer nie. Dis nie lonend nie, weet jy . . . die publiek wil dit nie hê nie . . .

My vriend Kees sit nou regop. Hý geniet die situasie. Maar klaas is kwaad.

—Kyk, ek is nou moeg vir die spul. Die skrywer verwyt die uitgewer en kritikus, die uitgewer die publiek, en die kritikus, hý moet die waarheid sif tussen al die onsin. Aangesien jy nou argivaris wil wees, sit jou nou neer en skryf *jy* die waarheid.

—Ek? Wat is waarheid, Klaas? Onthou jy die belydenis van jou groot kunstenaarsvriend, die skilder? Hier is dit, daar . . . jy trap met jou voet daarop . . . ek het dit netnou daar gesien . . . ja, dankie, daardie stuk: — Ek het kenners en kritici bevredig met alle wisselende dwaashede wat in my kop gekom het. Hoe minder hulle daarvan begryp het, hoe meer het hulle my bewonder. Maar, as ek alleen is, het ek nie die moed om my as 'n kunstenaar in die groot klassieke betekenis van die woord te beskou nie. Ek is net maar iemand wat die publiek vermaak het, wat begryp het wat die teenswoordige tyd wil hê, en wat uit die domheid, ydelheid en hebsug van sy tydgenote alles gehaal het wat daaruit te haal is. Dit is 'n bittere bekentenis, pynliker as wat dit miskien voorkom, maar dit het tenminste die verdienste dat dit opreg is . . .

Daar is byna trane in Kees se oë. — Waar kom ek dan nog?— sug hy. Een van die arme minderes wie se drumpel die uitgewers nog nooit platgetrap het nie, omdat ek maar net skrywe omdat ek moet en nie omdat 'n uitgewer my ontdek het nie . . .

—Kaf!— sê Klaas verontwaardig. Dit is tyd dat jy jou mening gee, argivaris.

—Die moeilikheid, dink ek— sê ek —is dat jou naam te

plat is, Kees. Kyk, met Klaas s'n is dit anders. Die dubbele *a* is breed en resonant, wyds en golwend soos die kennis en aanvoeling van 'n kritikus. Maar jou *e*'s is te bleek, te niks-seggend. Jy moet eintlik wees: Die Heer Capock-Hahn van Polkadrai. Só 'n naam het persoonlikheid, dit gee sommer 'n adellike stempel aan jou werk.

Kees lyk verskrik. Ag, as Kees maar nie so 'n beskeie, opregte skrywer was nie!

—Nee, Kees, ek stem saam met jou, dit sal nie gaan nie, jy moet maar Kees bly. Daar is baie Kese, en dan merk niemand jou juis op nie . . .

—Kyk vriend,— sê Klaas met al die waardige verontwaardiging van sy kritiek— ek verwag dat jy alles wat vanaand gebeur het, op skrif sal stel. As dit gepubliseer is, sal ek my verder daarvoor uitlaat. Hierdie bewerings moet deur die *Akademie vir Menslike, Intellektuele en Kunsinnige Verhoudings ondersoek word*.

—Maar alles is gepubliseer, jy trap dan daarop met jou voete . . . Ek orden dit net vir die Argief vir . . .

—Jy orden niks, jy stuur dit na die pers.

—Goed, in opdrag van jou. En kom ek om, dan kom ek om.

—Kom, Kees . . . Klaas staan op.

—Nog net dit, Klaas. Jy ken tog seker die Lief-en-Leed-boekeskema . . . Jy kan tog nie ontken dat daar besonder fyn werke in verskyn het nie. Of kritiseer jy miskien so baie dat jy nie tyd kry om te lees nie?

—Ja, maar dit is my en Kees se biblioteekskema— weer hy hom verontwaardig.

—*Julle* biblioteekskema?

—Ek skryf daar onder 'n skuilnaam— kom Kees se patetiese verdediging.

—Kom, Kees— herhaal Klaas— ons praat te veel . . .

Hy gee my 'n handdruk en stoot Kees saggies maar beslis vorentoe.

Red nou 'n volk uit so 'n warboel! sug ek toe ek weer tussen die papiere neersak.

Boekbespreking

HANS GEELMUYDEN: *Jeg var i Sr-Afrika*. (Forlagt av H. Aschehoug & Co., (W. Nygaard, Oslo 1952).

„Alweer 'n verloopte uitlandse joernalis met 'n pasklaar oplossing vir al ons binnelandse vraagstukke!” Dit is so ongeveer die geestestoestand waarin mens deesdae 'n boek oor eie land ter hand neem, want die onsinnige en ongeligte kritiek waarmee mens gewoonlik in sulke „reisbeskrywings” te doen kry, het aan ons Afrikaners so stilaan „eelte op ons siel” laat ontwikkel.

Hans Geelmuyden, Noor van geboorte en sosialis van instelling, is voorsitter van die Internasionale PEN in Noorweë — 'n organisasie waaraan ook Die Afrikaanse Skrywerskring behoort en die vernaamste rede waarom 'n boek van hierdie aard deur ons bespreek word.

Geelmuyden het in Europa op 'n PEN-kongres met W. A. de Klerk bekend en bevriend geraak, binne enkele dae die grondbeginsels bemagtig van ons taal wat besonder nou verwant is aan Noors, en toe besluit om self te kom kyk wat aan die gang is in Suid-Afrika ten opsigte van rasseverhoudings. Voorheen het hy reeds ander lande besoek waar rassebotsings aan die gang is, sodat hy goed toegerus was om nie net te kom kyk nie, maar ook om te vergelyk.

Ruiterlik erken hy heeltemal aan die begin dat sy eie wêrelddeel gans te min weet van Suid-Afrika en dat selfs gevormdes

aan universiteite behep is met die idee dat Kaapstad en Nairobi so-te-sê voorstede is van mekaar. Hy het self slegs positief geweet dat Kaapstad elektriese ligte het, want dit het hy as enigste wetenskapwaardigheid in sy Noorse ensiklopedie gelees. „En wraggies,” so bevestig hy, „Kaapstad het elektriese ligte — ek het dit self gesien!” Gewapen met 'n kennis van Afrikaans en Engels en met 'n vaste besluit vooraf om geen oordeel te vorm en geen veroordeling uit te spreek voordat hy nie self gesien en probeer begryp het nie, het hy deur die land gereis, 'n half jaar lank, en sy oë en ore en verstand ten volle ingespan.

Sy verslag skryf hy hoofsaaklik vir sy Noorse landgenote, maar so gaandeweg word dit 'n geestelik prikkelende ervaring om van Afrikaanse kant met hom saam te reis en deur sy Noorse bril na ons eie omstandighede te kyk. So leer mens baie wat jou voorheen nie getref het nie: die ontsaglike hoeveelheid grasperke en heinings wat in Suid-Afrika geknip en gesnoei moet word — deur Bantoes! Die volslae afhanklikheid van ons bediendes, wat gewoon geword het om in alles te deel sonder noemenswaardige teenprestasie. Goedkoop-duurkoop arbeid. Die „uitgediende klere” van ons bediendes. Die verhoudings Brit-Boer-Bantoe, met die Bantoe heel onder, die Boer in die middel met botsings na weerskante, en die Brit bo-op as opperheer, wat grootmoedig toege-

wings aan die Bantoe kan en wil doen omdat die Bantoe nie met hom in wedywing tree nie! Die manier waarop die Boer dit toegelaat het — die tweede keer binne 'n halfeeu — dat die internasionale (Engelse) pers die Afrikanersaak só voorstel dat die Boer heeltemal geïsoleer in die wêreld staan.

Daar is min dinge wat hy nie raakgesien het nie en gewoonlik slaag hy daarin om sy vinger te lê op die polsslag van ons verwickelinge: Torchmanne, Ossewaland, Broederbond, Sabra, Race Relations, God save the Queen, Nattes, Sappe, Arbeiders, Uit die Blou van onse Hemel.

M.a.w., ons besoeker was wyd wakker, het orals self gaan kyk en ondersoek ingestel, en dan onbevange sy oordeel gevorm. Die gevolg is dat hy heel dikwels „waarhede” verkondig wat teen ons Afrikaners se gevoel indruis, maar wat ons tog van hom aanvaar om die eenvoudige rede dat hy dit op 'n beskaafde toon stel, sonder vooringenomenheid, en ewe klaarblyklik op grondslag van sy groot liefde vir die ganse mensdom. Daarby tref dit dat hy telkens, ná 'n blootlegging van die een of ander maatskaplike wantoestand, sy Noorse leser betig om nie te haastig te veroordeel nie, want... Bedink eers, 'n kwarteeu gelede het presies dieselfde toestand in die of daardie deel van Noorweë bestaan, of vandag lyk dit nog so ook by ons in die of daardie dorp in Noorweë. Menslik is dit verkeerd, maar die les geld ook vir ons Nore. Ons moet ook voor ons eie deur veeg voordat ons oordeel.

Dat hy soms nie tot die kern deurgedring het nie soos in die geval van die Broederbond, die Sons of England heeltemal oor

die hoof gesien het, en die Torchmanne maar oppervlakkig benader het, is begryplik. Net so begryplik is dit dat 'n voorspelling af en toe moet skeeftrek, soos byvoorbeeld dat as dit ooit op geweld moet uitloop tussen wit en swart, die eerste ontplofing op die Rand sou plaasvind (dit was nog voor die botsings op New Brighton!) En dat hy nog veel het om te leer, blyk uit sy gevolgtrekking hoe om die blywing Boer-Brit op te los; as hy ooit Afrikaner moes word, so besluit hy, sou hy by die Verenigde Party aansluit om — die nasionale ideologie van die Afrikaners onder hulle in te dra!

Laat ons egter hierdie kleiner puntjies buite beskouing, dan het ons in werklikheid 'n totaalbeeld van 'n kaliber en van 'n eerlike onbevangeheid waaraan ons Afrikaners, helaas, nie gewoon is van reisende besoekers nie.

Met so 'n reisiger voel mens lus om te redeneer, om hom te oortuig of om self oortuig te word. Sy reisbeskrywing is 'n boek wat gelees moet word deur elke denkende Afrikaner — of hy nou al Afrikaans praat of Engels — en deur elke besoeker wat hom wil uitlaat oor Suid-Afrika.

ABEL COETZEE

DIAS, deur N. P. van Wyk Louw (Nasionale Boekhandel Beperk, Kaapstad, Johannesburg en Bloemfontein, 1952).

N. P. van Wyk Louw word deur sommiges beskou as die belangrikste Afrikaanse digter en daarom verdien sy nuwe werk (ná 'n stilswye van tien jaar, m.u.v. gedigte in „Standpunte”) ernstige bestudering. Dat dit in dramavorm is (eintlik 'n hoorspel) is 'n belangwekkende feit. Alreeds in „Die hond van God” het ons ge-

sien hoedat hy 'n botsing wat in een individu plaasvind, in twee figure geprojekteer het; daarom is dit nie altyd moontlik om die inkwisiteur en die gemartelde van mekaar te onderskei nie.

In „Dias” bemerk ons dieselfde proses van objektivering. In die hooffigure van die spel, nl. Dias en Infante, is twee belangrike drange verbeeld; onderskeidelik die drang om sonder inagneming van „verstandige” owegings ten alle koste jou ideale te bereik, en die neiging om „nugter” op te tree en net dit te doen wat nodig is. Vergelyk die volgende geswolle woorde van Infante (a), wat alreeds 'n subtile waarde-bepaling inhou, met Dias se uiting van roekelose waaghalsigheid:

(a) „My vriend, dit is die reine waarheid daardie; niks kan jy toe- of afdoen aan die waarheid.”

(b) „... laat ons dan één skip gryp en een klein bende wat die vrees nie ken nie en laat die wysheid terugsluip na Portugal...” (bl. 33).

Naas hierdie twee figure is Pedro eintlik minder belangrik. Hy is ook die waaghals, maar nie soos Dias die doelbewuste, begeesterde waaghals nie. Hy sluit egter nouer by Dias aan, daarom voel Dias uiteindelik dat hy en Pedro eintlik saamstaan: „Ons was nie iets besonders, ek en jy, Pedro.” (bl. 44).

Die botsing tussen hierdie twee neigings waarin die Infante-neiging triomfeer, vorm die wese van die hoorspel. Die tragiek van Dias lê in sy gebondenheid aan die wêreld („My werk is deur die lot verstrik met mense”) en in sy besef van daardie gebondenheid wat 'n mens verhoed om „die koe-

voet wat U inslaat teen die eeu” te wees. Aanvanklik wek die besef by hom 'n angs:

„en voor ek al die menigvuldigheid

van afgeskeide sinne saam kan vat,

gryp die tyd my, en val ek af...” (bl. 35).

Maar hierdie besef ryp tot 'n insig in die inherente tragiek van die mens wat per slot van sake as individu hulpeloos is:

„... Heersend, stil en heerlik trap bo-oor jou jou eeu, al haat jy hom,

al roep jy om genade; al slaat jy hom,

jy slaan teen staal. Ek slaan ook vlieë weg

wat om my draai;...”

(bl. 51).

Let hier op die gevoel van verzet wat nog teenwoordig is, en wat o.a. gemanifesteer word in die teenoormekaarstelling van *slaat* en *slaan*. Selfs die slot-monoloog van Dias neem niks weg van hierdie tragiek nie.

In hierdie drama het Van Wyk Louw sommige van sy rypste verse geskryf, bv. die volgende, wat m.i. die hoogtepunt van die werk is:

„So lyk 'n einde dan, Infante: stil, byna soos 'n vrede: sonder gebaar,

sonder dat helde breek, en sonder sterwe;

net uitklim op 'n strand, iets skrywe

in 'n boek... so effens land-in kyk...

Die hele dag lyk geen gebed werd nie.” (bl. 43).

Die ironie van die woorde is juis dat daardie doodgewone handeling die uiterlike manifestering is van 'n held wat breek. Let op die half aarselende gang van die deur my gekursiveerde woorde

wat terselfdertyd moontlik ook slaan op die kunstenaar se arbeid — die eindresultaat van sy tragiese ervaring. Die aanwending van „net,” „iets” en „so effens” maak die verse nog treffender omdat hulle daardie toestand suggereer waarin die mens feitlik alle aktiewe belangstelling in sy omgewing verloor het. Die held het inderdaad gebreek, soos die treffende enjambement „skrywe in ’n boek” ook nog verder suggereer. Die gedeelte skep die indruk van ’n ervaring wat uitgepuur is en wat uitstyg bo die spesifieke omstandigheid — ’n mens is later nie meer daarvan bewus dat dit Dias is wat hier praat nie.

Of „Dias” ’n vooruitgang of agteruitgang toon op „Gestalten van diere” en „Raka” is ’n vraag wat moeilik te beslis is. Dit is ’n werk wat studie verg en wat dit ook sal loon. Daar is baie wat bestudeer kan word. Noukeurige ontledings van bv. die monoloë op bl. 7, 10-12, 19, 34-35, 37-38 (veral dit is ’n stuk belangrike poësie), 51 en 55 sal baie insiggewend wees. ’n Versigtige vergelyking met die digter se vroeër werk (veral „Die hond van God”) behoort ook veel op te lewer.

J. J. HUMAN

OPERA EN SANGER, deur P. de V. Pienaar (Afrikaanse Pers-boekhandel, Johannesburg 1952).

Op musiekgebied is die Afrikaanse literatuur nog maar arm. Daarom is uitmuntende bydraes soos die onderhawige vir elke musiekbewuste Afrikaner ’n welkome verskynsel. Dit was ’n plesier om „Opera en Sanger” deur te lees, en dis ’n plesier om die boek by alle belangstellendes aan te beveel.

Prof. Pienaar het ’n beheer oor sy materiaal wat slegs uit ’n grondige studie kon voortgevloei het. Daarom kan hy binne die bestek van tien bladsye ’n heeltemal bevredigende oorsig gee van die geskiedenis van opera. Oor hierdie hoofstuk wil ek egter ’n paar dinge noem. In die eerste plek twyfel ek of prof. Pienaar se bewering dat Wagner „die grootste operakomponis en -skrywer van alle tye” is, deur almal sonder voorbehoud aanvaar sal word. Dit is ook foutief om te beweer dat Benjamin Britten se „Peter Grimes” nie buitekant Engeland beroemd geraak het nie. Die opera is in verskeie tale opgevoer (volgens ’n artikel wat ek eenmaal in „Time” gelees het) en hoe sal prof. Pienaar dit verklaar dat die beste opname van die vier see-tussenspele en pas-sacaglia uit die opera gemaak is deur die Amsterdamse Concertgebouw-orke o.l.v. Van Beinum? Ook vind ek dit vreemd dat prof. Pienaar oor die moderne opera skryf sonder om melding te maak van Alban Berg se „Wozzeck” of De Falla se „La Vida Breve.”

Dit is egter minder belangrike puntjies. Prof. Pienaar, die fonetikus, is op sy stukke in die hoofstuk oor sang terwyl die laaste hoofstuk oor die geskiedenis van sang met die behandeling van beroemde sangers (-esse) een van die boeiendste en insiggewendste besprekings van die onderwerp is wat ek nog gelees het. Die uitspraaklys agterin die boek is ook waardevol.

Kortom, dis ’n boek wat werklik die aandag van elke belangstellende behoort te ontvang.

J. J. HUMAN

VAN MUSIEK EN MUSIKAN-
TE, deur Adèle Jooste
(Afrikaanse Pers-boekhandel,
Johannesburg, 1952).

Volgens die voorwoord is hierdie werk geskryf „om by die oningeligte leek 'n belangstelling in musiek en musikante te wek.” Gevolglik sal ons nie hier hoef te soek na nuwe beskouings nie. Ons sal moet probeer vasstel in hoeverre die boek aan sy doel beantwoord as opwekker van belangstelling.

In die eerste plek wil ek dan sterk twyfel uitspreek of so 'n boek wel belangstelling sal opwek. Dit is in werklikheid slegs 'n samestelling van 'n aantal verhaaltjies oor bekende komponiste en 'n mens vra jou af of die herhaling van hierdie staaltjies — wat alreeds oor en oor herhaal is en in die meeste gevalle fiktief of onbevestig is — enige nuttige doel dien.

Waar die skryfster haar toespits op feite, vind ons ook talle foute. In die eerste plek kom die byvoegsel van musiekwerke aan die einde van elke hoofstuk dikwels eienaardig voor. Op die keuse van die skryfster (wat dikwels heel eienaardig is) sal ek hier nie ingaan nie, en slegs op twee dinge wys: (a) die feit dat die items almal in Engels aangegee word — 'n beleid wat, ten spyte van mej. Jooste se verduideliking dat die werke slegs in Engelse uitgawes bekombaar is, m.i. onverdedigbaar is; (b) die gebrek aan helderheid, bv. op bl. 108 waar ons lees van Beethoven se Largo Appassionata op. 2 no. 2, terwyl die Italiaanse term 'n sekere beweging uit die sonata op. 2, no. 2 aandui. In dié verband noem ek ook linguistiese koddighede soos „Sonata in C kruis minor” (bl. 90).

Mej. Jooste se gebruik van woorde is ook dikwels foutief: sy verwar. *sleutel* met *toonaard*, *tweede viole* met *altviole*, terwyl sy praat van 'n *dubbelbasviool* (i.p.v. basviool), *viool-cello* (i.p.v. tjello) en *snaarkwartet* (i.p.v. strykkwartet). Daar is nog ander feite-foute: Gluck is nie 'n Fransman nie (bl. 42 en 155); die „Moldau” is nie deur Dvorak gekomponeer nie, maar deur Smetana (bl. 203); by Mozart word daar nie van opus-nommers gepraat nie (bl. 100); Tsjaikofski se Vierde Simfonie is in F-mineur, nie in C-mineur nie (bl. 206); die aria „I will follow Thee also” (sien bl. 39) kom nie in Bach se Mattheüs-passie voor nie — mej. Jooste dink seker aan „Ich folge dir gleichfalls” uit die Johannes-passie. Dis ook verkeerd om te praat van Ludwig von Beethoven, want hy was van Vlaamse afkoms en sy naam is Van Beethoven.

Hierbenewens kom die leser dikwels rariteite soos die volgende teë: „Die viool — dit is die instrument wat klink asof dit amper 'n siel kan hê...” (bl. 52); of „Hy (d.i. Chopin) kon met groot krag speel maar sy sagte spel was so fyn, so delikaat, so pianissimo, dat hy van 'n harde fortissimo nie eers gebruik hoef te maak het nie” (bl. 149). Dit lyk ook na 'n sonderlinge inperking om te beweer dat Chopin se walse „deur niemand anders as gravinne gedans behoort te word nie” (bl. 151). 'n Mens wonder ook hoe mej. Jooste weet dat Paganini (1782-1840) „die grootste vioolspeler van alle tye” (bl. 56) en Liszt (1811-1886) „die wêreld se grootste virtuosoos” (bl. 184) was. Oor die algemeen, vrees ek, is mej.

Jooste gans te lief vir superlatiewe.

Ek twyfel of hierdie boek sy voorgestelde doel sal dien. Beide as „inleier” en as feite-verskaffer is prof. Pienaar se pasverskene boek veel beter.

J. J. HUMAN

H. S. van Blerk: REËN VAN ERBARMING. (Nasionale Boekhandel Beperk, 1952).

In hierdie roman word die selfkant van die lewe in die Goudstad uitgebeeld. Ons kry te doen met mynwerkers, rioolwerkers, minderrangse losieshuise, mans en vrouens en nooiens van ligte allooi, werkloses, smokkelaars, boemelaars.

Te midde van 'n groep mense wat slegs stoflike belange en sigenot handhaaf as lewensnorms staan mense met 'n hoë idealisme. Die les wat gaandeweg uitkristaliseer is dat die mens sonder idealisme 'n dier word, maar dat idealisme alleen, sonder aansluiting by die medemens, tog ook nie voldoende is om 'n toestand van geluk te skep nie.

Van Blerk vertel boeiend en hy hanteer sy dialoog op so 'n wyse dat die leser altyd gespanne sy verhaal volg. Veral sy aanwending van dialoog is dramaties en openbarend van die geesteslewe van die karakters. Maar Van Blerk se kuns kan slegs volrypheid bereik na mate sy menslikheid wen aan diepte en volwasenheid. Hy is vervul met 'n deeris vir die mindere mens, die uitgesakte, die verongelukte, die wanaangepaste wat in botsing kom met die samelewing, omdat hy maar al te goed begryp dat elkeen van ons iets goeds in ons besit. Hy probeer begryp waarom mense hulle vergryp aan die norms wat die samelewing opstel.

En om te begryp, is om te vergewe.

In hierdie roman gryp die erbarming met die lydende mens ons reeds kragtig aan, maar blywende grootkuns is dit nog nie, waarskynlik omdat alles in die kunstenaar se gemoed self nog nie verhelder het nie. Daar is egter volop tekens dat sy menslikheid besig is om volrypheid te ontwikkel.

Dis 'n roman wat uitstyg bokant die middelmatige, en wat veral ook om sy kiesheid by moeilike stof 'n verblydende teken is.

ABEL COETZEE

WOORDKUNS. 'n Inleiding tot die studie van Letterkunde vir Sekondêre Afrikaanse leerlinge, deur M. Luitingh. (Afrikaanse Pers - boekhandel, Johannesburg).

Die leerling of student wat die letterkunde bestudeer, kan maklik in vaagheid en onnoukeurigheid van uitdrukking verval. Dit is dus gebiedend noodsaaklik dat hy uit die staanspoor met begrippe te doen kry wat suiwer en korrek geformuleer staan. Maar aan die anderkant moet 'n studie van sulke begrippe hom nie alle oorspronklike siening en waarneming ontnem nie. Dogmatiese optrede in hierdie verband is net so 'n eeuwel as ondoeltreffende uiteensetting en vae formulering.

'n Boek oor woordkuns wat vir leerlinge van Middelbare skole bedoel is, moet dus, in die eerste plek, aan sekere hoofvereistes voldoen, nl. eenvoud van aanbieding en vermyding van alle onnodige vakterminologie; beklemtoning van die onderliggende eenheid van alle vertakkinge van die letterkunde; praktiese leiding verskaf by die studie van die lewende letterkunde; diepe be-

langstelling en liefde vir die geskrewe woord opwek.

In haar boekie wat moet dien as 'n inleiding tot die studie van letterkunde vir Middelbare Afrikaanse leerlinge het M. Luitingh al hierdie beginsels nagestreef en redelik daarin geslaag om 'n uiters moeilike taak te volbring. Sy behandel opeenvolgend die poësie, die prosa, die drama, stylleer en eindig met 'n beskouing oor letterkundige strominge. By 'n uiteensetting van letterkundige begrippe sal daar altyd verskil van mening bestaan en mens stem nie in alle opsigte met haar aanbieding daarvan saam nie. Myns insiens beklemtoon sy die uiterlike vormeienskappe van poësie te sterk tot nadeel van die eintlike wese, die innerlike bou daarvan. Die waardering van poësie bly heeltemal op die agtergrond. Ook by die behandeling van die prosa word meeste voorbeelde uit die Nederlandse letterkunde gekies, sodat mens soms wonder of die onderhawige genre in Afrikaans ontbreek.

Oor die algemeen egter is die boekie 'n nuttige en volledige handleiding wat ons met die grootste vrymoedigheid by skole kan aanbeveel. Dit sal ongetwyfeld veel daartoe bydra om die studie van letterkunde aangenaam en vrugbaar te maak.

S. C. HATTINGH

VAN MAN TOT MAN. 'n Bundel briewe deur vooraanstaande skrywers. (Afrikaanse Persboekhandel, Johannesburg).

Net soos die gewone gesprek of konwersasie beoog die moderne brief die oordrag van feitlikhede; dit is hoofsaaklik 'n vorm van mededeling. Daarom dra verreweg die grootste aantal briewe die stempel van informaliteit.

Maar nogtans is alle briewe nie informeel nie en daar word gewoonlik onderskei tussen die persoonlike brief (personalis) en die sakebrief (negotialis). Tussen hierdie uiterstes val daar dan 'n hele reeks tipes volgens die ver naamste doeleindes wat die skrywers nastreef, o.a. kan sulke briewe verhalend, verklarend, raadgevend ens. wees.

Vervolgens is daar ook nog die ope of openbare brief wat oënskynlik aan 'n bepaalde individu gerig word, maar in werklikheid vir die groot leserspubliek bedoel is. Net soos die dialoë uit die ou klassieke is hierdie soort briewe in sekere mate persoonlik, verklarend en didakties en 'n buitengewoon geskikte medium as draers van tentatiewe oortuigings en die geestelike benadering daarvan.

Reeds in die Oudheid word die persoonlike of vriendskaplike brief in die algemeen as die norm van alle briefskrywing geneem en die maklike informaliteit van die vriendskaplike gesprek as die ideale briefstyl. Demetrius noem „vriendskaplike gevoel” (philophronesis) die grondliggende beginsel en vereis dat die brief eg, eenvoudig, kort en duidelik en tog grasiuus van styl moet wees. Alhoewel daar gedurende die middeleeue en later na die Renaissance afwykings in die opvatting van die ideale briefstyl voorgekom het, vind in moderne tye 'n terugkeer na die opvatting van die ou klassieke plaas.

Daar bestaan nog nie baie voorbeelde van die brief as kunsvorm in die Afrikaanse letterkunde nie. *Skaduwees van Nasareth* deur Langenhoven, 'n aantal denkbeeldige briewe van bekende persoonlikhede uit die tyd van Christus, en *Briewe aan Rheinard*

deur T. J. Haarhoff, briewe waarin die skrywer 'n ernstige poging aanwend om belangstelling in die klassieke te wek, is omtrent die enigste. In 1950 het daar 'n bundel briewe by die Afrikaanse Pers verskyn onder die titel *Van Mens tot Mens*; 'n tweede bundel het nou sy verskyning gemaak, getitel: *Van Man tot Man*. Dit bevat tien briewe waarin „skrywers eerlik en openhartig hulle innerlike, hulle opvattinge oor bepaalde sake aan ons verklaar.” So openbaar G. G. Cillié, sr., in sy brief *As ek weer jonk was* sy groot mensekennis en 'n ware skat van lewenswysheid. N. P. van Wyk Louw skryf aan 'n jong digter oor baie lees en wy veral sy aandag aan die begrip „oorspronklikheid.” Louise Behrens vertel die treurige verhaal van „Tant Cornelia se Brief” en in sy „Ope brief aan Piet Schoeman” vertolk J. J. Kruger sy persoonlike verlange en hunkering na die jagveld met sy waters en veldbewoners. Ook die ander skry-

wers beklemtoon een of ander persoonlike opvatting of ervaring: P. J. Nienaber skryf oor die afsterwe van sy vader; P. C. Schoonees oor probleme in verband met die Afrikaanse Woordeboek; J. Nel van der Merwe beskryf 'n oorsese reis aan sy kind en T. J. Haarhoff probeer weer eens om die voortreflikheid van die ou klassieke onder die aandag van die jeug te bring in sy brief oor „Blywende Kulturele Waardes.”

Op 'n paar uitsonderings na kan ons hierdie briewe as redelik geslaag beskou. Hulle is eenvoudig en duidelik geskryf en boei die aandag van begin tot end, veral deur die gevoel van vriendskaplikheid wat daarin oorheers. Hier en daar is die inhoud miskien te persoonlik en omdat die leser hom nie volledig kan inleef in die omstandighede wat die skrywer se gevoel beheers nie, wek dit die indruk van kunstmatigheid.

S. C. HATTINGH

Beskouings van ons Lesers

PUBERTEITSVERSKYNSELS IN DIE AFRIKAANSE LETTERKUNDE

Geagte Redaksie, Dit het al 'n gemeenplaas geword om te sê dat die Afrikaanse letterkunde 'n kritieke tydperk deurmaak. Ons tref 'n groot letterkundige en nie-letterkundige gewoel aan in die Afrikaanse tydskrifte, maar die polemie help ons nie om lig te sien in die doolhof waarin ons onself beland het nie. Daar is sorgwekkende verskynsels; daar is vervlakking; daar is, soos 'n skryfster dit pittig en raak uitgedruk het, 'n verskuiwing van die welvoeglikheidsgrens; daar is 'n bedreiging vir die egte, die ware; daar is verwarring — kortliks, daar is rede om besorg te voel oor die Afrikaanse letterkunde.

Dit help niks om jou daaraan te troos dat dit nie 'n geïsoleerde verskynsel is nie — wat betref die verval van geestelike waardes — maar 'n wêreldverskynsel. Ons word ook nie daardeur gebaat om, soos 'n bekende skrywer voorstel, die toestand as vanselfsprekend te aanvaar en daarvoor te lag nie. Daarvoor beteken die letterkunde te veel vir die volk. Waar die Afrikaanse taal geringskat word, word militant opgetree. Op politieke en kerklike en maatskaplike terrein word die daad by die woord gevoeg, of gaan die daad die woord dikwels vooruit. Moet ons dan wat die siektesimptome van die letterkunde betref, gedwee toesien en besluit om maar Gods water oor Gods akker te laat loop?

Ons letterkundige lewe openbaar teenswoordig bepaalde puberteitsverskynsels, wat ons kortliks kan neerstip.

(1) Daar is 'n volslae gebrek aan koers, aan rigting, in ons letterkunde. Daar bestaan onduidelikheid, verwarring, tweespalt. En in die verwarring is ons waardebepaling arbitrêr en onjuis. Ons verhef ons teen die oueres, ons „herwaardeer” hulle, wat op stuk van sake beteken dat ons hulle neerhaal en onself verhef. Ons meet hulle nie konsekwent aan hulle tyd nie, maar volgens die maatstawwe wat ons vir ons self gekies het. En in hierdie weegproses ondervind ons 'n sadistiese genot deur die oueres hulle plek aan te wys en vir goed „op hulle plek te sit.” Omdat ons nie helderheid oor onself en ons norme het nie, en omdat ons onself wil laat geld, gaan ons genadeloos te werk, sonder die nodige piëteit, of dan slegs die nodige agting of alledaagse beleefdheid teenoor die oueres.

(2) Ons onmiddellike omgewing is nie goed genoeg nie; daar haper heelwat aan ons kuns en kunsnorms. Gestaltes in die Europese letterkunde moet ons maatstaf wees. Hier is weinig goeds wat 'n vergelyking met die buitelandse sou deurstaan. Ons verval dan in 'n heldeverering, en ons blik is ver gerig — wel verte maar nie diepte nie. In ons heldeverering is ons bygestaan deur die literêre helde, wat ons wild en wakker

geskreeu het met hulle verering waarin die taal, die aanwending van superlatiewe, opvallend is. Hulle het ons stelselmatig be-
 arbei en het ook daarin geslaag om ander voortreflike helde in die verte te imponeer. Nadat die oueres deur hulle afgemaak is, nadat hulle ons deur volgehoue ywer en toewyding daarop gewys het dat slegs enkele jongeres in Suid-Afrika die naam van digter waaragtig verdien en met die internasionale vergelyk kan word, bly slegs hulle nog oor.

(3) Hierdie handjievol waaragtige kunstenaars raak ongeduldig omdat hulle eie mense hulle nie behoorlik begryp en waardeer nie. Hulle spreek verbasing uit oor die stommiteite wat hulle eie mense oor hulle sê. Hulle antwoord met alle krag en probeer hulle mense bekeer. Maar, helaas, hulle eie mense is nie vatbaar daarvoor nie weens nog onontwikkelde smaak, gebrek aan tradisie, en 'n mankheid aan die vermoë om ons letterkunde (digkuns) na sy volle waarde teen die agtergrond van die wêreldpeil te skat. En omdat hulle in eie huis misken en misverstaan word, verhuis hulle in gees na die met tradisie en agtergrond toebedeelde Europa. Die ouerhuis is vir hulle ryk gees te nou, en dit pynig hulle dat hulle voortreflikheid, die besonderheid van hulle talent, nie tuis ontdek word nie, om nie eers te praat van erkenning nie.

(4) Omdat die handjievol wat oorbly, onryp is en gevolglik nog maar koersloos voortdobber, raak hulle ook onderling verwar. Die digterlike geeste is so uniek en buitengewoon, dat die individu kort-kort selfs vir sy handjievol waardeerders moet verduidelik hoe hulle sy gees en uitinge moet

vertolk, waardeer en aan watter maatstawwe — tog net nie die inheemse, die gelykvloerse nie — hulle gemeet moet word.

Die paar verskynsels tot dusver is interessant, en ofskoon dit 'n nadelige uitwerking het op die Afrikaanse letterkunde, word dit tereg as van verbygaande aard beskou, soos die puberteitsverskynsels by die seun en dogter gou aan die vergeetheid prysgee word. En daarom word daar nie eintlik veel gedoen aan die „geesteskrankheid” nie. Daar word maar toegesien hoedat daar eers 'n stryd ontketen is tussen die prosa en poësie, hoedat „besluit” is dat ons eintlik geen hoogstaande prosa het nie, terwyl ons poësie — die poësie van 'n klein vuisievool die lug ingeskiet en die waters oorgeskiel het. Daar is aanskou hoedat die klein groepie weens hulle selfvoldaanheid, hulle naïewe geloof daarin dat hulle alleen al die kennis in pag het en geestelik ryp genoeg is om te oordeel, na buite uitgeswel het totdat hulle gestaltes sulke proporsies aangeneem het dat hulle hulle hele wese nie meer in die spieël kan sien nie. Daar is gesien hoedat die paar toebedeelde hulleself van binne geestelik uitdor en uithol, en omdat hulle hulleself verwyder het van die voedingsbron, bestaan daar geen hoop op uittreding vir die enkellinge nie. Dink maar aan slagkrete soos gespierdheid en weekheid, manlikheid en vroulikheid in die letterkunde! Hulle uitinge getuig van verdwaaldheid en verdwaasdheid en is maar „'n flou flikkerende vlammetjie wat gemaledyd op 'n uitgebrande stomp bly huiwer.”

(5) Wat egter wel sorg baar, is die toenemende vervlakking in die letterkunde. Persoonlike waar-

neming en deurleefde stof word al meer prysgegee vir vergesogte tonele, gewaagde en dikwels sieklike seksverhale, en die vindingryke napraat van wat die „populêre” smaak is. Daardeur het dit gebeur dat die Afrikaanse letterkunde gemeet word aan die hope snert wat die egte artikel toegooi. Ons moet nie die massa, die breë publiek beskuldig en verklaar dat hulle beter behoort te weet nie. Laat ons liever insien dat die onrealistiese, die veldiepstorie, die skokkende toneel en pornografiese aanbieding in so 'n oorweldigende mate verskyn, so geweteloos met kleure en prente en slagkrete aangekondig en opgedis word, so maklik 'n suksesboek word, dat die egte oordonder word deur die omvang en uiterlike vertoon van die onegte.

Dit is 'n proses wat ons nie kan stuit nie. Dit is 'n wêreld-siekte, 'n sosiologiese verskynsel, 'n insinking na die Tweede Wêreldoorlog.

In die jaarboeke van die Afrikaanse Skrywerskring is vroeër jare met lof en waardering gepraat van die verskyning van die populêre boek in Afrikaans, sonder dat verwag is dat die populêre boek so vinnig en in so 'n mate sou ontaard.

Wat die toestand sorgwekkender maak, is ons volslae gebrek aan letterkundige kritiek. Die pogings tot kritiek het groter verwarring gesaai, het werklike waardes verder teruggedring, met die gevolg dat ons vandag sit sonder leiding, sonder waardebepalings, en daarom skiet uintjies en kakiebosse en uitheemse gewasse op en tier welig voort in Afrikaanse bodem.

Die ander puberteitsverskynsels sal verbygaan en vergeet word. Later sal 'n terugblik soms

gewerp word tot vermaak en inligting van diegene wat nie sal wil glo dat daar so 'n voos tydperk in ons letterkundige bestaan was nie.

Maar anders is dit gesteld met die vervlakking in ons letterkundige smaak. En ons „voortreflike” poësie het nie onaangetas gebly nie. Dit was vir ons gedurende die afgelope paar jaar duidelik dat die poësie 'n koers inslaan wat op stuk van sake ook die vervlakking, die modderpoelagtige van die populêre weerspieël, ondanks duisterheid en skyndiepte. Let maar op die — ofskoon heel subtieler as die populêre boek — gesogte aksentuering van die seksuele, die gebrek aan smaak by digtersbeelde, en die vertrapting van dinge wat deur die Afrikaanse volk as geestelike waardes aanvaar was. Het die kritici al ooit hier gewaarsku? Of kan mens nou skielik in poësie nie pornografies wees nie?

Om terug te keer na die swak letterkundige gehalte van ons tyd — waar lê die oorsaak? Ons het aanvaar dat dit 'n wêreldverskynsel is dat waardes verander en meermale verval, dat ons in die haas van die moderne bestaan die egte opoffer vir die skyn. Ons aanvaar egter nie dat die popularisering van ons smaak noodwendig die huidige toedrag van sake regverdig of enigsins genoodsaak het nie.

Ek wil die grootste skuld plaas op die uitgewers. Hulle het die siekte van die na-oorlogse mens gediagnoseer. Hulle het duidelik waargeneem dat hy ontvlugting soek van die genadelose werklikheid en van homself, dat hy in vertwyfeling verkeer, dat sy smaak onontwikkeld is — hulle diagnose was reg. Hulle behandeling het ook byval gevind by die

pasiënt. In so 'n mate het die pasiënt op die behandeling gereageer dat die uitgewer se resepte besonder hoë winste kon afwerp en steeds afwerp. Maar die uitgewer was nie besorg oor die uitwerking van sy voorskrif op die gees van die pasiënt, op die maatskappy, die volk, en op die belangrikste besitting van die volk — die letterkunde — nie.

Om dan te praat van „die mense wil dit hê,” is blote skynheiligheid, en 'n ontwyking van verantwoordelikheid. Die mense wou verstrooiing, ontspanning, avontuur, ontvlugting hê, maar die uitgewers het besluit watter soort leesstof hulle voorskryf. Dis die uitgewers met storie-timmermanne wat die pornografie op die mark gestoot het.

Uitgewers kan ook aan die populêre smaak voldoen het deur 'n beter gehalte populêre lektuur aan te bied. Hulle was in staat om die smaak te „kondisioneer.” Gevolglik is hulle hoegenaamd nie vry te spreek van die huidige stand van ons populêre leesstof nie.

Wat sou die oplossing wees? Hoe kan hierdie bedreiging egter afgeweer word? Sensuur sal natuurlik nie deug nie. Dit sal 'n groter euwel in die sleep bring as die euwel wat aanvanklik bestry moes word. Om te wag en te hoop dat die openbare smaak homself sal verbeter en, gepaard daarmee, die populêre boek, is wensdinkery. Die enigste oplossing is, myns insiens, 'n voortdurende teregwysing en aan die kaak stel van uitgewers en handlangers wat hierdie prulwerke aan die onoordeelkundige publiek afsmeer. Indien daar dan in verfynder kringe, en met die hulp van uitgewers wat die Afrikaanse letterkunde op die hart dra, en

bygestaan deur skrywers vir wie die saak erns is, 'n veldtog op tou gesit word om die vyande van die Afrikaanse letterkunde deeglik aan die kaak te stel en tot verantwoording te roep, bewus te maak van hulle roeping, sal die snert geleidelik moet verdwyn. En die skrywer? Dié wat aanleg het in die populêre rigting moet ware talent meer in dié rigting aanwend en deur die hoër prestasie hulle boeke gepubliseer kry. Sulke verbeterde ligte leesstof moet dan onder die massas deeglik bekend gemaak word.

Dan is daar letterkundige opvoeding op skool en aan die universiteit. Hier moet onderwysers, lektore en professors onder die besef gebring word dat hulle letterkundige bearbeiding van die jeug klaarblyklik nie bestand is teen die latere vervlakking van die smaak nie. Hulle opleidingskema moet in hersiening geneem word.

Die Staat veral moet sy deel bydra om sy waaragtige skrywers na waarde te erken. As die Staat sy plig hier vervul, en op die regte wyse, sal die egte letterkunde vroeër of later weer die plek inneem in die volksbestaan wat dit regverdig, en wat vir die volk en vir die Staat onontbeerlik is.

Ons moet ook weer terugkeer na die eenvoudige, realistiese uitbeelding van die werklikheid. Ons was in Afrikaans besig om 'n goeie prosastyl op te bou, geput uit Boere-Afrikaans en versterk deur persoonlike kultuurgevoel. Ons was reeds besig om die kerngesonde openbaring uit die nasionale te laat opstyg tot die internasionale. Ons moet terugkeer en getrou bly aan eie hoogtes.

Daar is uitkoms op die gesigseinder. Vind ons dit nie in die

verfilming van „Hans die Skipper” nie? Na die vlak smaak wat in ons vorige Afrikaanse rolprente geopenbaar is, en na die opbouende kritiek wat gelewer is, het „Hans die Skipper” op die silwerdoek verskyn — wat ons

laat besluit: So moet dit wees. Dit sal ook gebeur met ons letterkunde indien ons nie berus in 'n toestand van magteloosheid nie.

D. J. COETSEE

Uit die Tydskrifte

Critisch Bulletin, Sept. 1952: R. Blijstra bespreek P. J. Bouman se *Volk in Beweging*, 'n studie oor „Amerika en de Europese Hoogmoed” waarin hy baie wanopvattinge oor die V.S.A. wil vernietig. Anthonie Donker oordeel heel vleierend oor Jacob Israël de Haan se versamelde gedigte. Hy beskryf De Haan as een van die groot hartstogtelikes en rusteloses. J. A. Rispens se bundel opstelle *De Geest over de Wateren* word gunstig ontvang deur G. Kamphuis, hoewel hy soms bedenkinge het. Agt bladsye word deur Miép Nienaber-Luitingh gewy aan 'n bespreking van D. J. Opperman se *Engel uit die Klip*. 'n Groot gedeelte van haar bespreking handel egter oor Opperman se vroeër werk en oor *Engel uit die Klip* self sê sy nie juis iets nuuts nie.

Dietsche Warande en Belfort; Okt. 1952: Gerard Knuvelde lewer 'n lang bespreking van P. N. van Eyck se *Medousa*, maar slaag nog nie daarin om sy bewering dat dit „naar gehalte en vorm, het grootste dichterwerk uit de moderne Nederlandse letterkunde” is oortuigend genoeg te motiveer nie. Van Daan Inghelram is daar 'n verhaal *Het ei*, terwyl dr. J. J. Mak 'n boeiende hydrae lewer oor *Veldeke's Servaes* met die ondertitel *Proeve van existentialistiese literatuurbeskouing*. Albert Westerlinck lewer 'n lang betoog oor *De letteren in onze tijd* waarin verwysings na spesifieke werke gemis word.

De Gids, Dec. 1952: Maria Dermoût se tweede slangverhaal word in hierdie nommer gepubliseer. Chs. van Os skryf oor *Parapsychologiese Perspektieven* en lewer 'n geesdriftige pleidooi vir hierdie studierigting—hoewel baie lesers seker geneig sal wees om die kop te skud by die sondeling-omvattende vertolking wat gegee word aan bv. materialisme, Oedipus-kompleks, ens. Pierre H. Dubois beweer dat die „Amsterdamsche School” 'n mite is, aangesien die daartoe behorende digters, Hoornik, Den Brabander en Van Hattum niks in gemeen het nie. W. van Maanen bespreek die briewe van Elizabeth Myers wat hy as 'n belangrike figuur beskou. Verder bevat die nommer gedigte van Robert Franquinet en Jan de Jong.

Koers, Okt. 1952: Prof. J. C. Coetzee lug enige bedenkinge oor die derde deel van J. Waterink se *Inleiding tot de Theoretiese Paedagogiek*. Sowel D. H. Cilliers se beskouing oor „Die taalvraagstuk tydens Unie” en prof. D. J. van Rooy se *Die Heelal en sy ontstaan* word in hierdie nommer voortgesit. S. du Toit lewer weer sy gebruiklike kommentaar oor gebeure in die buite- en binneland.

Die Nieuwe Taalgids, 6e afl ewering, 45e jaargang: A. J. J. de Witte skryf oor „De verhouding van signifi ca tot taalwetenskap en fonetiek.” Volgens hom bestudeer die signifikus „de taal dade, de taaluitingen, voorzover

daaraan psychiese assosiasies ten grondslag liggen en voorzover psychiese reaksies daarmee verboden is." S. P. Uri skryf oor „Het lewen van Boeddha in het Middelnederlands." W. Kramer lewer 'n stilistiese interpretasie van Leopold se *Cheops*. Is die volkskunde 'n begrafnisonderneming? wil Jo Daan weet, wat betoog dat volkskundiges ook aan eietydse verskynsels aandag moet skenk. Met instemming haal hy aan uit 'n dissertasie van Tj. de Haan: „*Sarie Marais, Het plekje bij de molen, Ik hou van Holland* en het cowboylied van de *Ouwe Taaie* zijn even belangrik, zo niet belangriker als de karige resten van middeleeuwse ruitersliederen in achtergeblewen dorpen en gehuchten."

Standpunte, Des. 1952: 'n Proewe van J. Greshoff se outobiografie onder die titel *Bilderdijkstraat 9* is vol interessante gegewens. Van prof. J. P. J. van Rensburg is daar 'n pragtige vertaling van boek XXIV uit die Ilias terwyl Stefans Grové 'n belangrike en prikkelende artikel lewer oor „Probleme van die S.A. Komponis." Rob. Antonissen oordeel minder gunstig oor 'n aantal onlangs verskene prosawerke terwyl Anthony Delius se *In Search of Ourselves* allesins lesenswaardig is. Verder bevat die nommer heelwat gedigte, o.a. van D. J. Opperman, S. J. Pretorius, Hendrik de Vries (die eerste gedeelte van 'n lang outobiografiese gedig) en Roy Macnab. B. H. Follett (Engels) en A. Jensen (Afrikaans) debuteer as digters.

J. J. HUMAN

Nuwe Afrikaanse Boeke

POËSIE

PLESSIS, I. D. du. Lig en skaduwee. Kaapstad, A. A. Balhema, 1952. 66 bl. 8½ x 5½. 10/-.

ROMANS EN VERHALE

ALBERTYN, A. L. 'n Volk se erfenis; verwerk deur Danie Stegman. Pretoria, Die Keurbiblioteek, 1952. 220 bl. 7½ x 5. 8/6. (6/6 vir lede).

BECKER, Maurice. Stemme uit die fort. Kaapstad, Tafelberg-uitgewers, 1952. 207 bl. 7½ x 5. 10/6.

BEHRENS, Louise. Wie die verlanke ken. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1953. 306 bl. 7½ x 5. („Morester-biblioteek," nr. 76). 12/6.

BEKKER, Johann. Wit hiënas. Kaapstad, Tafelberg-uitgewers, 1952. 224 bl. 7½ x 4½. karton. 10/6.

BEZEMA, R. Onder tussen palmietstele. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 218 bl. 7½ x 5. 10/6.

BLERK, H. S. van. Reën van erbarming. Kaapstad, Nasionale boekhandel, s.j. [1952]. 291 bl. 7½ x 5½. 12/6.

BEUKES, Dricky. Verbode paradys. Johannesburg, Voortrekpers, 1952. 239 bl. 7 x 5. 11/-.

BOSMANN, Forona. Spinnerakke in die dou. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 198 bl. 7½ x 4½. 10/6.

BOYCE, Magda. Hart van my hart. Kaapstad, Nasionale boekhandel, s.j. [1952]. 179 bl. 7½ x 5½. karton. 11/-.

BUSS, P. Bendimir. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 226 bl. 7½ x 5. 10/6.

ELDERS, J. van. Geen twyfel meer. Johannesburg, Dagbreek-boekhandel, 1952. 232 bl. 7½ x 5. 11/-.

GROEN, Sanet te. Geleende geluk. Johannesburg, Voortrekpers, 1952. 212 bl. 7½ x 5½. karton. 12/- (12/6).

GROENEWALD, André. Ons die onvolmaaktes. Johannesburg, Boek-van-die-maand-klub, 1952. 215 bl. 7½ x 5.

GROENEWALD, C. A. So diep die begeerte. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 221 bl. 7½ x 5. 10/6.

HARTMAN, Wim. Vrees bewandel die vallei. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 224 bl. 7½ x 5.

HEERDEN, A. van. Mis op die berge. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 204 bl. 7½ x 5. 10/6.

HENDRIKS, Hermie. Goud sonder glorie. Kaapstad, Nasionale boekhandel, s.j. [1952]. 213 bl. 7½ x 5½. 11/-.

HENDRIKS, R. Slagoffers van liefde. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 222 bl. 7½ x 4½. 10/6.

HUGO, Koos. Die wit ster. Pretoria, Keurbiblioteek, 1952. 208 bl. 7½ x 5.

JANSEN, Rulph. Onverdiende trane. Johannesburg, Goëie hoop-uitgewers, 1952. 221 bl. 7½ x 5. 10/6.

— Verkoopte bloed. Kaapstad, Tafelberg-uitgewers, 1952. 221 bl. 7½ x 4½. 10/6.

— Vlam van liefde. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 223 bl. 7½ x 5. 10/6.

KOCH, Charlotte. Kom lente, kom! Johannesburg, Dagbreek-boekhandel, 1952. 224 bl. 7½ x 4½. 11/-.

— Die silwer baan. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 231 bl. 7½ x 5. karton. 10/6.

NESER, Regina. My ou plaas. Johannesburg, Voortrekpers, 1952. 349 bl. 7 x 4½. karton. 12/6.

OTTO, Paul E. Geen blomme, asseblief. Johannesburg, Dagbreek-boekhandel, 1952. 207 bl. 7½ x 5. 11/-.

PIENAAR, T. C. Die duister pad. Kaapstad, Nasionale boekhandel, s.j. [1952]. 167 bl. 7½ x 5½. (O.E.B. VII, 4). 11/-.

RALL, Thys. Net die wind het geweet. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 221 bl. 7½ x 4½. 10/6.

ROOYEN, M. Steyn van. Vlam van die liefde. Johannesburg, Voortrekpers, 1952. 241 bl. 7½ x 5½. karton. 11/- (11/6).

ROUX, Braam le. Die wraak is myne. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 229 bl. 7½ x 5. 10/6.

SITA. Uit die puine. Johannesburg, Dagbreek-boekhandel, 1952. 208 bl. 7½ x 5.

STEGMAN, Danie. Glanslose ideale. Pretoria, Keurbiblioteek, 1952. 213 bl. 7½ x 5. 8/6 (vir lede 6/6).

TOIT, Tryna du. Die nuwe dokter. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 312 bl. 7½ x 5.

WEBER, Elizabeth. Ons jaag skimme na. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 253 bl. 7½ x 4½. 11/6.

WESTHUIZEN, Izak van der. Werp die eerste steen. Johannesburg, Dagbreek-boekhandel, 1952. 7½ x 5. 11/-.

WIT SPIOEN. Die diuwel, die wit merrie en ek. Johannesburg, Van Riebeeck-biblioteekskema, 1952. 243 bl. 7½ x 5. 10/6.

DRAMA

LOUW, N. P. van Wyk. Dias: 'n hoorspel. Kaapstad, Nasionale boekhandel, 1952. 55 bl. 9 x 6. 12/6.

STEYN, Fritz, FAGAN, H. A., en SCHUMANN, P. W. S. Die lewe is 'n speeltoel; inleiding deur Jaco van der Merwe. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 121 bl. 8½ x 5½.

LETTERKUNDE

LUITINGH, *dra.* M. Woordkuns. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 176 bl. illus. 8½ x 5½. 10/-.

KINDERVERBIALE

- CARINUS, A. E. Bont vlerkies. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. [17] bl. gekl. illus. 5¾ x 4¾. karton. („Die kleingoed-boekies“). 4/3.
- CARINUS, A. E. Die familie muis. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. [17] bl. gekl. illus. 5¾ x 4¾. karton. („Kleingoedboekies“). 4/3.
- CARINUS, A. E. Die flukse bytjie. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. [17] bl. gekl. illus. 5¾ x 4¾. karton. („Kleingoedboekies“). 4/3.
- KESTELL, Trudie. Klein volkies in ons diere- en insektewêreld. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 56 bl. illus. 8¾ x 5¾. slap linne. („Excelsiorboekies“ IV, nr. 14). 3/6.
- MILNE, A. A. Mienie-die-poeh; vertaal deur Gratia Hess, Kaapstad, Nasionale boekhandel, s.j. [1953]. 112 bl. illus. 7¼ x 5¾. karton. 9/-.
- NIENABER, P. J. Legendes van ons eie land. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 39 bl. illus. 8¼ x 5¼. slap linne. („Excelsiorboekies“ V, nr. 12). 4/6.
- PREEZ, Marie du. Spoor, die spinnekop; geïllustreer deur Grethe Schonen. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 30 bl. illus. 9¼ x 7. pap.
- RUITER, E. H. W. de. *red.* Die groot verrassing. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 12 bl. illus. 8¼ x 5¾. slap linne. („Excelsiorboekies“ III, nr. 3).
- RUITER. —. Die geheimsinnige Piet-myvrou. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 45 bl. illus. 8¾ x 5¾. slap linne. („Excelsiorboekies“ V, nr. 11). 4/6.
- RUITER. —. Die spook van Bronwater en ander spookverhale. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 44 bl. illus. 8¼ x 5¾. slap linne. („Excelsiorboekies“ V, nr. 3).
- RUITER. —. Die watervoëls skop nes. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 41 bl. illus. 8¾ x 5¾. slap linne. („Excelsiorboekies“ V, nr. 9). 4/6.
- SPENCE, Ela. Aspoestertjie; illustrasies deur Rie Cramer. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 21 bl. gekl. illus. 8¾ x 8. karton.
- . Baron van Münchhausen. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 45 bl. gekl. illus. 8¼ x 7¾. karton. („Sonskynreeks“).
- . Don Quichot; illustrasies deur Jan Wiegman. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 45 bl. gekl. illus. 8¾ x 7¾. karton.
- . Die gelaarsde kat; geïllustreer deur Rie Cramer. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 21 bl. gekl. illus. 8¾ x 8. karton.
- . Hans en Grietjie; illustrasies deur Rie Cramer. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 21 bl. gekl. illus. 8¾ x 8. karton.

- . Kabouter wandel deur die nag. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. [25] bl. gekl. illus. 5¾ x 4¾. karton. („Kleingoedboekies“). 4/3.
- . Kabouterpos. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. [17] bl. gekl. illus. 5¾ x 4¾. karton. („Kleingoedboekies“). 4/3.
- . Die klein duimpie; illustrasies Rie Cramer. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 21 bl. gekl. illus. 8¾ x 8. karton.
- . Die liewe sonstraaltjies. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. [17] bl. gekl. illus. 5¾ x 4¾. karton. („Die kleingoedboekies“). 4/3.
- . Reëndruppels. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. [17] bl. gekl. illus. 5¾ x 4¾. karton. („Kleingoedboekies“). 4/3.
- . Reinaert, die vos; illustrasies deur Jan Wiegman. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 45 bl. illus. 8¼ x 7¾. karton.
- Cramer, Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 21 bl. gekl. illus. 8¾ x 7¾. karton.
- . Sneeuwitjie; illustrasies deur Rie Cramer. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 21 bl. gekl. illus. 8¾ x 8. karton.
- . Tyl Uilspieël; illustrasies deur Jan Wiegman. Pretoria, J. L. van Schaik, s.j. [1952]. 45 bl. gekl. illus. 8¼ x 7¾. karton. („Sonskynreeks“).

MUSIEK

- COBB, Harold, en WAAL, Anton de. Astertjie. Johannesburg, Trutone Afrika, 1952. [2] bl. pap. (MP 63). 2/-.
- POMPIES, Piet. Haar pa wou nie gaan slaap. Johannesburg, Trutone Afrika, 1952 [2] bl. pap. (MP 64). 2/-.

GODSDIENS

- LATEGAN, ds. D. Op die laaste skof. Kaapstad, N.G. kerkuigewers, s.j. [1952]. 106 bl. 7¼ x 4¾. 8/9.
- MARAIS, dr. Ben. Die verre horison. Kaapstad, N.G. kerk-uitgewers, s.j. [1953]. 127 bl. 6¾ x 4¾. 8/6.
- SCHOLTEMEIJER, Herman B. Die kind se bybel; geïllustreer deur Kobus Esterhuysen. Johannesburg, Afrikaanse pers-boekhandel, 1952. 408 bl. gekl. illus. 9¼ x 7¾. 30/-.

BOERDERY

- BUSON, M. S. du. *red.* Boerdery-jaarboek. Johannesburg, Impala-uitgewery, 1952. 480 bl. 8½ x 6. 41/- (42/-).

SOSIOLOGIE

- MARAIS, dr. Ben J. Die kleur-krisis en die weste. Johannesburg, Gocie hoop-uitgewers, 1952. 328 bl. bibl. 8¾ x 6¾. 18/-.

SPORT

- FOURIE, Jannie. Murrayfield en daarna... tweede druk. Johannesburg, Afrikaanse pers, *drukkers*, 1953. 173 bl. illus. 8¼ x 5¼.

A.P.S.

